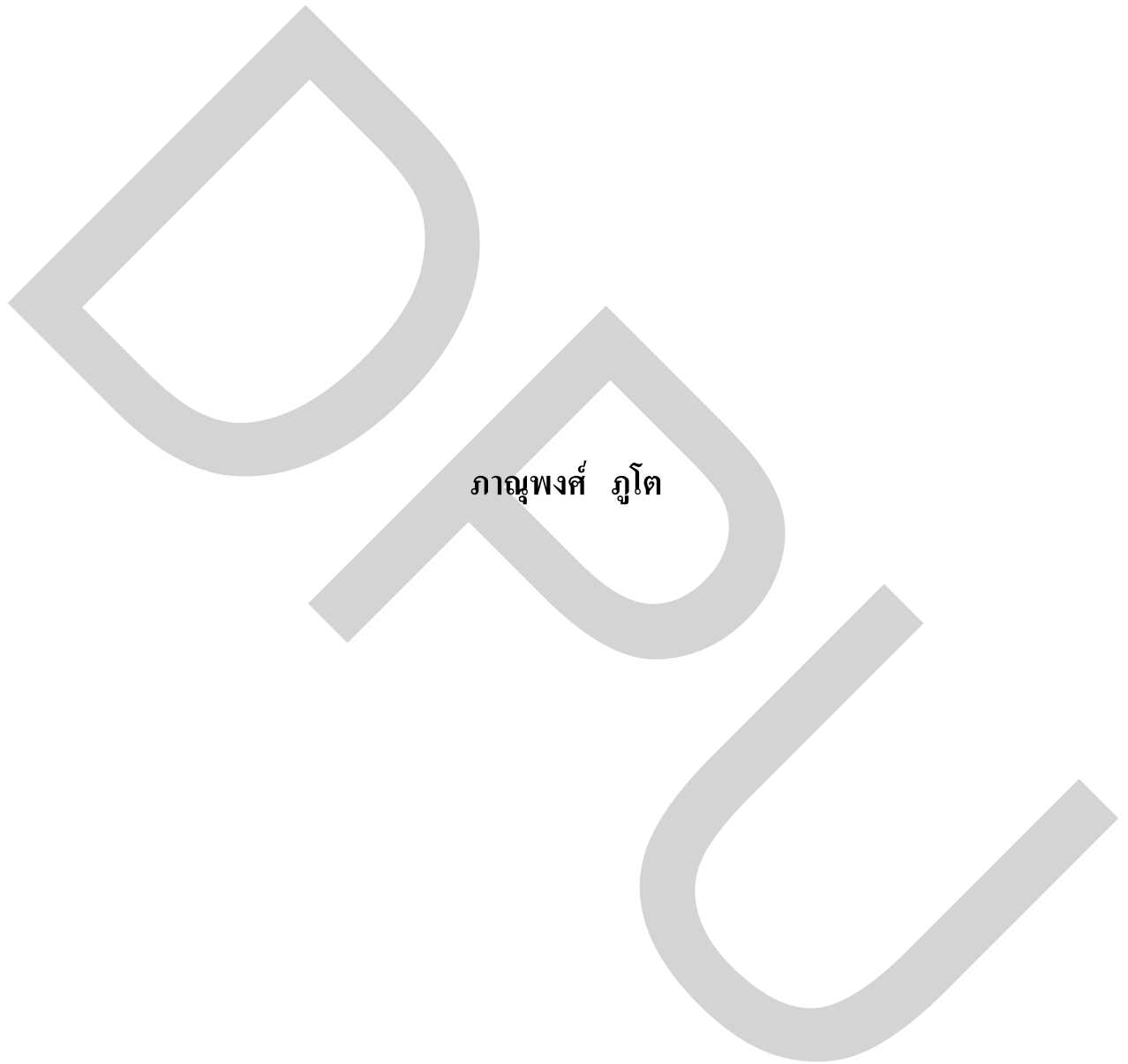


การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน
อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี



วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตย
สาขาวิชาวิทยาศาสตร์พัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
พ.ศ. 2551

**The Participative communications. A Case study of Khao SamoKhon Community Self
Sufficiency Economy Learning Center.**



PANUPONG PHUTO

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts (Communication)
Department of Development Communication Arts
Graduate School , Dhurakijpundit University**

2008

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกภูมิใจกับงานชิ้นนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นงานวิจัยชิ้นแรกในชีวิตของผู้วิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอขอบคุณต่ออาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ดร. อุษา บิ๊กกินส์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาชี้แนะ และให้แนวทางในการทำงานที่ถูกต้องเหมาะสม และขอขอบคุณท่าน ผศ.ดร. อัครวิน เนตรโพธิ์แก้ว ประธานกรรมการ รศ.ดร. บุญเลิศ ศุกดิลก กรรมการ และ ผศ.ดร. กุลทิพย์ ศาสตรระรุจิ กรรมการ ซึ่งได้กรุณาในการสอบและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ทำให้งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์และสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา ผู้เป็นแรงผลักดันและเป็นกำลังใจในการเรียนตลอดมา และขอขอบคุณกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งเป็นที่ทำงานของข้าพเจ้า ที่ได้ทำโครงการที่อันมีประโยชน์ต่อประเทศชาติ และให้ข้าพเจ้าได้ศึกษาหาความรู้จากโครงการอันนี้ รวมถึงผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาทุกคน ขอขอบคุณ

ภาณุพงศ์ ภูโต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
สารบัญภาพ.....	๘
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ปัญหำนำวิจัย.....	19
1.3 วัตถุประสงค์ทางการวิจัย.....	20
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	20
1.5 นิยามศัพท์.....	20
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	25
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	26
2.1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและหลักทางสายกลาง.....	27
2.2 แนวคิดการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม.....	36
2.3 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารเพื่อ สร้างชุมชนเข้มแข็ง.....	43
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิดเห็น.....	53
2.5 แนวคิดเรื่องการสื่อสารระหว่างบุคคล.....	57
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลของสื่อภายในชุมชน.....	61
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	65

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3 ระเบียบวิธีวิจัย	68
3.1 วิธีการวิจัย.....	68
3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	70
3.3 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล.....	75
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
3.5 การนำเสนอข้อมูล.....	76
4 ผลการวิจัย	77
4.1 ตอนที่ 1 ความเป็นมาของโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เขาสมอคอน.....	77
4.2 ตอนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แบบมี ส่วนร่วม ภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เขาสมอคอน.....	86
4.3 ตอนที่ 3 บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจ พอเพียงของชุมชน.....	95
4.4 ตอนที่ 4 ประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการเรียนรู้ด้าน เกษตรกรรมของชาวบ้าน.....	104
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	123
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	123
5.2 อภิปรายผล.....	139
5.3 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา.....	149
5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป.....	149
บรรณานุกรม.....	150
ภาคผนวก.....	153
ประวัติผู้เขียน.....	161

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 หนุมานบนยอดเขาซึ่งอยู่ในวัดเขาสมอคอน	11
1.2 เจดีย์บนยอดเขาสมอคอน	12
1.3 ทางเข้าถ้ำพระนอนในวัดเขาสมอคอน	13
1.4 ลักษณะภูมิประเทศของเขาสมอคอนที่ถ่ายจากบนวัด	14
1.5 ศาลาหน้าหมู่บ้าน (ศาลาหน้าบ้าน)	16
2.1 แผนผังแสดงโครงสร้างหลักทางสายกลาง	35
4.1 ป้ายโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน	82
4.2 โครงสร้างศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน	83
4.3 เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอทำวุ้น	84
4.4 เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเขาสมอคอน	84
4.5 เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ (ปราชญ์ชาวบ้าน)	85
4.6 ความพอเพียงของชาวบ้าน	86
4.7 แปลงปลูกผักปลอดสารพิษ	87
4.8 แปลงปลูกไม้ดอกชวนชม	87
4.9 การทำกระถางไม้ดอกชวนชม	87
4.10 กระถางไม้ดอกชวนชมที่เสร็จแล้ว	87
4.11 ไม้ดอกชวนชมที่โตพร้อมจำหน่าย	87
4.12 การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้	89
4.13 สำนักงานศูนย์เรียนรู้เขาสมอคอน	95
4.14 แปลงต้นกล้าไม้ดอก	95
4.15 ผู้ใหญ่บ้านตำบลเขาสมอคอน	96
4.16 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	96
4.17 รูปชาวบ้านที่กำลังประชุม อ.ส.ม.(อาสาพัฒนาหมู่บ้าน) อยู่ที่อนามัย	106
4.18 หอกระจายข่าว และหมอเรื่องกำลังกระจายข่าวสารให้ชาวบ้านรับฟังอยู่	109
4.19 นายบุญชู พุ่มม่วง ขณะจัดรายการอยู่ในช่วงเช้า	113
4.20 เสาดอกอากาศวิทยุชุมชนเขาสมอคอน	114
4.12 ผู้วิจัยขณะร่วมจัดรายการกับ DJ บุญชู	116

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี
ชื่อผู้เขียน	ภาณุพงศ์ ภูโต
อาจารย์ที่ปรึกษา	รศ.ดร. อุษา บิ๊กกินส์
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
ปีการศึกษา	2551

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม ในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน และบทบาทของผู้นำชุมชนที่มีผลต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน และศึกษาประสิทธิผลของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านเขาสมอคอน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสำรวจเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า

1. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนมาเป็นแนวคิดในการสร้างการเรียนรู้ ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมโครงการในการเชื่อมต่อกันภายในศูนย์เรียนรู้ฯ และเรียนรู้จากการทำจริง และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วม มีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่ม พิจารณาตัดสินใจ วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบและติดตามผล หรือแม้กระทั่งรับผลประโยชน์ ในเรื่องของการทำงานภายในศูนย์เรียนรู้ โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ ใช้วิธีการสร้างปราชญ์ชาวบ้านขึ้นมาประจำศูนย์เรียนรู้เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ต่อไป

2. บทบาทของผู้นำต่อการผลักดันชาวบ้านเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ นั้น ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านเขาสมอคอนค่อนข้างจะมีบทบาทมากต่อศูนย์เรียนรู้ เพราะผู้นำที่นี่เป็นคนที่สามารถผลักดันให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้ดีมาก คือ สามารถเป็นจุดศูนย์กลางของชาวบ้านได้ ทั้งผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทั้งสองมีบทบาทต่อชาวบ้านในเรียนรู้การดำเนินชีวิตของตนเอง เพื่อวางแผนการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผล ลดค่าใช้จ่าย และไม่เพิ่มหนี้สินของครอบครัว

ผู้นำที่นี่มีการนำข่าวสารมาเผยแพร่ภายในหมู่บ้านให้ลูกบ้านตามแต่โอกาส ส่วนผู้นำที่มีบทบาทมากที่สุดคือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนที่มีความสามารถมากในหมู่บ้าน ผู้นำทั้ง สองคน

ทั้งผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เวลามีปัญหาส่วนมากชาวบ้านจะไปหาผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ่อยที่สุด แต่จะไปหาผู้ใหญ่บ้านก่อนเป็นมารยาท แต่ที่บ่อยที่สุดคือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

3. สื่อภายในหมู่บ้านเขาสมคอนที่สำคัญมีอยู่ 3 สื่อด้วยกันจากความสำคัญมากไปหาน้อย คือ สื่อบุคคล หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน จากการศึกษา ชาวบ้านสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารได้ทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็น สื่อบุคคล หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน และที่สำคัญนั้นสื่อบุคคลเป็นสื่อที่สำคัญที่สุดของชาวบ้านเขาสมคอน สื่อบุคคลจะสามารถเข้าใจในเรื่องการเกษตรได้ดีว่าสื่ออื่น เพราะเป็นการสอนตัวต่อ และสามารถซักถามได้เดี๋ยวนั้นเลย

Thesis Title	The Participative communications. A Case study of Khao SamoKhon Community Self Sufficiency Economy Learning Center.
Author	Panupong Phuto
Thesis Advisor	Associat Professor. Dr.Usa Biggins
Department	Development Communication
Academic Year	2008

ABSTRACT

The objective of this research is to study the Agricultural learning process by applying the Participative Self-sufficiency Economy philosophy in Khao Samo Khon Community Self- Sufficiency Economy Learning Center and the role of Community leaders that have the impact on the participations of Khao Samo Khon Community Self - Sufficiency Economy Learning Center. This is also to study the participative communication efficiency which may affect the agricultural learning of Khao Samo Khon villagers by using the qualitative research methodology which are the document survey, In-depth interview and participative observations.

The research results are found that:

1. Khao Samo Khon Community Self-Sufficiency Economy Learning Center has applied the Self-Sufficiency Economy philosophy to build up the villager 's learning. The participative learning process of the project participants has been initiated and motivated inside the learning center with the learning by doing concept. The participants have opportunities to be responsible on working inside the learning center such as to jointly think, initiate, make a decision, plan, conduct, and follow up or even obtain the center benefits. The promotion officials of individual learning centers will create the learning process by nominating local wisdom people to work in

the learning center to provide knowledge and carry out the learning advices to other participants.

2. The role of leaders to motivate villagers to participate in the learning centers is one of the key factors. The community leaders of Khao Samo Khon village play the important roles on the learning center since most of them are highly capable to persuade a number of villagers to participate in the center or they can be the villager center ;particularly, village headmen and village headman assistants . Both of them have the big roles for the villagers in self development learning in order to plan their livings reasonably, learn how to reduce some extra expenses and not to increase any family debts. The leaders have occasionally brought interesting information to villagers inside the village. The person who has the biggest role in the village are village headman assistants. When villagers have any problems, they frequently go to consult with the villager headman assistant but they may go to talk to the headman first as their etiquette procedure but they prefer to consult with the assistant.

3. There are three types of important media inside Khao Samo Khon Village which are Person media, News towers and Community radios respectively. The study is found that the villagers are able to access all types of mentioned media. The most crucial media is the Person media of Khao Samo Khon villagers. The person media can understand better agriculture issues than other media because it is a face to face teaching and the villages are able to ask questions promptly.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตคนไทยนั้นทำการเกษตรเป็นหลักมาตั้งแต่ยุคโบราณกาลจนถึงปัจจุบันนี้ รายได้กว่าครึ่งหนึ่งของประเทศมาจากภาคการเกษตรทั้งสิ้น โดยเฉพาะช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ ผลผลิตทางการเกษตรเป็นแหล่งที่มาสำคัญของเงินตราต่างประเทศ จากการส่งออกสินค้าเกษตรกรรม ที่เป็นแหล่งสร้างงานสร้างอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ และเป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงพลเมืองภายในประเทศอีกด้วย แต่อุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งของประเทศที่เป็นปัญหาซึ่งพบอยู่เสมอจนถึงทุกวันนี้ คือ ปัญหาความยากจนซึ่งเป็นปัญหาที่บั่นทอนคุณภาพชีวิตของคนในชาติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องหนี้สิน ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ปัญหาเรื่องน้ำในการทำการเกษตร เป็นต้น

ผลการพัฒนาตามแนวทางในอดีตที่ผ่านมา ทำให้ประเทศไทยมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น แต่มิได้หมายความว่าทุกคนในสังคมไทยจะมีความสุขสมบูรณ์พูนสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างทั่วถึง ในทางตรงกันข้ามวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ดั่งามและเรียบง่ายของสังคมไทยเริ่มเปลี่ยนไปพร้อมกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และความไม่มั่นคงของครอบครัวชุมชนและสังคม การพัฒนาที่ท้าทายต่อการอยู่รอดของระบบเศรษฐกิจและความมั่นคงของสังคมไทยในอนาคต คือ การพัฒนาคน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพและสมรรถนะของคนไทยให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน สังคม และของชาติในที่สุด (ปฐม บทแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 8) 2540 – 2544)

แม้ว่าการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองภายนอก แต่ก็ไม่ได้มีพลังพอที่จะเปลี่ยนค่านิยม ความเชื่อของชุมชนได้ การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนทำให้ชุมชน หมู่บ้าน ยังคงอยู่แม้จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากรัฐและนายทุน ชุมชนยังคงมีกิจกรรมทางประเพณี ศาสนา และเศรษฐกิจหลายประการในหมู่บ้าน กิจกรรมเหล่านี้อาศัยคุณค่าแห่งน้ำใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , 2537 : 145)

บทเรียนของวิกฤติเศรษฐกิจที่ผ่านมาทำให้เราทราบถึงความไม่รู้จักประมาณตน การไม่รู้จักความพอดี ในขณะที่เดียวกันบทเรียนของวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมา ทำให้เราได้เห็นความแตกต่างทางความคิดที่แตกต่างกันของคนในชาติ ทำให้ต้องทบทวนนิยามความ

มั่นคงของชาติว่าคงไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจที่ดีเพียงอย่างเดียวแต่จะต้องมีสังคมที่ดี และมีกระบวนการทางการเมืองที่ชอบธรรม รวมถึงการมีส่วนร่วมในการสร้างความมั่งคั่งของทุกภาคส่วนด้วย (สุวิทย์ เมธินทรีย์, 2549 : 174)

ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดและทิศทางของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และในช่วงที่มีกระแสการเรียกร้องให้หันกลับไปให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” มากขึ้นซึ่งเป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสมาเป็นเวลานานแล้ว โดยเศรษฐกิจพอเพียงไม่เพียงแต่เป็นหลักการที่จะช่วยให้คนไทยรอดจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่ตกต่ำได้ แต่ยังเป็นหลักการสากลและหลักเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นปรับเปลี่ยนแนวความคิดและทิศทางของการพัฒนา จากที่เคยมุ่งขยายอัตราการผลิตการบริโภคให้ได้อัตราที่สูงสุดมาเป็นการส่งเสริมให้คนได้พัฒนาขีดความสามารถของตัวเองเพื่อพึ่งพาตนเอง ตลอดจนเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเองให้รู้ยิ่งขึ้นไป เพื่อเป็นทุนทางปัญญาในชีวิตต่อไป

ทุนทางปัญญา ได้แก่การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และเอาความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และความรู้จากภายนอกชุมชนมาสังเคราะห์เป็นปัญญาและการจัดการ เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และระหว่างชุมชนกับโลกภายนอกชุมชนเป็นไปอย่างรักษาสมดุลไว้ได้ เพื่อความเป็นปกติและยั่งยืน ศ. น.พ. ประเวศ วะสี (เสรี พงศ์พิศ, 2549 : 12)

สาเหตุที่ภาคการเกษตรได้รับความสนใจในเรื่องการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าสาขาการผลิตอื่นเพราะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวทางการพัฒนาภาคการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนที่เรียกว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” เพื่อพัฒนาทัศนคติและวิถีปฏิบัติของครอบครัวและชุมชนในภาคเกษตรกรรมอย่างเป็นขั้นตอน ให้มีความเข้มแข็งมั่นคงและพร้อมที่จะก้าวเข้าสู่กระแสการแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์ได้ ดังนั้น เกษตรทฤษฎีใหม่ ถือเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เห็นเด่นชัดมากที่สุดเนื่องจากเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีปฏิบัติที่ไม่ซับซ้อน คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ และนำไปทำให้เห็นผลได้จริง จึงทำให้คนส่วนใหญ่เข้าใจว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ได้ภาคเกษตรกรรมเท่านั้น

นอกจากนี้แล้ว การให้ความสนใจกับภาคการเกษตรค่อนข้างมากเป็นเพราะว่าในประเทศไทยผู้คนที่อยู่สาขาการเกษตรโดยเฉพาะเกษตรกรที่ต้องพึ่งน้ำฝนนั้นมีมาก และในอดีตนโยบายการพัฒนาให้ความสนใจกับภาคการเกษตรดังกล่าวน้อยเกินไป ดังนั้นเพื่อให้มีความสมดุลยิ่งขึ้น จึงได้พระราชทานแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบทฤษฎีใหม่มุ่งตอบสนองให้เกิดความสมดุลยิ่งขึ้น ซึ่งอาจทำให้คนเข้าใจผิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นใช้ได้เฉพาะเพื่อการพัฒนาการเกษตรในชนบทที่ห่างไกลเท่านั้น แต่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ

และทุกสาขา โดยมีหลักการที่คล้ายกันคือ เน้นการเลือกปฏิบัติอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและสังคม ยกตัวอย่างเช่น ผู้ผลิตในภาคอุตสาหกรรมไม่ควรขยายการลงทุน หรือเพิ่มการผลิตที่เกินตัวและนำไปสู่การเพิ่มความเสี่ยงที่ทำให้ต้องพึ่งพิงผู้อื่น หรือภายนอกมากเกินไปจนขาดความสมดุลในระยะยาว แต่ควรดำเนินการด้วยความรอบคอบระมัดระวัง อย่างเป็นขั้นตอน มีการกระจายความเสี่ยง หรือสร้างเครือข่ายธุรกิจเพื่อร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ รายละเอียดของวิธีการและขั้นตอนการปฏิบัติ จะมีความแตกต่างกันในแต่ละสาขาการผลิตนั้น

การพัฒนาชุมชนโดยภาครัฐฝ่ายเดียวนั้นเปรียบเสมือนการปรบมือข้างเดียว ย่อมไร้เสียง ไร้ประสิทธิภาพ และไร้พลัง พลังในการพัฒนาหมู่บ้านมิใช่เกิดจากการจัดสรรงบประมาณและดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมาจากความร่วมมือของประชาชนในชุมชนด้วย การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นมิใช่จะเป็นเพียงการสร้างความรู้ภูมิใจในการที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมงานในส่วนของปัจเจกบุคคลและเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนเท่านั้น แต่จะเป็นส่วนที่ช่วยในโครงการพัฒนาของภาครัฐให้มีความหมายประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องตามความต้องการของชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นกลไกที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดูแลควบคุมการพัฒนาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ชุมชนต้องการได้ด้วยตัวเองท่ามกลางยุคแห่งการแข่งขันแย่งชิงกัน และภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการเมือง

เป็นที่ทราบกันดีว่าบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศนั้นมีความสำคัญและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนานาอารยประเทศมากขึ้นทุกขณะ ด้วยเหตุนี้ประเทศไทยจึงได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแนวทางหลักในการบริหารประเทศ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ตั้งแต่แผนพัฒนาฯที่ 1-7 (2503-2539) อันเป็นการพัฒนาประเทศตามทฤษฎีภาวะทันสมัยนิยม (Modernization Theory) ในทัศนะของนักทฤษฎีความก้าวหน้า การพัฒนานั้นจะหมายถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และความเจริญเติบโตในทัศนะของนักทฤษฎีความก้าวหน้า จะวัดกันที่ความก้าวหน้าทางวัตถุเป็นสำคัญ จุดหมายปลายทางของการพัฒนา คือ การเพิ่มพูนผลิตมวลรวมประชาชาติ การพัฒนาอุตสาหกรรม การสร้างชุมชนเมือง การเพิ่มบทบาทของระบบราชการในกระบวนการวางแผน และการทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงขึ้นไปลำดับ ประชาชนมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นและสัดส่วนความยากจนลดลง กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจที่รัฐดำเนินการผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯฉบับตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 7 ส่วนใหญ่แล้วมีนโยบายที่มุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จทางวัตถุทั้งสิ้น เริ่มด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานซึ่งได้แก่ เขื่อน ถนน โรงไฟฟ้า ฯลฯ โดยมุ่งเน้นการผลิตเพื่อป้อนและเชื่อมโยงกับตลาดโลก อาทิเช่น การเกษตรเพื่อการส่งออก การส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อ

ทดแทนการนำเข้า และการส่งออกการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อหารายได้เข้าประเทศอย่างไม่มี
 คำนึงถึงสภาพแวดล้อม และผลกระทบทางด้านศิลปวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งศีลธรรม เป็นต้น

ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาประเทศไทยตามแนวทางดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดการ
 พึ่งพาต่างประเทศ โครงสร้างการผลิตและการค้าของประเทศอิงแนบแน่นอยู่กับระบบการผลิต
 และการค้าโลก กลไกสะสมทุนภายในประเทศไม่สมบูรณ์ เพราะรัฐไม่มีแนวนโยบายด้านนี้ที่
 ชัดเจน ตลาดเงินและตลาดทุนของประเทศถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของตลาดการเงินโลก โดยที่
 บทบาทของคนในประเทศแม้กระทั่งรัฐก็อยู่ในขอบเขตที่จำกัด ผลกระทบที่สำคัญของการพัฒนา
 ตามแนวทางนี้คือ การขาดความสมดุลของการกระจายรายได้ การกระจายทรัพย์สินการถือครอง
 ปัจจัยการผลิตระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในภาคเมืองและชนบท หรือระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับภาค
 เกษตรกรรม ทั้งยังก่อให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงต่อรากฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัว
 ชุมชน สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตและการทำมาหากินค่อยๆ ล่มสลายไปพร้อมทรัพยากรที่เสื่อม
 โทรมลง และไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ในสภาพสังคมทันสมัยที่ทุกอย่างต้องซื้อหาแลกมาด้วย
 เงิน (Monetized society) ความยากจน ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรมการอพยพแรงงาน การพลัด
 พราก ความแออัด ฯลฯ ยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังที่ไม่สามารถแก้ไขได้ เป็นชะตากรรมของ
 ประชาชนคนจนทั้งในชนบทและในเมืองซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งกำลังเผชิญอยู่
 ทุกวัน (ศิริชัย สาครรัตนกุล, 2543 : 2)

มองอีกด้านหนึ่งผลพวงมาจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 ได้
 ก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องตามมาอีกมากมาย การขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการขยายตัวของ
 ความเจริญที่ไปกระจุกอยู่ตามเมืองใหญ่ ความมั่งคั่งส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มธุรกิจและกลุ่มนายทุน
 ไม่ก็รายประชาชนทั่วไป ไม่ได้ได้รับผลประโยชน์ได้จากการพัฒนามากเพียงพอ ด้วยเหตุนี้เองใน
 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์หลักที่เน้นการ
 พัฒนาจากภาครัฐ และระบบนายทุนมาเป็นแผนการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ให้ความสำคัญของการพัฒนา
 คนเป็นวัตถุประสงค์ และเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และมีการจัดการโดยมีการกระจาย
 อำนาจการปกครองสู่ระดับล่าง หรือเรียกว่าการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เสริมสร้างความเข้มแข็ง
 ให้กับชุมชน การสร้างประชาธิปไตย รวมทั้งการสร้างสังคมใหม่เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาสังคมใน
 อนาคตโดยการพัฒนาที่คนเป็นจุดเริ่มต้น เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อันนำไปสู่การพัฒนาที่
 ยั่งยืน ซึ่งยุทธศาสตร์ของการพัฒนาในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของ
 ยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับโลก รวมทั้งกระแสการผลักดันขององค์กรพัฒนาภาคเอกชนและ
 นักวิชาการ ที่ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจและมีส่วนร่วมในการปกครอง
 ตนเองมากขึ้น

นอกจากนี้นโยบายและทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) ซึ่งมีนโยบายที่ “ ถือเอาคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ” ได้เน้นเรื่องของชุมชนเป็นหลัก เช่นเดียวกับองค์กรชุมชนได้รับการยอมรับว่าเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นในทุกๆด้าน ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เราได้พบเห็นปรากฏการณ์ของการรวมตัวของคนในท้องถิ่นเป็นองค์กร เพื่อร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข และร่วมกันตัดสินใจในการแก้ปัญหาของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการจัดการปัญหาการศึกษาและสาธารณสุข และปัญหาสังคมอื่นๆ ทิศทางของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) จึงได้กำหนดความมุ่งหมายที่ชัดเจนว่าต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยการส่งเสริมประสานงานให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในสังคมเมืองหรือชนบทนั้นไม่สามารถดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้ โดยเจาะเข้าไปแก้ไขปัญหาให้ผู้คือยโอกาสเป็นรายบุคคลหรือปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่การดำเนินการที่มีองค์กรชุมชนซึ่งเป็นการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบนั้น เป็นสิ่งซึ่งมีความสำคัญและเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่จะทำให้การทำงานกับชุมชนเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ , 2540 : 17)

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาคความยากจนจึงเป็นนโยบายที่สำคัญประการหนึ่งที่รัฐบาลยุค พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้กำหนดขึ้นเพื่อให้คนจนได้มีหนทางในการสร้างช่องทางทำมาหากินภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้มุ่งเน้นให้ทุกภาคส่วนร่วมดำเนินการให้บรรลุผล โดยมีเป้าหมายให้ความยากจนของคนในชาติหมดสิ้นไปในปี 2551 และการแก้ไขนั้นจะต้องเกิดขึ้นในลักษณะที่ยั่งยืนและไม่กลับมายากจนอีก ด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและวิธีการที่หลากหลายเหมาะสม ตามภูมิภาคสังคมและศักยภาพของแต่ละชุมชน

เมื่อศึกษาดูรายละเอียดแล้ว จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานให้พี่น้องประชาชนชาวไทยมายาวนานแล้ว นั้น เป็นทั้งปรัชญาและกระบวนการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล ครัวเรือน กลุ่มองค์กร จนถึงหน่วยงาน สถาบันและประเทศชาติโดยรวมให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอก หรือในประเทศที่มากกระทบอย่างรุนแรง สร้างความมั่นคงและมั่นคงให้กับประเทศเปรียบประดุจดังคำกล่าวที่ว่า “ครอบครัวเศรษฐกิจพอเพียงเลี้ยงชุมชน ชุมชนพอเพียงเลี้ยงตำบล ตำบลพอเพียงเลี้ยงอำเภอ อำเภอพอเพียงเลี้ยงจังหวัด จังหวัดพอเพียงเลี้ยงประเทศ”

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาคความยากจนจึงถือเป็นปัญหาเร่งด่วนและสำคัญยิ่งของชาติที่จะต้องแก้ไขและขจัดให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว เพื่อให้คนยากจนได้รับโอกาสในการพัฒนาและ

ยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีความเข้มแข็ง และเป็นการสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้มีวิชาความรู้ติดตัวเป็นพลังแผ่นดินที่มีคุณภาพ เพื่อให้เกิดศักยภาพและพลังอำนาจของชาติที่เข้มแข็งให้สัมฤทธิ์ผลในทุกด้านต่อไปอย่างแท้จริง รัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยให้อยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี และความพอประมาณ อย่างมีเหตุผลภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรัฐบาลได้กำหนดแนวทางการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน และจัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ขึ้นเป็นองค์กรอำนวยการระดับชาติ เพื่อเป็นกลไกในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทาง และกำกับดูแล ตรวจสอบการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐในการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน เสนอแนะนโยบายแก่คณะรัฐมนตรี สั่งการ เร่งรัด กำกับดูแล ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของส่วนราชการและองค์กรต่างๆ โดยมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบจดทะเบียนปัญหาความยากจนและความเดือดร้อนของประชาชน โดยมีกระทรวง เกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการในภาคการเกษตร

การดำเนินงานในส่วน of กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและเห็นว่าการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินทำกิน จึงสมควรหาที่ดินว่างเปล่าที่เป็นที่สาธารณะ ที่รัฐ และที่เอกชนที่ยินยอมมอบให้ดำเนิน “โครงการจัดทำศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ” เพื่อเรียนรู้ควบคู่การผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ โดยคัดเลือกเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินที่มีความตั้งใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีความสมัครใจจะเข้าร่วมโครงการเพื่อการแสวงหาความรู้ ความชำนาญ รอคการจัดที่ดินทำกินจากภาครัฐในภายภาคหน้า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้ดำเนินโครงการจัดทำศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน หรือแปลงเรียนรู้ควบคู่การผลิตเพื่อยังชีพ เป็นโครงการนำร่องโดยให้ส่วนราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมปฏิบัติงานในลักษณะบูรณาการ เพื่อเป็นการให้เกษตรกรได้มีความรู้ในการทำการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรและเป็นหลักฐานประกอบการพิจารณาในการขอรับจัดที่ดินทำกินให้ในโอกาสต่อไป

จากผลการศึกษาปัญหาความยากจน พบว่ารากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงและเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่ไม่อาจจะฉุดรั้งเกษตรกรให้พ้นจากความยากจนได้ มีอยู่ 5 ประการ ได้แก่

1. การขาดความรู้ในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการวางแผนในการผลิต การใช้ทรัพยากร การปรับปรุงบำรุงพันธุ์ การตลาด การงบประมาณการสหกรณ์
2. การขาดโอกาส ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการรับรู้ โอกาสในการตัดสินใจ โอกาสในการแข่งขัน โอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน

3. การขาดแคลนที่ดินทำกิน และยังมีเกษตรกรอีกเป็นจำนวนมากที่ยังรอคอยสิทธิในที่ดินทำกินจากรัฐ

4. ปัญหาประสิทธิภาพการผลิตที่ตกต่ำ ไม่มีคุณภาพ ไม่เป็นที่ต้องการของตลาดผลิตออกมาแล้วจำหน่ายไม่ได้

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พิจารณาเห็นว่าในเรื่องของปัญหาความยากจนนั้น ควรแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนคนจนผู้ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินน้อยก่อน โดยดำเนินการจัดหาที่ดินว่างเปล่าที่เป็นที่สาธารณะ ที่รัฐ และที่เอกชนที่ยินยอมมอบให้ดำเนินโครงการจัดทำศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เพื่อเรียนรู้ควบคู่การผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ 1 อำเภอ 1 แปลง โดยคัดเลือกเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินน้อย ที่มีความตั้งใจจริงที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีความสมัครใจที่จะเข้าร่วมโครงการเพื่อแสวงหาความรู้ ความชำนาญ รวบรวมที่ดินทำกินจากรัฐในภายภาคหน้าต่อไป โดยมีลักษณะการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เป็นพื้นที่ที่รองรับให้เข้าทำประโยชน์ในรูปแบบฝึกปฏิบัติ และฝึกทักษะการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีค่าตอบแทนเป็นค่าแรงจากการจำหน่ายผลผลิตในแปลงที่ดินที่ฝึกทำกินดังกล่าว พื้นที่ลักษณะนี้จะจัดให้เกษตรกรยากจนเข้าอยู่เป็นการชั่วคราวเพื่อเรียนรู้ หลังจากครบกำหนดจะหมุนเวียนให้สมาชิกรายใหม่เข้าแทน กลุ่มที่ผ่านการเรียนรู้ โดยเฉพาะกลุ่มซึ่งมีที่ดินไม่พอเพียง จะได้ความรู้ในการจัดการที่ดินที่มีขนาดเล็ก และอาจรวมกลุ่มกันตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อช่วยเหลือกันทั้งในด้านการผลิตและการตลาด โดยอาศัยศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นศูนย์ประสานงานของวิสาหกิจชุมชนแต่ละพื้นที่

กรอบแนวคิดในการดำเนินงานของศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.)

1. ยึดหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficient economy) ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยใช้เป็นแนวคิดในการบริหารจัดการ และดำเนินการของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ในจุดเริ่มต้นจะเป็นการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น สร้างความเข้าใจในแนวคิดดังกล่าว กลุ่มเป้าหมายให้เข้ามามีส่วนร่วม ขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกิน และขึ้นไปถึงการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพทักษะทางวิชาการที่หลากหลาย และพยายามให้เกิดตลาดซื้อขายขึ้นเป็นโครงสร้างขั้นพื้นฐานในชุมชน

2. ใช้แนวทางปฏิบัติการแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ โดยปรับให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆ

3. ใช้อำเภอเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการ ในรูปแบบคาราวานแก่งจนในพื้นที่ คือ มีการบูรณาการและทำงานเป็นทีมระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ หน่วยงานส่วนกลาง ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนเป็นจุดเชื่อมโยงในระดับกระทรวง

4. เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) การฝึกอบรมภาคปฏิบัติ (Skill Practice) การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ควบคู่การฟื้นฟูคุณธรรม และใช้ตลาดนำการผลิต (Contract) โดยมุ่งแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกรรายบุคคลและของชุมชน

ยุทธศาสตร์ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.)

ยุทธศาสตร์พระราชทาน คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคความยากจนให้บรรลุผล

ยุทธศาสตร์ในการดำเนินการของรัฐบาลมี 5 ประการ คือ

1. แสดงความมุ่งมั่นของรัฐบาลในการที่จะแก้ไขปัญหาคความยากจนให้หมดสิ้นไป และรณรงค์เสริมสร้างให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกฝ่ายมีความเชื่อมั่นว่า ปัญหาคความยากจนเป็นเรื่องที่สามารถร่วมกันแก้ไขได้

2. จัดอุปสงค์ และอุปทานให้สอดคล้องกับปัญหาคความเดือดร้อนของคนจน โดยเฉพาะปัญหานี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ ปัญหาเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติที่ทำกิน น้ำ ที่อยู่อาศัย และปัญหาเกี่ยวกับอาชีพการมีงานทำ

3. แก้ไขปัญหาโครงสร้างเศรษฐกิจ การศึกษา กฎหมาย ระเบียบและการปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มิให้เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยมุ่งเน้นการสร้างเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคที่เอื้ออำนวยการแก้ไขปัญหาคความยากจนและการพัฒนาการอุตสาหกรรม การเกษตร และการบริการ

4. สร้างระบบคุ้มครองและประกันทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้คนยากจนและผู้ด้อยโอกาส และป้องกันไม่ให้ปัญหาคความยากจนที่ได้รับการแก้ไขแล้วกลับคืนมาอีก

5. พัฒนาระบบราชการในทุกระดับมิให้เป็นภาระต่อประชาชน ประเทศชาติสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักการบริการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

จากโครงการที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นโครงการแก้ไขปัญหาคาชาความยากจนให้กับเกษตรกรผู้ยากจน โดยการจัดการความรู้จากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาทำเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนโดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดในการบริหารงานของศูนย์เรียนรู้ ซึ่งเป็นโครงการที่พัฒนาต่อยอดมาจากโครงการ 1 ตำบล 1 ฟาร์ม โดยศูนย์เรียนรู้นี้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะพัฒนาให้เกิดความคิด ทักษะการผลิต การจัดการรวมทั้งการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการทำการศึกษานี้ เพื่อนำไปปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกร ตลอดจนเชื่อมโยงกับจุดเรียนรู้ของเกษตรกรตัวอย่างในระดับหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาให้เป็นเครือข่ายของแหล่งเรียนรู้ด้านต่างๆของเกษตรกร ศูนย์เรียนรู้แต่ละแห่งจะรองรับให้เกษตรกรเข้าทำประโยชน์ได้ชั่วคราวควบคู่ไปกับการเรียนรู้ทั้งในภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี โดยมีรายได้จากการผลิตเป็นค่าตอบแทน

การบริหารงานในศูนย์จากชุมชนที่ตัวเองอาศัยอยู่ ทนส่วนมากมาจากทนท้องถิ่น เฉพาะทนทางปัญญาที่รัฐบาลสร้างให้เป็นทนในการเลี้ยงชีพต่อไป การสร้างทนทางปัญญา สร้างโอกาสเรียนรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ทนทางปัญญาได้แก่การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และเอาความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และความรู้จากภายนอกชุมชนมาสังเคราะห์เป็นปัญญา และการจัดการเพื่อให้อยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และระหว่างชุมชนกับโลกภายนอกชุมชนเป็นไปอย่างรักษาความสมดุลไว้ได้ เพื่อความเป็นปกติและยั่งยืน (เสรี พงศ์พิศ, 2548 : 11 , 12)

ปัจจุบันจังหวัดลพบุรีถือเป็นจังหวัดที่มีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่สามารถบริหารงานได้ด้วยตัวเองอยู่ประมาณ 7 ศูนย์ ซึ่งทั้งหมดเป็นการจัดการกันเองภายใต้คนในชุมชนของศูนย์นั้นๆ ซึ่งหนึ่งในนั้นมีศูนย์เรียนรู้ฯ อยู่ศูนย์หนึ่ง ซึ่งผู้ศึกษามีความสนใจที่จะทำการวิจัยศึกษาถึงงานในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ “ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน ” สถานที่ตั้งอยู่ที่ หมู่ 1 อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จังหวัดลพบุรี ลักษณะของศูนย์เป็นที่ดินสาธารณะพื้นที่เดิมเป็นโครงการ 1 อำเภอ 1 แปลง มาก่อนและพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลเขาสมอคอน

ภูมิหลังและประวัติความเป็นมาของเขาสมอคอน

เขาสมอคอน เป็นเทือกเขาแห่งเดียวในเขตอำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี ตั้งอยู่กลางทุ่งที่ตำบลเขาสมอคอน มีความยาวต่อเนื่องกันประมาณ 5,000 เมตร สูง 56 เมตร หากย้อนอดีตไปเมื่อยุคที่กรมชลประทานยังไม่ได้สกัดกั้นทางน้ำธรรมชาติเช่นปัจจุบัน ทุกฤดูน้ำหลาก เทือกเขาสมอคอนก็จะดูเสมือนลอยเด่นอยู่ท่ามกลางทะเลอันเว้งว้าง เป็นทัศนียภาพที่เข้าชวนใจให้ประชาชนในแถบนั้นล่องเรือไปท่องเที่ยวโดยมิได้ขาด โดยเฉพาะในเทศกาลงานบุญประจำปีแห่งพระศรีอาริย์ของวัดไผ่ที่อยู่ใกล้ ๆ กันด้วยแล้ว ผู้คนจำนวนมากก็จะหลงไหลเลยไปถึงเขาสมอคอนด้วยเกือบทั้งสิ้น

เขาสมอคอน เหมือนเกาะอยู่กลางทุ่งไปทางด้านเหนือ มีถ้ำ และมีวัดโบราณ อยู่ที่เขานี้หลายแห่ง และมีเรื่องเล่าตำนานในหนังสือพงศาวดารเมืองศรีบุญไชยว่า เมื่อครั้งขอมเป็นใหญ่อยู่ที่เมืองละโว้ มีฤๅษีองค์หนึ่ง ชื่อว่า สุกะทันต์ จำศีลอยู่ที่เขาสมอคอนนี้ ได้เป็นผู้ทูลให้พระเจ้ากรุงละโว้ตั้งนางจามเทวีราชธิดาไปครองเมืองศรีบุญไชย คือ เมืองนครลำพูน ในมณฑลภาคพายัพ มีเรื่องราวพิสดารอยู่ในหนังสือเรื่องจามเทวีวงศ์ทุกวันนี้ เขาสมอคอนมีที่เที่ยวหลายแห่ง เช่น ถ้ำหลวง ถ้ำช้างเผือก ถ้ำตะโก และวัดบันไดสามแสน เป็นต้น เขาสมอคอนนับเป็นที่เที่ยวในแขวงเมืองลพบุรีอีกแห่งหนึ่งที่น่าสนใจที่หนึ่ง

เหตุที่เขาสมอคอน เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย และมีบุคคลสำคัญครั้งโบราณกาล นิยมเดินทางไปเที่ยวเสมอ เพราะนิทานและตำนานเล่าขานเกี่ยวข้องกับอยู่หลายเรื่อง เช่น

เมื่อครั้งที่พระลักษมณ์ถูกหอกโมกขศักดิ์ของกุมภกรรณ ในเรื่องรามเกียรติ์ หนุมานไปหาต้นสังกรณีตรีชวาที่เขาสรรพยาจังหวัดชัยนาท ด้วยความรีบร้อนที่จะให้ทันก่อนพระอาทิตย์ขึ้น



ภาพที่ 1.1 หนุมานบนยอดเขาซึ่งอยู่ในวัดเขาสมอคอน

จึงแบกภูเขาเอาไปทิ้งลูก ดิน หิน และทรายล่องหล่นยังทุ่งนาแห่งหนึ่ง เกิดเป็นเทือกเขาเล็กๆ ขึ้นกลางทุ่งนาแห่งนี้และเรียกกันต่อ ๆ มาว่า “เขาสมอคอน” มาจนบัดนี้ บางทีก็เพี้ยนไปว่าเมื่อ หนุมานได้ต้นสังกรณีตรีชวามาแล้ว ขณะที่กำลังหะกลับไปได้เห็นไฟกำลังไหม้ทุ่งแดงฉานราวกับพระอาทิตย์จะเยี่ยมขอบฟ้า หนุมานจึงสลัดดินหินทรายที่ติดมากับสังกรณีตรีชวา ให้ล่องหล่นดับไฟ บรรดาหินดินทรายเหล่านั้น ถูกไฟไหม้ก็กลายเป็นเทือกเขาที่เห็นเป็นหินสุกสีชาวจำเนียร กาลต่อมาจึงมีคนเรียกว่า “เขาสมอคอน”

ตำนานที่น่าสนใจที่สุดเกี่ยวกับเขาสมอคอน คือ เรื่องราวที่ปรากฏในหนังสือ อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานที่กล่าวไว้ว่า “เขาสมอคอนนี้ เป็นที่อยู่ของฤๅษีพระสุกทันตฤๅษี อาจารย์ของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช และพระยาจำเมือง กษัตริย์เมืองพระยา ซึ่งน่าจะเป็นราชวงศ์หนองแสโยนกเชียงแสนทั้ง 2 พระองค์ เพราะเมื่อทรงพระเยาว์ได้เสด็จมาศึกษาศิลปวิทยาอยู่ด้วยกันที่เขาสมอคอนแห่งนี้ ซึ่งสมัยนั้นกษัตริย์เมืองลพบุรีก็เป็นราชวงศ์

เดียวกัน “ซึ่งเชื่อว่าคงจะได้เค้าเรื่องมาจากพงศาวดารโยนกที่กล่าวว่า สุกทันตฤาษีมาอยู่ยังภูเขามืออง
ละโว้ โดยเฉพาะจากในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ ระบุไว้ชัดเจนว่าไปอยู่ที่ยอดเขารวมภรรพค คือ เขา
สมอคอนเลยทีเดียว

นอกจากนี้ในบริเวณเทือกเขาสมอคอน ยังมีวัดและโบราณสถานสำคัญเรียงราย
ต่อเนื่องกันอยู่ 4 วัด คือ วัดบันไดสามแสน วัดถ้ำตะโก วัดถ้ำช้างเผือก และวัดเขาสมอคอน ซึ่ง
ล้วนแต่เป็นวัดเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางโบราณคดี และกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานไว้
แล้ว ตามหลักฐานในทะเบียนวัตถุโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร

วัดเขาสมอคอน

ที่ตั้ง หมู่ 2 ตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี

ประวัติวัด “สร้างเป็นวัดนับแต่ประมาณ พ.ศ. 2340 มีนามตามชื่อบ้านและภูเขาที่วัด
นี้ตั้งอยู่ “ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2389” (พุทธศาสนสถาน, กอง, ประวัติวัด
ทั่วราชอาณาจักร เล่ม 5, 2529 : 40) นั่นคือข้อมูลที่ทางวัดและทางราชการระบุไว้ อย่างไรก็ตาม
เมื่อได้สำรวจหลักฐานโบราณวัตถุสถานที่ยังคงหลงเหลืออยู่ที่วัดนี้ สามารถระบุได้ว่า ณ สถานที่
นี้เคยเป็น ศาสนสถานมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยา กล่าวคือ พระเจดีย์บนยอดเขาสมอคอน



ภาพที่ 1.2 เจดีย์บนยอดเขาสมอคอน

สิ่งสำคัญของวัด คือ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ก่อด้วยอิฐปูนยาว 10 เมตรเศษ ตั้งอยู่ในถ้ำอยู่บนเทือกเขาสมอคอน

บริเวณวัดเขาสมอคอนแห่งนี้มีถ้ำต่างๆ รายล้อมอยู่มากมาย นอกจากถ้ำพระนอน เบื้องล่างทรงลังกาแล้ว ถัดไปทางทิศตะวันออกยังมีถ้ำพราหมณ์ ถ้ำชิงช้า ถ้ำน้ำ ถ้ำไก่แจ้ เล่ากันว่าที่ถ้ำน้ำมีน้ำไหลผ่านด้านล่างตลอดเวลาเป็นธรรมชาติที่สวยงาม หรือถ้ำพราหมณ์ ซึ่งห่างจากวัดไปประมาณ 2 เส้น มีรูปแกะสลักสมัยทวารวดี



ภาพที่ 1.3 ทางเข้าถ้ำพระนอนในวัดเขาสมอคอน

โครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี กำลังดำเนินการขับเคลื่อนให้เป็นรูปธรรม โดยจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนให้เป็น 2 รูปแบบ คือ ศูนย์หลักและศูนย์เครือข่ายเกษตรกรยากจน เกษตรกรและบุคคลทั่วไปที่ประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกร สามารถเลือกแหล่งที่จะเรียนรู้เพื่อฝึกอาชีพที่หลากหลายจากศูนย์หลักและเรียนรู้เพิ่มทักษะเฉพาะสาขา เพื่อพัฒนาต่อยอดจากศูนย์เครือข่าย เป้าหมายดำเนินเชิงคุณภาพ งบประมาณบูรณาการ ดำเนินการโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เดินทางสายกลาง ความพอมีพอกิน สมเหตุสมผล และสร้างภูมิคุ้มกัน มีคุณธรรมนำความรู้ โดยมีการทำงานที่โปร่งใส เป็นธรรม ประหยัด และมีประสิทธิภาพ เกษตรกรที่ยากจนและเกษตรกรทั่วไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และจะต้องเกิดจากใจของเกษตรกรจริงๆ ภายใต้การเรียนรู้ในลักษณะเกษตรกรสอนเกษตรกรจากปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่ให้ความสนับสนุน โดยมีข้อมูลของศูนย์เรียนรู้ ดังนี้

ประวัติความเป็นมาและสภาพของชุมชนเขาสมอคอน

บ้านเขาสมอคอน ตำบลเขาสมอคอน ชื่อนี้่นำมาจากตำนานเรื่องรามเกียรติ์หนุมานไปหาตัวยาสังกรตรีชวา โดยหนุมานได้แบกคอนเขาส์พยาผ่านมาทางบ้านเขาสมอคอน เห็นแสงไฟสว่างอันเกิดจากศรพระนารายณ์ ทำให้เห็นตัวยาจึงหยิบเอาแต่ตัวยาไปอย่างเดียวกึ่งเขาสมอคอนไว้ ณ บ้านเขาคอน จึงได้ชื่อว่าบ้านเขาสมอคอนนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

คำว่า สมอ หมายถึง ลิง คือ หนุมาน จึงเรียกได้ว่าบ้านเขาสมอคอนด้วยเหตุนี้

สภาพพื้นที่

ทิศเหนือ	ติดกับ	หมู่ที่ 3 ตำบลเขาหมอนอิง
ทิศใต้	ติดกับ	ตำบลมูจลินท์
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ตำบลบางลี่
ทิศตะวันตก	ติดกับ	หมู่ที่ 2 ต.เขาสมอคอน

หมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 2,200 ไร่

ลักษณะทางกายภาพ

เป็นที่ราบและมีภูเขา พื้นที่หมู่บ้านตั้งอยู่ตามแนวเชิงเขาไม่สูงมากนัก ระยะห่างจากอำเภอประมาณ 13 กิโลเมตร เป็นทางลาดยาง



ภาพที่ 1.4 ลักษณะภูมิประเทศของเขาสมอคอนที่ถ่ายจากบนวัด

จำนวนครัวเรือน

- ทั้งหมด 117 ครัวเรือน
- จำนวนประชากร 469 คน แยกเป็น ชาย 238 คน และหญิง 231 คน

วิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน

สร้างจิตสำนึกในการร่วมกันระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน ให้เกิดผลประโยชน์เป็นหลักในการรวมพลัง เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนโดยยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการดำเนินงานดังนี้

1. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน
2. พัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน
3. ใช้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต

สภาพเศรษฐกิจและสังคม

ประชาชนสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณแนวเชิงเขา และริมถนน สภาพบ้านเรือนเป็นบ้านสองชั้นยกพื้นสูง มีความมั่นคงถาวรอยู่กับแบบที่แบบนึ่ง และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ด้านความร่วมมือของประชาชน มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันเป็นอย่างดี ชาวบ้านเป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ทุกครัวเรือน

ด้านสุขภาพและอนามัย มีการตรวจคัดกรองโรคอย่างสม่ำเสมอ ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ดี มีการออกกำลังกาย มีดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ

ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และเทศกาลประจำปี

มีการสืบสานประเพณีไทยโบราณและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีห่อและแห่เทียนพรรษาการทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ วันสำคัญทางศาสนา และประเพณีที่สำคัญที่สุดอีกอย่าง คือ การทำบุญหน้าบ้านซึ่งจะทำการทุกปีเป็นการทำบุญหมู่บ้านทั้งหมดที่ศาลาหน้าหมู่บ้าน (ศาลาหน้าบ้าน)



ภาพที่ 1.5 ศาลาหน้าหมูบ้าน (ศาลาหน้าบ้าน)

การประกอบอาชีพของประชาชนในหมูบ้าน

1. อาชีพทำนา
2. อาชีพรับจ้าง
3. อาชีพเลี้ยงสัตว์ (หมู เป็ด ไก่ โค กระบือ อื่นๆ)
4. อาชีพค้าขาย

แหล่งทุนในชุมชน (สิ่งที่ดี ๆ ที่มีในหมูบ้าน)

ทุนทางธรรมชาติ

- เทือกเขาสมอคอน
- คลองพังพวย จำนวน 1 สาย
- คลองหนองรี จำนวน 1 สาย
- สระหลวง จำนวน 1 สาย

ทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น

- สถานีอนามัย จำนวน 1 แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง
- ประปา หมูบ้าน จำนวน 1 แห่ง
- หอกระจายข่าว จำนวน 1 แห่ง
- ศาลา SML จำนวน 1 แห่ง
- ศาลากลางบ้าน จำนวน 1 แห่ง

ศักยภาพของหมูบ้าน/ชุมชน

1. กลุ่ม/องค์กร/ ศักยภาพของชุมชน

- โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กองทุนหมูบ้านและชุมชนเมือง

2. สภาพของชุมชน (ปัจจัยภายใน)

จุดแข็ง (ของหมู่บ้าน)

- มีกลุ่มองค์กรที่หลากหลาย
- ประชาชนมีความรักสามัคคี
- ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่น
- มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง
- ชุมชนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มง่ายในการพัฒนา
- มีทรัพยากรคือเทือกเขาสมอคอน

จุดอ่อน (ของหมู่บ้าน)

- ประชาชนขาดอาชีพเสริม
- ขาดแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
- ประชาชนขาดความรู้ด้านเทคโนโลยี
- ปัญหาเรื่องหนี้สิน
- ขาดที่ดินทำกิน

3. สถานการณ์ในชุมชน (ปัจจัยภายนอก)

โอกาส (ของหมู่บ้าน)

- อยู่ใกล้สถานที่บริการของรัฐได้แก่
- สถานีอนามัย
- ศูนย์บริการสาธารณสุข, วัด, โรงเรียน

อุปสรรค (ของหมู่บ้าน)

- การคมนาคมไม่สะดวกในช่วงฤดูฝน
- ผลผลิตตกต่ำ
- ต้นทุนสูงผลตอบแทนต่ำ
- รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย

การกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนา

วิสัยทัศน์การพัฒนาของหมู่บ้าน/ชุมชน

เสริมสร้างความรักสามัคคี ร่วมคิด ร่วมทำงานสร้างสรรค์ความเจริญ เสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีกินมีใช้

ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน

1. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. พัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน
3. ใช้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต
4. สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อัตลักษณ์

1. เป็นพื้นที่หมู่บ้านผลิตข้าวเพื่อเป็นอาหาร
2. มีแหล่งท่องเที่ยวคือเทือกเขาสมอคอน
3. ชุมชนมีความสามัคคี
4. คนในชุมชนมีความถนัดด้านช่าง

ข้อมูลทั่วไปของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

1. ข้อมูลทั่วไป

- ที่ตั้ง หมู่ที่ 1 ตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี
- เนื้อที่ 5 ไร่
- กรรมสิทธิ์ในที่ดิน เป็นที่ดินสาธารณะ

2. ประวัติความเป็นมาของศูนย์

- เป็นที่ดินสาธารณะอยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์ พื้นที่เดิมเคยเป็น 1 อำเภอ 1 แปลงสามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

3. แนวคิดของศูนย์

- นำกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินจากการขึ้นบัญชีทะเบียนคนจน และสนใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาอบรม โดยเฉพาะเกษตรกรเองจะจัดหาวิทยากรและอุปกรณ์กันเองภายในท้องถิ่น และเมื่อมีรายได้จะจัดสรรแบ่งให้เกษตรกรหลังจากหักต้นทุนแล้ว เพื่อนำไปบรรเทาปัญหาความยากจนให้เบาบางลงได้ ในเบื้องต้นกิจกรรมที่ผ่านมาเกษตรกรสมาชิกได้เข้าร่วมการอบรมและจัดทำกิจกรรมทางด้านการเกษตรภายในศูนย์ โดยมีการเตรียมปัจจัยการผลิตและปฏิบัติจริงในพื้นที่ภายใต้การดูแลของเกษตรตำบลและความร่วมมือของ อบต. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่ให้ความรู้ทางการเกษตรที่หลากหลายอย่างยั่งยืนและถาวร โดยให้เกษตรกรเกิดความสามัคคีและได้เรียนรู้ร่วมกัน ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ และบูรณาการความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านในระดับพื้นที่ จากหน่วยงานภาครัฐวิทยากรเกษตร และปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีศูนย์เรียนรู้เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้

4. กิจกรรมและการดำเนินงานที่ผ่านมา

- เกษตรกรสมาชิกได้เข้าร่วมการอบรมจัดทำแปลงเรียนรู้ โดยมีการเตรียมปัจจัยการผลิต และการปฏิบัติจริงในพื้นที่ภายใต้การดูแลของเกษตรตำบลและความร่วมมือของ อบต.
- มีการจัดการอบรมเกษตรกรที่คัดเลือกมารุ่นละ 20 คน มาทำการฝึกอบรม เกษตรกรได้เรียนรู้การปลูกพืชผักสวนครัว (พืชกินใบ กินผล) และการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ซึ่งสามารถปลูกได้ตลอดทั้งปี และมีการจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น คือ ให้ความรู้เรื่องการขยายพันธุ์พืชต่างๆ เพื่อใช้ในการเตรียมพื้นที่สำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวของตำบล

ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในปัจจุบันที่รัฐบาลวางนโยบายและเร่งในการแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 – 2551 ทั่วประเทศนั้น ปัจจุบันจังหวัดลพบุรีถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับนโยบายจากรัฐเข้ามาแก้ไขปัญหาความยากจน โดยเฉพาะที่ “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน” จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นศูนย์เรียนรู้แห่งหนึ่งที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ ซึ่งได้รับการประเมินผลโดยคณะพัฒนาลังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ว่าเป็นศูนย์เรียนรู้ระดับ 5 ดาว คือสามารถบริหารงานได้ด้วยตัวเองซึ่งเป็นหัวใจหลักของการดำเนินงานในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ทำให้เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยอยากจะศึกษาถึงศูนย์เรียนรู้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน และระบบการสื่อสารภายในชุมชน เป็นอย่างไรบ้าง รวมถึงบทบาทของผู้นำชุมชนว่ามีผลอย่างไรต่อผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้มากน้อยแค่ไหน ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้นั้นมีการตัดสินใจก่อนจะเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้จากอะไรบ้าง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีประสิทธิผลอย่างไร และพวกเขาจะมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อะไรบ้าง รวมถึงอิทธิพลต่างๆทางสภาพแวดล้อมด้านสื่อ ที่รายล้อมตั้งแต่สื่อพื้นบ้านไปจนถึงสื่อที่เป็นอิเล็กทรอนิกส์จะมีอิทธิพลให้ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้อะไรบ้างอยากจะมาเข้าร่วมโครงการแก้ไขจนซึ่งเป็นโครงการของรัฐบาลหรือไม่อย่างไร จึงเป็นที่มาของการศึกษาเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี ในครั้งนี้

1.2 ปัญหาการวิจัย

- 1.2.1 ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมอย่างไร
- 1.2.2 ผู้นำชุมชนมีบทบาทต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนอย่างไร
- 1.2.3 ประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีผลต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ทางการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม ในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี

1.3.2 เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนที่มีผลต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

1.3.3 เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกเก็บข้อมูล 2 ส่วน คือ

1. ส่วนแรกจะเป็นการเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ภายในศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ศตจ.กษ) เพื่อเก็บข้อมูลในส่วนของผู้ดูแลโครงการนี้โดยตรง โดยข้อมูลในส่วนนี้จะเป็ข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์

2. ส่วนที่สองจะเก็บจากศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน ต.เขาสมอคอน อ.ท่าม่วง จ.ลพบุรี เพราะเป็นผู้รับนโยบายมาดำเนินการ การเก็บข้อมูลจะเป็นการศึกษาจากเอกสาร การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์- มีนาคม 2551 โดยจะเลือกเก็บข้อมูลจาก / เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ / เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล / ผู้นำชุมชน / และผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ จำนวน 20 คน รวมทั้งหมด 25 คน

1.5 นิยามศัพท์

กระบวนการเรียนรู้ : เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะค่อนข้างถาวร ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นชั่วคราวก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ต้องทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรจนเกิดเป็นนิสัย หรือการเรียนรู้เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลจากประสบการณ์และการฝึกปฏิบัติ

กระบวนการเรียนรู้ในที่นี้คือ

- การมีส่วนร่วมทางการเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้ฯ
- การได้รับการถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน
- สร้างการเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้ฯ

เนื่องจากผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2550 จนถึงงานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ติดตามผลเรื่อยมาจนถึงการลงพื้นที่อีกครั้งในเดือน มีนาคม 2551 การเปลี่ยนแปลงแบบถาวรของ

ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้สามารถเรียกการเปลี่ยนแปลงแบบถาวรได้เพราะส่วนมากผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากศูนย์เรียนรู้กลับไปปฏิบัติที่บ้านได้จนถึงปัจจุบันนี้

ปราชญ์ชาวบ้าน : ปราชญ์ชาวบ้าน หรือนักคิดท้องถิ่น หรือครูภูมิปัญญาไทยแล้วแต่จะเรียกกัน จะมีมากมายในหลายด้านแล้วแต่งานที่ปฏิบัติหรือความชำนาญของแต่ละคน ไม่ว่าจะเรียกอะไรก็ตามคุณสมบัติของผู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน คือ

1. คนเหล่านี้จะมีธรรมะอยู่ในใจ เป็นธรรมชาติของความรัก ความเมตตา ความอยากช่วยคน เป็นธรรมะโดยการปฏิบัติ
2. คนเหล่านี้คิดทำสรุปบทเรียน หรือมีความรู้ติดตัว แล้วนำมาเป็นความรู้ให้คนอื่นได้อย่างชัดเจน มีทั้งวิชาการและภาคปฏิบัติให้เห็น
3. คนเหล่านี้มีความรัก ความเป็นปราชญ์ไม่ได้อยู่ที่ความฉลาดของปัญญาที่เกิดจากการกระทำ แต่เกิดจากรักที่มีธรรมะเป็นแรงบันดาลใจให้แบ่งปันแก่ผู้อื่น
4. คนเหล่านี้เป็นร่มโพธิ์ ร่มไทร การแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำจริงด้วยความรักแผ่นดินที่มีลูกหลาน มีป่า มีชุมชน มีเมือง โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ปราชญ์ชาวบ้านนั้นเป็นผู้ที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ มีความคิดเข้าระบบชอบค้นหาคำความจริง ช่างสังเกตและนำสิ่งที่พบเห็นมาเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ดังเช่นปราชญ์ชาวบ้านด้านการเกษตร ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในทุกภาคของประเทศ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านในงานวิจัยครั้งนี้คือ นายวิชา พุมดี ซึ่งเป็นผู้ที่ถูกยกย่องและยอมรับจากเกษตรกรอำเภอ เกษตรตำบล และรวมทั้งชาวบ้านว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน : โครงการแก้ไขปัญหาความยากจนของรัฐบาลที่มีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ หัวใจหลักของโครงการ คือ การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้เข้าร่วมโครงการ เป็นการตีปัญหาให้คนจนที่ขึ้นทะเบียนคนจนไว้กับกระทรวงมหาดไทย ได้เข้ามาเรียนรู้อาชีพทางด้านเกษตรกรรม และเมื่อจบออกไปแล้วก็สามารถนำความรู้ที่ได้ออกไปทำมาหาเลี้ยงชีพต่อไปตามทฤษฎีความพอเพียง เลี้ยงชีพตัวเอง และครอบครัวต่อไปได้ ในที่นี้หมายถึง ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี

เศรษฐกิจพอเพียง : เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดส่วนหนึ่งของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เป็นแกนหลักในการดำเนินการของศูนย์เรียนรู้ฯ การเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมศูนย์ จะมี 2 นิยามคือ

1. การเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมศูนย์หรือชาวบ้าน ว่ามีความรู้อย่างไรบ้างเกี่ยวกับการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

2. ในความหมายของนักวิชาการ คือ เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน เป็นแนวทางการดำรงชีวิตและวิถีปฏิบัติในทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวตลอดจนการใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นการป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤต และให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

การมีส่วนร่วม : เป็นกระบวนการที่บุคคล กลุ่มคน ชุมชน ได้มีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาของตนเอง ตั้งแต่ขั้นตอนการวิเคราะห์สถานการณ์ ระบุปัญหา ตัดสินใจแก้ไขปัญหา การวางแผน การลงมือปฏิบัติและการประเมินผล โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง กระบวนการนี้ทำให้บุคคล กลุ่มคน ชุมชน เกิดพลังอำนาจ มีความมั่นใจและกล้าที่จะตัดสินใจในการที่จะพัฒนางานด้านอื่นๆ ต่อไปภายในชุมชนของตนเอง

การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ : เป็นการแก้ไขปัญหาไปพร้อมๆ กันหรือทุกส่วนของราชการ ต้องมีส่วนช่วยกันตั้งแต่ระดับรัฐบาล กระทรวง จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน โดยมีศูนย์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างโครงการ

การรวมกัน : การทำงานร่วมกันหรือดำเนินงานเป็นทีมไปพร้อมๆ กัน ระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ หน่วยงานส่วนกลาง ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนเป็นจุดเชื่อมโยงในระดับกระทรวง

บทบาทของผู้นำชุมชน : บุคคลที่ชาวบ้านจะมองและยึดถือเป็นผู้นำของตนได้ จะต้องเป็นผู้ที่พิสูจน์ตัวเองว่าเป็นผู้ที่ชาวบ้านไว้วางใจ และเป็นผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมของชาวบ้าน เป็นผู้ที่มีความเต็มใจ รวมทั้งมีขีดความสามารถที่จะอุทิศประโยชน์ได้มากให้กับชุมชนหรือหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดผลดีต่อส่วนร่วมสภาพของผู้นำท้องถิ่นมักพิจารณาถึงคุณลักษณะที่สำคัญในเรื่องอายุ เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจ ฐานะทางสังคม การศึกษาอบรม ความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ นอกหมู่บ้าน และความชำนาญพิเศษ อย่างไรก็ตามปัจจัยต่างๆ ที่จำกัดอำนาจของผู้นำท้องถิ่นตาม

ลักษณะดังกล่าว ซึ่งได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเกี่ยวพันทางเครือญาติ พื้นฐานทาง ศีลธรรมของผู้นำ

ผู้นำความคิดเห็น : เป็นบุคคลหนึ่งที่สามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมที่เปิดเผยของ บุคคลอื่นๆในชุมชน ตามที่บุคคลผู้นั้นต้องการ โดยอาศัยวิธีที่ไม่เป็นทางการ และสามารถมี อิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อย ซึ่งลักษณะของผู้นำทางความคิดเห็นมักมีลักษณะ ดังนี้

1. การสื่อสารภายนอก (External Communication) มีการกำหนดกฎหลักไว้ดังต่อไปนี้
 - 1.1 ผู้นำทางความคิดสามารถเข้าถึงสื่อมวลชนได้มากกว่าผู้ตามทางความคิด
 - 1.2 ผู้นำทางความคิดมีลักษณะสากลมากกว่าผู้ตามทางความคิด
 - 1.3 ผู้นำทางความคิดมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่พัฒนามากกว่าผู้ตามทางความคิด
 2. การเข้าถึง (Accessibility) ผู้นำทางความคิดต้องสามารถพูดคุยได้โดยตรงกับผู้อื่น หรือมีส่วนร่วมในสังคมทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ
 3. สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจ (Socioeconomic Status) ผู้นำทางความคิดจะมี สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจสูงกว่าผู้ตามทางความคิด
 4. ความเร็วในการรับนวัตกรรม (Innovativeness) ผู้นำทางความคิดจะยอมรับนวัตกรรม ได้เร็วกว่าผู้ตามทางความคิด เมื่อในสังคมมีบรรทัดฐานที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำทาง ความคิดจะยอมรับนวัตกรรมได้เร็วกว่าแต่ถ้าบรรทัดฐานของระบบสังคมไม่เอื้ออำนวยต่อการ เปลี่ยนแปลงผู้นำทางความคิดจะไม่ยอมรับนวัตกรรมได้เร็วนัก
- ผู้นำความคิดเห็นในที่นี้จะ เป็นเกษตรอำเภอและเกษตรตำบลที่เข้าร่วมเสนอ แนวความคิดใหม่ๆให้คนในชุมชน

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม : การให้ความสำคัญกับประชาชนได้มีส่วนร่วมด้วยความตั้งใจเต็มใจ หรือสมัครใจกับการพัฒนางานต่างๆภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็งานโครงการของรัฐบาลหรืองาน ของชุมชนเอง ซึ่งการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารภายในชุมชน และสามารถช่วยทำให้การพัฒนาเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและตรงตามความต้องการของประชาชนได้ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึง มากที่สุดดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร / ผู้ใช้สาร (Audience / Receiver / Users)
2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง / ผู้ผลิต / ผู้ร่วมผลิต / ผู้ร่วมแสดง (Sender/Producer/Co-producer/Performance)
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner)

ประสิทธิผลของสื่อ : ประสิทธิภาพของการสื่อสารของสื่อภายในชุมชนมีประสิทธิผลในการสื่อสารอย่างไร เพราะประสิทธิภาพของสื่อย่อมมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร ประสิทธิผลของสื่อในที่นี้จะมีบทบาทต่อชุมชนและบทบาทต่อศูนย์เรียนรู้ การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมย่อมสามารถที่จะเพิ่มหรือลดประสิทธิผลของการสื่อสารได้หากผู้ส่งสารเลือกที่จะใช้สื่อที่เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร (Communication Situation) ประสิทธิผลของการสื่อสารก็จะมีความ

ประสิทธิผลของการสื่อสารของสื่อภายในชุมชนเขาสมอคอนในที่นี้ คือ

สื่อบุคคล : เป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสารความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นต่างๆ ที่มีมาแต่ดั้งเดิมก่อนการใช้สื่อประเภทอื่นๆ โดยมีคำพูดเป็นพาหนะที่สำคัญที่สุด แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการนำคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์การสื่อสารมาใช้ เพื่อช่วยแก้ไขข้อจำกัดด้านระยะทางและเวลาในการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลโดยผ่าน “ สื่อบุคคล ” ในลักษณะที่เป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตายังคงมีความสำคัญเสมอ トラบใดที่มนุษย์ยังอยู่ในสังคม トラบนั้นย่อมเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ เช่น ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูง

หอกระจายข่าว : เป็นเครื่องมือสื่อสารที่รัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสร้างขึ้นในการกระจายเสียงในหมู่บ้าน หรือชุมชน เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และการบริการสาธารณะที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและของรัฐ ให้ประชาชนได้รับประโยชน์รวมทั้งเผยแพร่ความคิดเห็น ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ในด้านการบริหาร การพัฒนา และตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและรัฐ โดยมีบุคคลในชุมชนนั้นเป็นผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

วิทยุชุมชน : เป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งคนในชุมชนจะสามารถเข้าถึงสื่อได้ง่าย มีส่วนร่วมในการจัดรายการและมีการบริหารจัดการ วางแผนเกี่ยวกับการผลิตสื่อในชุมชนเอง การสื่อสารในแนวนี้จะเน้นหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ การเข้าถึง (Access) , การมีส่วนร่วม (Participation) , การจัดการด้วยตัวเอง (Self – management) มีแนวคิดที่สำคัญคือประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้นมิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด อย่างไรก็ตามในบางประเทศการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ริเริ่ม ภายใต้กรอบการเป็นพี่เลี้ยงให้กับประชาชนหรือความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้นและมีระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการถอนตัวออก เพื่อให้ประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน ได้อย่างเต็มที่ วิทยุชุมชนจะเน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยประชาชนจะเข้าถึงสื่อได้อย่างง่ายดาย มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และสามารถบริหารจัดการสถานีวิทยุ และจัดรายการด้วยตนเอง

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 สามารถนำความรู้ที่ได้จากศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง และการเกษตรกรรม

1.6.2 เพื่อช่วยเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ และการสื่อสารเพื่อการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมได้ต่อไป

1.6.3 บางประเด็นเป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ยังสามารถนำผลที่ได้ไปใช้ในทางปฏิบัติ คือ สามารถนำผลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาขีดความสามารถทางด้านการสื่อสารของชาวบ้านในหมู่บ้านเขาสมอคอน และในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้

1.6.4 ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ ยังสามารถนำผลที่ได้ไปใช้ในทางปฏิบัติ คือ เจ้าหน้าที่ภายในศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สามารถที่จะทราบถึงข้อดีและข้อเสียของศูนย์เรียนรู้ในส่วนของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมได้ ในบางประเด็นก็ยังสามารถนำไปปรับใช้และพัฒนาในส่วน of ศูนย์เรียนรู้ที่ยังไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง หรือที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จได้ต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี ” ในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน และการสื่อสารภายในชุมชนเขาสมอคอน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารตั้งแต่รัฐบาล กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ จังหวัด อำเภอ ตำบล และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนในการจัดการภายในศูนย์เรียนรู้ฯ รวมถึงการดำเนินชีวิตของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ ว่าเมื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในศูนย์แล้วจะมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ โดยผู้วิจัยมีฐานความคิดมาจากทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์พัฒนาการ มาใช้ร่วมกับแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดของศูนย์เรียนรู้ฯ เป็นแนวการบริหารงานจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้วนำมาปรับใช้ร่วมกับแนวคิดของกระทรวงเกษตรฯ ถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของโลกทุนนิยม แต่ชีวิตของคนภายในชุมชนชนบทมีโอกาสเปลี่ยนแปลงตามได้เพราะเป็นวิถีแห่งชีวิตของคนในชุมชนเขาสมอคอน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางเอกสาร รายงาน แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนสำคัญเพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ และสามารถที่จะช่วยให้ทราบถึงผลลัพธ์ที่ต้องการได้ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดทฤษฎีที่เห็นว่ามีความสำคัญและเกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษา โดยมีกรอบแนวคิดทางทฤษฎีดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและหลักทางสายกลาง
- 2.2 แนวคิดการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม
- 2.3 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิดเห็น
- 2.5 แนวคิดเรื่องการสื่อสารระหว่างบุคคล
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลของสื่อภายในชุมชน
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากแนวคิดทั้ง 6 สามารถอธิบายในรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและหลักทางสายกลาง

“คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกินมีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอยู่พอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพอยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพอยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาศิวลาภ สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต

วันพุธที่ 4 ธันวาคม 2517

ปรัชญา 'เศรษฐกิจพอเพียง' ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่พระราชทานให้กับประชาชนคนไทยนั้น ยิ่งใหญ่และเปี่ยมคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนไทยเหลือคณานับ มิเฉพาะเพียงแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ สำหรับเกษตรกรเท่านั้น หากหมายรวมถึง การดำเนินชีวิตทางสายกลาง และการยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ของ 'ทุกชีวิต' ที่ต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ อีกด้วย โดยเฉพาะการดำรงชีพในยุคสมัยปัจจุบันเช่น นี้ จำเป็นเหลือเกินที่ต้องพึ่งหลัก 'เศรษฐกิจพอเพียง' ในระดับบุคคลทั่วไปมาใช้ในชีวิตโดยเร่งด่วน ด้วยระดับนี้ ถือเป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตามฐานะ ไม่หลงไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ "การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ดี อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินแล้วทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ" (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา) แม้บางคนอาจจะพลาดไปแล้ว ไม่ว่าจะใช้จ่ายเกินตัว หนี้สินล้นมือ ฯลฯ แต่ไม่มีคำว่าสายเกินไปสำหรับการเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง "เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้แน่นอน สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป"

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความ พอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่นๆ มาร่วมกันประมวลกลั่นกรอง พระราชดำรัสและนำ กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตนำออกเผยแพร่ว่า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง พระราชทานราชานุญาตแล้ว)(ชลิตดา สุขสวัสดิ์, 2547 : 27)

การทำความเข้าใจกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น มิควรจะนำ เฉพาะเนื้อความของพระราชดำรัสมาพิจารณาเท่านั้น แต่จำเป็นต้องเข้าใจบริบททางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ ในขณะที่มีพระราชกระแสรับสั่งด้วย ทั้งนี้เนื่องจาก พระราชกระแสรับสั่ง ดังกล่าว นั้นจะสะท้อนความห่วงใยที่พระองค์มีต่อสถานการณ์ในบ้านเมืองขณะนั้น พระราช กระแสรับสั่งจึงถือเป็นการให้สติหรือให้ข้อคิด แก่ คณะรัฐบาล ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหาร และพลเรือน นักธุรกิจ ตลอดจนพสกนิกรทั่วประเทศ ให้กลับมาไปคิดใคร่ครวญไตร่ตรอง เพื่อ ช่วยกันหาทางปรับปรุงแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นความคิดที่เหนือแนวคิดเศรษฐศาสตร์ โดยมีความเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการลดความอยากลงมาสู่ระดับที่พึงตนเองได้พอเพียง เป็นสิ่งเดียวกับ ภูมิปัญญาไทยและเป็นการประยุกต์ศาสนาเข้ามาในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตวิญญาณของ คนในประเทศ กับเรื่องภูมิปัญญาของคนในประเทศ เป็นทุนทางสังคมของประเทศ ซึ่งจะต้องรู้จัก ใช้ เพราะมีผลสำคัญต่อพื้นฐานและทิศทางการพัฒนาประเทศ เป็นทิศทางที่ใช้หลักพุทธศาสนา มา ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ นั่นคือการเน้นการพึ่งตนเอง ต้องการลดความอยากมาสู่ใน ระดับที่พึงตนเองได้ตรงนั้นเรียกว่าพอดีเป็นความแข็งแรงเพราะไม่ต้องพึ่งผู้อื่น และจะเริ่มรู้สึกว่

มีเหลือ คือเหลือเวลา เหลือความรู้ เหลือปัญญา เหลือความเมตตา เหลือความเอื้อเฟื้อ เหลือทุน เมื่อพบว่าเหลือ ก็จะเริ่มมีความสามารถในการให้ และเมื่อสามารถให้ได้ก็จะพบความสุข

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งตนเอง เป็นเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องของเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่แบบชุมชน ไม่ได้อยู่แบบปัจเจกชน ทั้งนี้ เพราะความสัมพันธ์ของปัจเจกชนนั้นมีได้มีเฉพาะมิติที่เป็นความสัมพันธ์กับตลาดเท่านั้น แต่มีความสัมพันธ์ต่อครอบครัวและชุมชนในมิติอื่นๆ ที่การวิเคราะห์จากเศรษฐกิจระบบตลาดแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ เพราะในสังคมไทยชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยมาช้านาน เป็นรากฐานของชีวิตสังคมของประเทศชาติ ดังนั้นถ้าจะทำความเข้าใจกับเศรษฐกิจพอเพียง นักเศรษฐศาสตร์จะต้องหันเหความสนใจจากระบบทุนและการศึกษาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในบริบทของตะวันตกซึ่งเน้นปัจเจกชน มาสนใจระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นแบบชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานระบบเศรษฐกิจของไทย

ถ้าหากจะโยงเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่สิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักคุ้นเคย เป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (economic security) เศรษฐกิจพอเพียงนั้นน่าจะนำไปสู่เป้าหมายของการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจเหมือน เช่น ในกรณีของเศรษฐกิจการเกษตร ที่ประเทศส่วนมากเน้นความมั่นคงทางอาหาร ถึงแม้ว่าจะมีต้นทุนในการผลิตสูง เพื่อรักษาการจ้างงาน และการเกษตรของตนเอาไว้ เพราะในบางครั้งเมื่อมีเหตุการณ์ไม่ปกติ เช่น สงคราม หรือเกิดภาวะขาดแคลนทั่วโลก ถึงแม้จะมีเงินก็หาซื้ออาหารไม่ได้ ดังนั้นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร หรือในกรณีเศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นการสร้างความมั่นคงให้เป็นระบบเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความจำเป็นจะต้องทำให้เกิดมีขึ้นเป็นสำคัญ เพื่อช่วยลดความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว

อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เน้นการให้น้ำหนักกับเสถียรภาพ ความค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าการเสี่ยง เป็นปัญหาที่สำคัญในประเด็นนี้ คือความสามารถในการประเมินความเสี่ยง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการบริหารความเสี่ยง ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีข้อมูลมากมาย จะช่วยให้การเสี่ยงแล้วเกิดความผิดพลาดทำได้ยากมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะนักเก็งกำไรจะเข้ามาเก็งกำไรจากความผิดพลาดของผู้ที่ชอบเสี่ยงมากเกินไป ระบบดังกล่าวจะช่วยให้จะต้องมีความแม่นยำในความคิดเพิ่มมากขึ้น โดยปริยาย

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิด ปรัชญา หรือ วิถีปฏิบัติ

เศรษฐกิจพอเพียงน่าจะมิใช่เป็นแนวคิดหรือปรัชญาเท่านั้นแต่ น่าจะเป็นวิถีคิดที่ผ่านการปฏิบัติจริงมาแล้วจึงมิใช่เป็นแค่เพียงแนวคิดหรือปรัชญาเท่านั้น โดยได้ชี้ให้เห็นว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่ม โดยการลงมือปฏิบัติ มิได้เริ่มจากการนำความรู้ หรือนำ

ทฤษฎีมาจากภายนอกแต่เริ่มจากที่พระองค์มีความรักต่อพสกนิกรและมีพระราชประสงค์ที่จะช่วยให้พสกนิกรมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งต้องมีการลองผิดลองถูกมาก่อน ซึ่งอาจจะยืนยันได้จากบันทึกส่วนพระองค์เมื่อเจริญพระชนมายุ 18 พรรษาว่า “เมื่อข้าพเจ้าเป็นนักเรียนในยุโรปข้าพเจ้าไม่เคยทราบเกี่ยวกับประเทศของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าข้าพเจ้าเกี่ยวกับประเทศของข้าพเจ้าอย่างไร แต่ข้าพเจ้าก็เรียนรู้ที่จะรักประชาชนของข้าพเจ้า เมื่อได้ติดต่อกับเขาและพบว่า เป็นความรักอันมีค่ายิ่ง ข้าพเจ้ารู้ว่าที่ของข้าพเจ้าในโลกนี้คือ ใค้อยู่ท่ามกลางประชาชนของข้าพเจ้า” ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเริ่มจากพื้นฐานความเป็นจริงของสังคมไทย และมีจินตนาการว่าจะทำให้คนไทยและสังคมไทยอยู่รอดได้อย่างไร จึงเน้นการเริ่มต้นจากพื้นฐานผลประโยชน์ของประเทศเป็นสำคัญ ซึ่งเริ่มจากหลักคิดที่ว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้คนไทย ครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับแนวคิดการพัฒนาประเทศ ที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการในช่วงแรกของการพัฒนา ก่อนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 ในปัจจุบัน ดังนั้นความคิดเหล่านี้จึงได้มาจากการเชื่อมโยงผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริง

นอกจากนั้นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่นั้นจะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีภายใต้สถานการณ์ที่ “ชุมชน” มีความเข้มแข็ง นั่นก็คือขั้นแรกชุมชนมีศักยภาพหรือขีดความสามารถที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ในระดับหนึ่ง ปัญหาที่ตามมาคือทำอย่างไรจึงจะเปลี่ยนจากศักยภาพที่มีอยู่ให้กลายเป็นขีดความสามารถที่แท้จริงของชุมชน ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาประเด็นในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ มีการร่วมมือกัน หรือรวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมอันมีผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ก็จะต้องคำนึงถึงรูปแบบที่เป็นทางการขององค์การปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ในขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นต้น จะจัดความสัมพันธ์อย่างไรระหว่าง ประชาสังคม (civil society) ในระดับต่างๆ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ให้ประสานสอดคล้องกับรูปแบบการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่มีอยู่ และสร้างเงื่อนไขให้เกิดมีเศรษฐกิจพอเพียง ในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นหรือลดสัดส่วนของระบบเศรษฐกิจตลาดในกรณีที่มีต้นทุนการแลกเปลี่ยน (transaction cost)

ดังนั้นถึงแม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้วางแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเอาไว้ในระดับหนึ่งสำหรับภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเกษตรกรรายย่อยที่มีเงื่อนไขสามารถปฏิบัติตามแนวพระราชดำริได้กับแนวคิดการพัฒนาในภาคชนบทของไทย แต่ก็ยังมีภาคเศรษฐกิจอื่นๆ อีกมากที่จะต้องทำความเข้าใจกับพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง และนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเพียงก้าวแรกที่อาจจะสร้างภูมิคุ้มกันให้เศรษฐกิจของประเทศไทยได้ในอนาคต และช่วยทำให้เศรษฐกิจของประเทศก้าวเดินต่อไปบนเส้นทางแห่งความพอเพียง ในความหมายของความพอสมควรหรือความพอประมาณและมีเหตุผล

สาเหตุที่ภาคการเกษตรได้รับความสนใจในเรื่องการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้มากกว่าสาขาการผลิตอื่นเพราะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวทางการพัฒนาการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนที่เรียกว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” เพื่อพัฒนาทัศนคติและวิถีปฏิบัติของครอบครัวและชุมชนในภาคเกษตรกรรมอย่างเป็นขั้นตอน ให้มีความเข้มแข็งมั่นคงและพร้อมที่จะก้าวเข้าสู่กระแสการแข่งขัน นอกจากนี้แล้วการให้ความสนใจกับภาคการเกษตรค่อนข้างมากเป็นเพราะในประเทศไทยผู้คนที่อยู่สาขาการเกษตร โดยเฉพาะเกษตรกรที่ต้องพึ่งพำฝนนั้นมีมากและในอดีตนโยบายการพัฒนาให้ความสนใจในภาคการเกษตรดังกล่าวน้อยเกินไป ดังนั้นเพื่อให้ความสมดุลยิ่งขึ้น จึงได้พระราชทานแนวทางการพัฒนาการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ที่มุ่งตอบสนองให้เกิดความสมดุลยิ่งขึ้น ซึ่งอาจทำให้คนเข้าใจผิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นให้ได้เฉพาะเพื่อการพัฒนาการเกษตรในชนบทห่างไกลเท่านั้น

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2547) กล่าวไว้ในเอกสารการประชุมเรื่อง “นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับและทุกสาขา โดยมีหลักการที่คล้ายคลึงกัน คือ เน้นการเลือกปฏิบัติอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและสังคม อาทิ ผู้ผลิตในภาคอุตสาหกรรมไม่ควรขยายการลงทุนหรือเพิ่มการผลิตที่เกินตัวและนำไปสู่การเพิ่มความเสี่ยงที่ทำให้ต้องพึ่งพิงผู้อื่น หรือภายนอกมากเกินไปจนขาดความสมดุลในระยะยาว แต่ควรดำเนินการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง อย่างเป็นขั้นตอน มีการกระจายความเสี่ยงหรือสร้างเครือข่ายธุรกิจเพื่อร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ รายละเอียดของวิธีการและขั้นตอนการปฏิบัติ จะมีความแตกต่างกันในแต่ละสาขาการผลิต

การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเราสามารถ ใช้ของแพง หรือกู้ยืมเงินได้ตราบนานเท่าที่เราไม่เบียดเบียนใคร รวมทั้งไม่เบียดเบียนผู้อื่น เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการที่เราใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในการผลิตเพื่อบริโภคเองบ้าง หรือเพื่อแลกเปลี่ยนบ้างตามความเหมาะสมโดยไม่เกินระดับความสามารถในการใช้จ่ายของตนเอง ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

จุดมุ่งหมายเบื้องต้นของการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถมีสิ่งต่างๆที่เพียงพอ ที่จะสนองความจำเป็นในเบื้องต้นได้ และถ้าหากมีทรัพยากรและความสามารถเหลือเพียงพอที่จะผลิตหรือบริโภคเกินระดับนั้น ก็สามารถทำได้ สำหรับในการกู้ยืมนั้น หากอยู่บนพื้นฐานของความรู้ และความอูสาหะ มีความคิดที่จะพึ่งตนเองให้ได้ในระยะยาวก็สามารถกู้เงินและทำได้แบบพอเพียงมาสร้างฐานะ และความเจริญให้กับตัวเองและครอบครัวได้ (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2541)

หากพิจารณาจากความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้วจะเห็นได้ว่า หลักการ พัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น คือ การพัฒนาที่มุ่งสร้างความสมดุลใน 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ไปพร้อมๆกันไม่ใช่มุ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว และนอกจากนี้ยังเป็น เรื่องของมิติเวลา คือ พัฒนาต่อเนื่องข้ามเวลาจากปีหนึ่งสู่ปีต่อไป หรือจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหลัง ไปเรื่อยๆ กล่าวคือ หลักเศรษฐกิจพอเพียงกำหนดเงื่อนไขในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ ความสำคัญกับวิธีใช้ความรู้อย่างรอบคอบ และระมัดระวังตลอดจนคำนึงถึงคุณธรรม ได้แก่ ความ ซื่อสัตย์ ความไม่โลภ ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียร การรู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน ซึ่งระบบคุณค่านี้เป็นพื้นฐานของวิถีปฏิบัติที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน และ ก่อให้เกิดสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด ยกตัวอย่าง ชุมชนหรือองค์กรที่ใช้หลักเศรษฐกิจ พอเพียง จะมุ่งสร้างจิตสำนึกและความรู้ ให้สมาชิกรู้จักใช้ทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่อย่างยั่งยืน สนับสนุนการรวมตัวกันโดยอาศัยทุนทางสังคมหรือวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานสร้างองค์กรหรือ เครือข่ายธุรกิจเอกชน เพื่อใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด พร้อมกับสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคมให้แก่ทุกคน

จากการศึกษาครั้งนี้สรุปได้ว่า ความพอเพียงหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณ 3 ประการ คือ มนุษย์กับเศรษฐกิจ คือ สร้างเศรษฐกิจให้อยู่ในความพอดีกับที่เราผลิตได้หามาได้ไม่ เกินตัวจนเกินพอดีจนก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาในภายหลัง มนุษย์กับสังคม คือ การพึ่งพาอาศัยและ ไม่เบียดเบียนกันเอื้อเพื่อเอื้อแก่ซึ่งกันและกันในสังคม และสุดท้ายมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คือ ความพอดีในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติไปพร้อมๆกับการดูแลและอนุรักษ์ธรรมชาติให้ยั่งยืน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีสาระสำคัญดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ในที่นี้เป็นการนำ กลับมาใช้ใหม่ น่าจะเป็นที่ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเริ่มแรกนั้น ได้ถูกนำมาโปรโมตด้วยคนหลายกลุ่ม จนเราจำไม่ได้แล้วว่าเคยรับรู้ครั้งแรกจนถึงครั้งสุดท้ายเมื่อไหร่ และ Message มีอะไรบ้างจนใน ปัจจุบันจนถึงบัดนี้ การจัดการความรู้ตรงนี้จึงได้ถูกพัฒนาแนวความคิดโดยกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์เอาไปจัดการใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนของคนจนภายในประเทศ โดยใช้ เกษตรกรรมเป็นหัวใจของการแก้ปัญหาภายใต้การดำเนินงานของ ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อ เอาชนะความยากจนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ศตจ.กษ) เป็น Center ในการดำเนินงานเชิง บูรณาการร่วมกับกรมต่างๆ และแม้ว่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในขณะนี้อาจจะไม่รุนแรงมากนัก และไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ผลกระทบต่างๆจะไม่รุนแรงเพิ่มขึ้นถ้าทุกภาคส่วนของสังคมมี การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการ พึ่งตนเอง รวมทั้งมีการเอื้ออาทรต่อคนอื่นในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง ในที่นี้จะมุ่งเน้นไปที่กลุ่มเกษตรกรที่ยากจนหรือผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินทั้งหลาย ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคการเกษตรทั้งหมดซึ่งเป็นไปได้ว่าคนอยู่นอกการเกษตรจะต้องทำ

กันทุกคน แต่เศรษฐกิจพอเพียงจะถูกนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาในการปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีความเป็นไทย อยู่แต่พอดี อย่าฟุ่มเฟือยไร้ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดทางสายกลางอยู่กินตามฐานะที่ตนมี ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงพนันซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง ทั้งหมดนี้ถ้าทำได้ก็จะทำให้ความยากจนของคนจนหมดไปโดยเร็วในประเทศไทยในอนาคตได้

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวมาข้างต้น นั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ร่วมกับ ทฤษฎีการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม และแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ในประเด็นปัญหาเรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม เพื่ออธิบายว่าผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมควบคู่ไปกับการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรบ้าง และมีวิธีในการในการสร้างอย่างไรบ้าง

หลักทางสายกลาง

หลักทางสายกลางหลัก มัชฌิมาปฏิปทา เป็นสิ่งที่วางไว้เป็นทางพิจารณาเลือกปฏิบัติให้เหมาะสมแก่สภาวะ และสถานะของเหตุการณ์หรือกิจการต่างๆ ของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำประเทศ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินนโยบายสายกลางในการปกครองประเทศ และตามหลักนโยบายของการยึดหยุ่น นอกจากนั้นสำหรับทุกคนที่ต้องปฏิบัติในการเสริมสร้างบุคลิกภาพของตนเองซึ่งเป็นหลักธรรมปฏิบัติอย่างหนึ่งที่ต้องวางตัวในสังคมโดยยึดหลักทางสายกลางให้เที่ยงตรงที่สุด โดยไม่โอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง แต่เป็นการดำรงอยู่ในความยุติธรรมที่สุด อันเป็นหลักที่ทุกคนปฏิบัติในสังคม

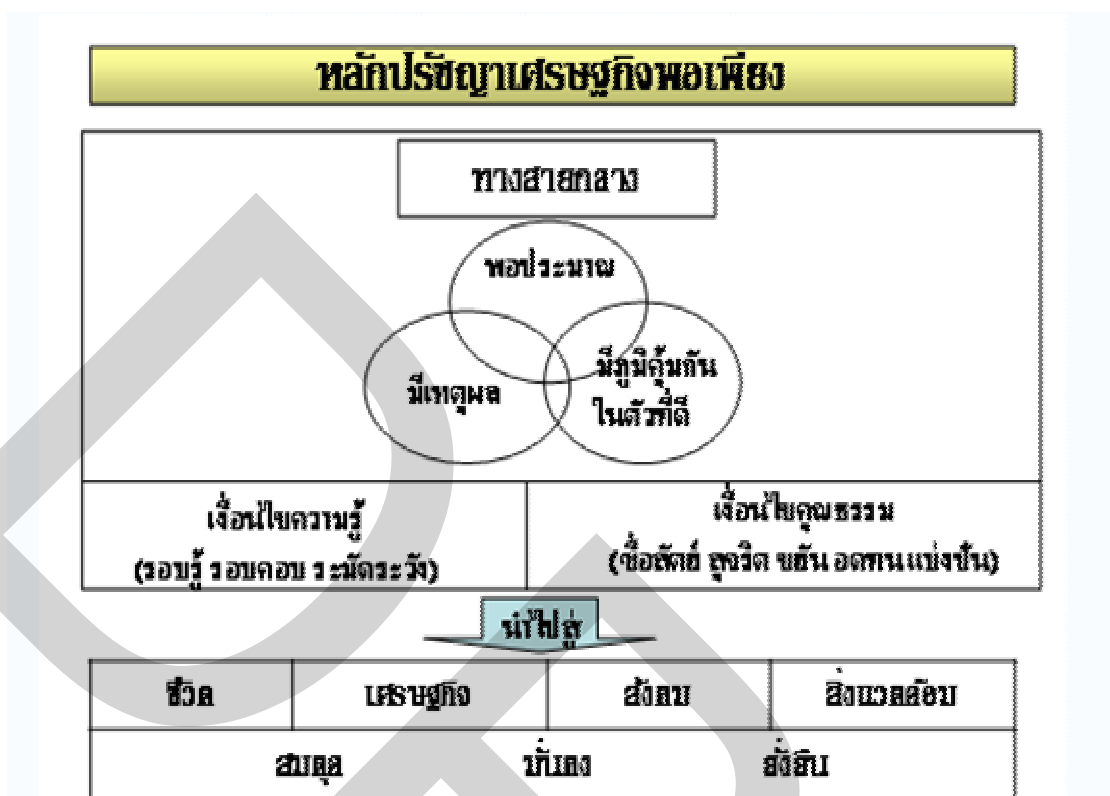
ลักษณะของทางสายกลาง

พรหมคุณาภรณ์อธิบายไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” ว่าลักษณะแห่งทางสายกลางที่แท้มีหลักที่แน่นอน มีเป้าหมายที่ชัดเจน ทางที่นำไปสู่เป้าหมายคือ พอเหมาะ พอดีที่จะให้ผลตามเป้าหมาย ถ้าเปรียบกับการยิงลูกศร ทางสายกลางคือ การยิงตรงพอดีที่สุดที่เป็นเป้า การยิงเฉลลาดพลาดออกไปข้างๆ ย่อมไม่ถูกต้องทั้งหมด จะเห็นว่าจุดหมายที่ถูกต้องมีจุดเดียว และเป็นจุดกลางเป็นจุดที่แน่นอน แต่จุดที่ผิดพลาดมีมากมายและไม่แน่นอน ดังนั้นทางที่ถูกต้องมีจุดมุ่งหมายมีหลักที่แน่นอน ไม่ต้องรอกำหนดวัดเอาจากทางที่ผิดพลาด ที่สำคัญคือหลักทางสายกลางนี้เป็นหลักความประพฤติสำหรับคนทุกประเภททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และเป็นหลักธรรมที่สำเร็จประโยชน์แก่ทุกคนทั้งพระภิกษุและชาวบ้านทั่วไป หลักทางสายกลางนี้ใช้ได้กับกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ ตลอดจนการปฏิบัติกิจในชีวิตประจำวัน เช่น การศึกษาเล่าเรียน การทำงาน ฯลฯ ย่อมมี

ความมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหา กำจัดทุกข์ ช่วยให้บรรลุความดีงามที่สูงยิ่งขึ้นไป การปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือการปฏิบัติชอบต่อระบบ แบบแผน เหล่านี้ จะต้องทำด้วยความเข้าใจในจุดมุ่งหมาย ที่นับเป็นการกระทำด้วยปัญญา หรือมีสัมมาทิฐิ จึงจะนับเป็นการดำเนินตามแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ยึดหลักทางสายกลาง คำว่า ความพอเพียงนั้นหมายถึง ความพร้อมที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งจากภายนอกและภายใน ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ยังสามารถมองได้ว่าเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตให้มีความสุข ที่จำเป็นต้องใช้ทั้ง ความรู้ ความเข้าใจ ผนวกกันคุณธรรมในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เป็นเพียงการประหยัด แต่เป็นการดำเนินชีวิตอย่างชาญฉลาด และสามารถอยู่ได้แม้ในสภาพที่มีการแข่งขัน และการไหลบ่าของโลกาภิวัต นำสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ของชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม

อภิชาต พันธเสน ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม ได้จัดแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงว่า “ ข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรม อย่างแท้จริง” ทั้งนี้เนื่องจากในพระราชดำรัส ได้ให้คำอธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่า “ คือ ความพอประมาณ ความซื่อตรง ไม่โลภมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น” การดำรงชีวิตอยู่ได้ จำเป็นต้องประกอบไปด้วยปัจจัยที่สำคัญ 4 ประการ ซึ่งได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ซึ่งในโลกยุคทุนนิยม เช่น ปัจจุบันนี้ ปัจจัยทั้ง 4 ไม่อาจหามาได้ถ้าปราศจากเงิน ซึ่งถือว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการมาแต่เนิ่นนาน การได้มาซึ่งเงินนั้น จำเป็นที่บุคคลจะต้องประกอบอาชีพ และนำเงินที่ได้มานั้น ไปแลกเปลี่ยนให้ได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีวิตดังแผนแสดง ดังนี้



ภาพที่ 2.1 แผนผังแสดงโครงสร้างแนวคิดหลักทางสายกลาง

(<http://library2.parliament.go.th/wichakarn/content-seminar/20070327.html>)

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัดตามกำลังเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน (ปัจจัยเสริมในที่นี้ เช่น ทองเที่ยว ความบันเทิง เป็นต้น) สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมปัจจุบัน ได้ถูกปลุกฝัง หรือสร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือการเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงแนวทางในการดำรงชีวิต

(<http://loei.doae.go.th/chiangkhan/download/00.doc>)

แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยเพื่อสนับสนุนแนวความคิดของโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ซึ่งเป็นโครงการที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่ในขณะนี้ เพื่อวิเคราะห์ว่าโครงการศูนย์เรียนรู้นี้ดำเนินงานไปตามแนวคิดนี้อย่างไร ได้ผลดีมากน้อยแค่ไหน และนำแนวคิดนี้มาอธิบายวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้รับร่วมกับแนวคิดอื่น

2.2 แนวคิดการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม

2.2.1 แนวคิดการเรียนรู้

คุณลักษณะของการเรียนรู้มีความหมายกว้างขวางมาก การกำหนดความหมายของการเรียนรู้จำเป็นต้องพิจารณาหลายๆ ทาง

Mednick ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้คือ

1. การเรียนรู้มีผลทำให้พฤติกรรมมีการเปลี่ยนแปลง
2. การเรียนรู้เป็นผลของการฝึกปฏิบัติหรือฝึกฝน และทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลง
3. การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะค่อนข้างถาวร ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้น เกิดขึ้นชั่วคราวก็ไม้อาจเรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้ การเรียนรู้ต้องทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร จนเกิดเป็นนิสัย
4. การเรียนรู้ไม้อาจสังเกตหรือเห็นได้โดยตรง การเรียนรู้เป็นเพียงตัวแปรตัวหนึ่ง (variable) ของตัวแปรอื่นๆ อีกมากมายที่มีอิทธิพลต่อการกระทำ (performance) อย่างไรก็ตาม วิธีการศึกษาการเรียนรู้จำเป็นต้องเกิดขึ้นผ่านพฤติกรรมที่เป็นที่สังเกตเห็นได้ ในการศึกษาการเรียนรู้มักนิยมใช้กลุ่มควบคุม (control group) ซึ่งไม่มีการเรียนรู้ เปรียบเทียบกับกลุ่มทดลอง (experimental group) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้เรียนรู้

Garry และ Kingsley ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้โดยทั่วไปไว้ว่าลักษณะที่สำคัญทั่วไปของการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ประการคือ

1. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ ต้องมีวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจ
2. การตอบสนองหลายๆ ทางเพื่อนำไปสู่ทางแก้ไขของปัญหา
3. การตอบสนองที่ถูกต้องจะเป็นโดยบังเอิญ หรือโดยการคิดมาก่อนก็ตาม จะช่วยทำให้เกิดทั้งการกระทำใหม่ หรือการกระทำเดิมเปลี่ยนแปลง

ความหมายของการเรียนรู้นี้อาจกล่าวง่ายๆ ได้ว่า “การเรียนรู้เป็นขบวนการพยายามปรับปรุงหรือดัดแปลงพฤติกรรมเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ต้องการ ด้วยความพึงพอใจที่เกิดจากแรงจูงใจ”

จากความหมายของการเรียนรู้ที่ว่า “การเรียนรู้เป็นขบวนการที่มีผลทำให้พฤติกรรมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น จะพบว่ามิใช่แตกต่างกันระหว่าง

1. ชนิดต่างๆ ของการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงเดิมที่มีส่วนสัมพันธ์กันซึ่งจัดว่าเป็นการเรียนรู้

2. ชนิดของการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกัน และการเปลี่ยนแปลงเดิมซึ่งไม่ได้จัดว่าเป็นการเรียนรู้

ในที่นี้ควรจะได้มีการพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมบางประการซึ่งไม่นับรวมอยู่ในความหมายของการเรียนรู้

แนวโน้มการตอบสนองดั้งเดิมกับการเรียนรู้ (Native response tendencies versus learning)

พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์มักเป็นผลที่ได้จากการเรียนรู้ แต่ก็มีพฤติกรรมอีกหลายอย่างที่มีใช่เป็นการเรียนรู้ ดังเช่น

- พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากเป็นผลของปฏิกิริยาสะท้อน (reflexes) หรือสัญชาตญาณ (instincts) เช่น การหายใจ การกระพริบตา ม่านตาขยาย หรือหรีดเพื่อรับแสง หัวเข่ากระตุกเมื่อถูกเคาะ การสร้างรังนก ผุงแมงเม่าบินเข้ากองไฟ ลูกปูเดินตามแม่ปู เป็นต้น

- พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากการพิมพ์แบบ (imprinting) ซึ่งหมายถึงความรู้สึกลึกซึ้งที่จะทำอะไรเหมือนผู้อื่นหรือสิ่งอื่น ดังเช่น ลูกเป็ดที่เพิ่งฟักออกจากไข่จะกระโดดหรือเดินตามสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เคลื่อนที่อยู่ใกล้ๆ

พฤติกรรมเหล่านี้มักเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ โดยไม่ได้มีการเรียนรู้เข้ามาเกี่ยวข้องเลย ยิ่งในกรณีสัตว์ชั้นต่ำลงไปจะพบว่า พฤติกรรมเหล่านั้นเป็นผลของสัญชาตญาณเสียเป็นส่วนใหญ่

การบรรลุวุฒิภาวะกับการเรียนรู้ (Maturation versus learning)

การเรียนรู้มิได้เป็นเพียงแต่ขบวนการเดียวที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงเท่านั้น ขบวนการที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงคือ การบรรลุวุฒิภาวะ (maturation) ซึ่งหมายถึง ขบวนการที่พฤติกรรมมีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลของ ความงอกงาม และความเจริญเติบโตทางด้านร่างกาย ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ เด็กจะสามารถพูดหรือเดิน เมื่อเขามีความพร้อมสำหรับทำกิจกรรมเช่นนั้นได้ หรือจนกว่าเด็กจะเจริญเติบโตขึ้นพอเพียง การเปลี่ยนแปลงทางด้านวุฒิภาวะจะก่อให้เกิดความพร้อมของร่างกายที่จะกระทำพฤติกรรมใหม่ๆ ได้ และพฤติกรรมใหม่ที่จะเกิดขึ้นนี้ก็จะไปโดยธรรมชาติซึ่งไม่ต้องการฝึกฝนหรือเตรียมพร้อมให้มาก

ในบางครั้งเป็นการยากที่จะแยกแยะว่าพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้น เกิดขึ้นเนื่องมาจากผลของการบรรลุวุฒิภาวะ หรือการเรียนรู้ เพราะทั้ง 2 คำนี้มีการเกี่ยวข้องกันอยู่ อย่างไรก็ดีเรามักเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลายอย่างจะมีผลเนื่องมาจากวุฒิภาวะของร่างกาย และการเรียนรู้จะเป็นเพียงส่วนประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ภายหลังจากร่างกายมีความพร้อมเท่านั้น

แนวคิดการเรียนรู้ให้ความสำคัญ 3 ประการ

ประการแรก แนวคิดเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าไปสู่ขอบเขตของความรู้นั้น แนวทางของการวิเคราะห์และทำการวิจัยค้นคว้าในเรื่องการเรียนรู้ แนวคิดใช้แทนความคิดเห็นของผู้วิจัยในเรื่องที่ว่า คุณลักษณะใดของการเรียนรู้ที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษามากที่สุด อะไรเป็นตัวแปรชนิด independent variables และ dependent variables ที่ควรศึกษา ควรใช้เทคนิคอะไรในการวิจัย ภาษาที่ใช้อธิบายควรเป็นไปในรูปใด ดังนั้นแนวคิดจึงเป็นเสมือนแหล่งแนะแนวทางกระตุ้นก่อให้เกิดมีการวิจัยและให้ความคิดทางวิทยาศาสตร์

ประการที่สอง แนวคิดการเรียนรู้หนึ่งๆ เป็นความพยายามที่จะสรุปความรู้มากมายเกี่ยวกับกฎของการเรียนรู้ให้ได้เนื้อหาที่เข้าใจและประกอบด้วยเหตุผลอย่างถูกต้อง

ประการที่สาม แนวคิดการเรียนรู้หนึ่งๆ เป็นความพยายามสร้างสรรค์เพื่ออธิบาย การเรียนรู้คืออะไร ทำไมแนวคิดจึงจำเป็นและจะเรียนรู้ได้อย่างไร

แนวคิดการเรียนรู้เป็นความพยายามที่จะให้สาระสำคัญที่ว่า คนเราเรียนรู้ได้อย่างไร มีกลไกอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการเรียน ทำอย่างไรผู้เรียนจะได้รับประโยชน์มากที่สุดสามารถนำความรู้ที่ได้จากศูนย์เรียนรู้ไปใช้ในการหาเลี้ยงชีพได้หรือไม่ และแนวคิดได้ให้ข้อคิดเห็นอะไรบ้างในอันที่จะนำไปใช้ในการจัดการการเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน แนวคิดการเรียนรู้จึงเป็นเสมือนเครื่องกำหนดแนวทางอย่างกว้างๆ ในการวิจัยในครั้งนี้ ส่วนการจะนำไปใช้ให้ได้มากน้อยและเป็นประโยชน์เพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับผู้ใช้ที่จะต้องพิจารณาเลือกให้เหมาะสม (ศิริบุญ ณ ศรีสุวรรณ , ทฤษฎีการเรียนรู้)

2.1.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม PAR (Participatory Action Research)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเพราะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความศรัทธาในตัวเอง (Self reliance) เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง (Self confidence) และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) ซึ่งการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน จะนำไปสู่ความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพได้ ด้วยการให้ประชาชนได้มีโอกาสบริหารงานต่าง ๆ ด้วยตนเองตามหลักประชาธิปไตยของประชาชน

สาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายความว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่ม พิจารณาตัดสินใจ วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และติดตามผล ในเรื่องอันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2534) ในการดำเนินการเรื่องใด เรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ คือ

ขั้นตอนที่ 1 ทำการศึกษา ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง

ขั้นตอนที่ 2 ชุมชนเป็นผู้ร่วมคิดค้นและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาของบุคคล เพื่อสร้างสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองตอบความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ชุมชนร่วมวางแผน กำหนดนโยบาย โครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหาสนองความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 ชุมชนร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

ขั้นตอนที่ 5 ชุมชนร่วมจัดหาหรือปรับปรุงการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 6 ชุมชนร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชน ตามขีดความสามารถของชุมชนเอง

ขั้นตอนที่ 7 ชุมชนร่วมปฏิบัติตาม แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 8 ชุมชนเป็นผู้ร่วมติดตาม ตรวจสอบ ควบคุม ประเมินผล

นอกจากนี้ บัญชร แก้วส่อง (2539) ได้จำแนกกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ ซึ่งสามารถวัดเชิงคุณภาพได้ 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการรับผลประโยชน์ที่ทำได้จากการพัฒนา หรือยอมรับผลกระทบอันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจอันแสดงออกมาในเชิงรูปธรรม ทางสังคมหรือบุคคล

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมประเมินผลการพัฒนา

ความสำคัญของแนวคิดการมีส่วนร่วม

จากการดำเนินงานพัฒนาด้านสุขภาพที่ผ่านมา องค์การอนามัยโลก ได้วิเคราะห์ระบบการให้บริการสุขภาพว่า เน้นที่การรักษาโรคมามากกว่าการส่งเสริมป้องกันโรค และมีเพียงคนกลุ่มน้อยเท่านั้นที่เข้าถึงบริการทางสุขภาพ เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมในลักษณะนี้จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาสุขภาพของประชาชนได้อย่างจริงจัง ไม่ว่าจะมีการลงทุนไปมากเพียงใดก็ตาม トラบเท่าที่ยังไม่สามารถทำให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญในการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพแก่ตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ยากจน หรือ กลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในสังคม

แนวคิดพื้นฐานเหล่านี้ได้พัฒนาหาแนวทางแก้ไขต่อมาจนกลายเป็นแนวคิดของ การสาธารณสุข (Primary Health Care, PHC) ในคำประกาศ “อัลมาอตา” (Aluma Ata Declaration) ในปี ค.ศ. 1978 ซึ่งมีแนวคิดหลักที่สำคัญ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) ความครอบคลุมในการจัดบริการแก่ผู้รับบริการ (Universal Coverage) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) และการประสานงานระหว่างหน่วยงาน (Intersectional Collaboration) ในแนวคิดของ PHC ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พบว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดที่สำคัญที่สุด เนื่องจากถ้าสามารถทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเองได้อย่างแท้จริงนั้น หมายถึงการได้เข้ามาแก้ไขปัญหของชุมชนเพราะปัญหาของชุมชนมีลักษณะเป็นองค์รวม เมื่อชุมชนเกิดความมุ่งมั่นขึ้นแล้ว โอกาสที่ชุมชนจะประสานงานกับหน่วยงานอื่น ย่อมมีความเป็นไปได้สูง และเมื่อชุมชนมีส่วนร่วมในการเลือกและดำเนินการแก้ไขปัญหของ ตนเอง ชุมชนย่อมเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับชุมชนในการแก้ไขปัญห รวมถึงปัญหาที่ ชุมชนเลือกนั้นน่าจะสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่และเอื้อให้ทุกคนในชุมชน ได้เข้าถึงบริการอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นแนวคิดการมีส่วนร่วมจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญที่สุดจาก แนวคิดทั้งหมดนี้ และเป็นหัวใจในความสำเร็จของงาน Primary Health Care

การตีความแนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับจากหลาย ๆ หน่วยงานของ องค์การระหว่างประเทศ ว่าเป็นหัวใจสำคัญต่อความสำเร็จของงานในด้านต่าง ๆ เนื่องจากสามารถ สร้างโอกาส ค้นหาแนวทางใหม่ในการพัฒนา และเป็นที่ยอมรับกันว่าควรมีการส่งเสริมและสนับสนุน ให้มีการเผยแพร่แนวคิดนี้ ดังนั้นในหน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ จึงมีการนำแนวคิดนี้มาใช้อย่าง แพร่หลาย จนทำให้มีการให้ความหมายที่หลากหลายตามไปด้วย ในการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อ พัฒนาสังคมแห่งสหประชาชาติ (UNRISD)(Oakley & Marsden, 1985) ได้ชี้ให้เห็นว่าการให้ ความหมายการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก แม้ได้กำหนดไว้เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานก็ไม่สามารถบอกได้ว่า การมีส่วนร่วมที่กำหนดไว้นั้น เป็นความหมายของการมีส่วนร่วมตามสภาพ ความเป็นจริงทางสังคม ความหมายการมีส่วนร่วมมีความยุ่งยากและซับซ้อน ดังนั้นการจะหา ความหมายการมีส่วนร่วมที่เป็นสากลจึงเป็นไปได้ แต่เมื่อไหร่ก็ตามที่มีการนำคำนี้ไปใช้งานก็ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกำหนดความหมายขึ้น และทำความเข้าใจกับกระบวนการมีส่วนร่วม หรือ วิธีการอย่างไรที่สอดคล้องกัน ดังนั้นเพื่อทำความเข้าใจกับแนวคิดการมีส่วนร่วมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึง ได้นำเสนอความหมายการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

Oakley, P. (1989) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการทาง สังคม ซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของกลุ่มที่มีความต้องการร่วมกันภายใต้

สภาพพื้นที่เดียวกัน โดยจะมีการตัดสินใจในการปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงการกำหนดความต้องการ การมีภาวะผู้นำ การจัดองค์กร การระดมทรัพยากรและการจัดการร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และการได้รับผลประโยชน์

อคิน รพีพัฒน์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนมีขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ การควบคุม การใช้ การกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม และความจำเป็นขั้นพื้นฐานอย่างสมศักดิ์ศรี รวมทั้งพัฒนาการ การรับรู้ และภูมิปัญญาของประชาชน โดยประชาชนเป็นผู้กำหนดในการเข้ามามีส่วนร่วม และเป็นผู้ทำทุกอย่างมิใช่ผู้อื่นเป็นผู้กำหนดให้ในการเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือมีส่วนร่วมในทุกอย่าง

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2532) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Planning) การดำเนินการ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) ทั้งนี้ต้องเป็นการตัดสินใจของบุคคล ครอบครัวและชุมชนที่เข้าร่วมด้วยตนเอง

ในความหมายการมีส่วนร่วมที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นความหมายเชิงหลักการ เพื่อให้ผู้อ่านได้มีความเข้าใจในแนวคิดนี้ แต่เมื่อมีการนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติ พบว่า การตีความหมายการมีส่วนร่วมในหลายโครงการมีความแตกต่างไปจากความหมายเชิงหลักการซึ่ง Oakley และ Marsden (1985) ได้รวบรวมความหมายของคำนี้ จากโครงการพัฒนาชนบทกว่าหนึ่งร้อยโครงการที่อ้างว่าได้ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม คือ การช่วยเหลือโดยสมัครใจของประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติ แต่ไม่ได้หวังให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิจารณ์เนื้อหาโครงการ

2. การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อจะทราบถึงความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนาขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

3. การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ ในกระบวนการทำงาน และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ นอกจากนั้นยังเกี่ยวข้องกับความพยายามประเมินผลโครงการด้วย

4. การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนเข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ในเรื่องที่มีผลกระทบต่อเขา

5. การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนมีทั้งสิทธิ และหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะตรวจสอบความจำเป็นเรื่องการแก้ปัญหา หรือการพัฒนาท้องถิ่น การระดมทรัพยากรท้องถิ่นและเสนอแนะแนวทางแก้ไขใหม่ ๆ

6. การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน หมายถึงบุคคล หรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นเป็นผู้ริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายามความเป็นตัวของตัวเอง ที่จะดำเนินการตามความคิดริเริ่มนั้น

7. การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายาม ความสามารถ ควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่าง ๆ ในสภาพสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้ กลุ่มที่ดำเนินการต้องไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่าง ๆ

จากความหมายของการมีส่วนร่วมเบื้องต้น สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมมีความหมายกว้างไปจนถึงการมีส่วนร่วมในความหมายที่เฉพาะเจาะจงมากที่สุด สำหรับความหมายการมีส่วนร่วมอย่างกว้าง คือ การมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจให้ประชาชนมีส่วนจากโครงการ สำหรับความหมายการมีส่วนร่วมในลักษณะเฉพาะเจาะจง คือ การให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ไขปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความริเริ่มและมุ่งที่จะใช้ความพยายามและความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการ ควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน (Active Participation) หรืออาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่บุคคล กลุ่มคน ชุมชน ได้มีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาของตนเอง ตั้งแต่ขั้นตอนการวิเคราะห์สถานการณ์ ระบุปัญหา ตัดสินใจแก้ไขปัญหา การวางแผน การลงมือปฏิบัติและการประเมินผล โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง กระบวนการนี้ทำให้ บุคคล กลุ่มคน ชุมชน เกิดพลังอำนาจ มีความมั่นใจและกล้าที่จะตัดสินใจในการที่จะพัฒนางานด้านอื่นๆ ต่อไปหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการมีส่วนร่วมของชุมชนหมายถึง “กระบวนการตัดสินใจของชุมชน” ในการกำหนดความต้องการ การวางแผน การดำเนินงาน การจัดองค์กร การบริหารจัดการ การระดมทรัพยากร การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ซึ่งจะนำไปสู่การดูแลครอบครัว ชุมชน และพึ่งตนเองได้

การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมไปปฏิบัติ

จากความหมายการมีส่วนร่วมที่มีความหลากหลาย ซึ่งส่งผลต่อความหลากหลายในการปฏิบัติตามความเข้าใจ มุมมอง และแนวคิดของผู้ปฏิบัติ ในการศึกษาของ Oakley และ Marsden (1985) ได้วิเคราะห์การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมไปปฏิบัติตามกิจกรรมที่ทำ สรุปได้เป็น 4 ลักษณะได้แก่

1. การร่วมมือกัน การบริจาค การช่วยเหลือเกื้อกูล (Collaboration - Input - Sponsorship)
2. การพัฒนาชุมชน (Community Development)
3. การจัดตั้งองค์กร (Organization)
4. การให้ได้รับอำนาจ (Empowering)

การนำแนวคิดไปปฏิบัติในแนวทางที่แตกต่างกันนี้ มีพื้นฐานมาจากทัศนคติ มุมมองที่มีต่อประชาชน หรือชุมชน ที่แตกต่างกัน ตลอดจนความเข้าใจในแนวคิดที่แตกต่างกัน โดยการนำไปใช้ในความหมายของการช่วยเหลือเกื้อกูลนั้น เป็นการสะท้อนแนวคิดของผู้ดำเนินโครงการที่มองว่าตนเองมีความรู้เพียงพอ เป็นผู้เชี่ยวชาญโดยเข้าใจว่าตนเองสามารถแปลความหมายความต้องการของชุมชนลงไปในโครงการได้ มีการออกแบบและวางแผนไว้ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่มองว่าเหมาะสมและเกิดประโยชน์ที่สุดสำหรับชุมชน (Kelly & Van Vlaenderen, 1996) หรือเป็นการมองว่าชุมชนขาดทักษะ ขาดแคลนทรัพยากร และถ้าหลังต้องได้รับการพัฒนาแนวทางแก้ไขจึงเป็นการให้ในส่วนที่ขาด (http://203.157.71.149/users_file/File/Infomatio/abstract/par/par%204.doc)

ในการศึกษาหัวข้อการวิจัยในเรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อวิจัยศึกษาแนวทางในการตั้งปัญหามาวิจัยในข้อแรกในเรื่องการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และนำไปร่วมวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกลุ่มเป้าหมายหลังจากเก็บข้อมูลมาแล้ว เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องของการเรียนรู้จากผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ ว่ามีการเรียนรู้อย่างไรรวมถึงการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ หรือมีการนำเสนอแนวคิดทางด้านการเกษตรที่เป็นความรู้ส่วนตัวหรือไม่อย่างไร มีการร่วมกันคิดพัฒนาศูนย์เรียนรู้หรือไม่ เพื่อที่จะสามารถหาข้อสรุปที่ถูกต้องและชัดเจนขึ้นได้

สรุปแล้วการเรียนรู้คือกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิดคนสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนด้วย

2.3 แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมหรือเรียกว่า “ การสื่อสารแบบประชาชนมีส่วนร่วม ” จะให้ความสำคัญกับประชาชนเป็นกลุ่มเป้าหมายได้มีส่วนร่วมกับการพัฒนา ซึ่งการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชนและสามารถช่วยทำให้การพัฒนาเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและตรงตามความต้องการของประชาชน

ที่มาของแนวคิดเรื่องการเมืองมีส่วนร่วม

จากประวัติศาสตร์ยุคสมัยของกรีก ผู้ที่เป็นพลเมือง (Citizen) ของรัฐกรีกสามารถที่จะไปมีส่วนร่วมแบบโดยตรง (Direct Participation) ในเรื่องการตัดสินใจประเด็นสาธารณะได้ทุกเรื่อง (Public Issues) ด้วยการเปิดอภิปราย ชี้แจง ให้ข้อมูลตัดสินใจออกเสียงลงคะแนนที่เรียกว่าเป็นรูปแบบ “ประชาธิปไตย” อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมสมัยใหม่มีขนาดใหญ่ขึ้น รูปแบบประชาธิปไตยแบบโดยตรงนั้นจึงเป็นไปได้ ดังนั้นจึงเกิดรูปแบบของประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทน (Representative Democracy) โดยที่คนส่วนใหญ่จะทำการเลือกตัวแทนของตนไปดำเนินการตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ

ในขั้นต่อมา การใช้ประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทนได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น เมื่อประชาธิปไตยได้คัดเลือกตัวแทนของคนไปเพียงครั้งเดียว แต่ผู้แทนดังกล่าวจะไปทำการตัดสินใจในทุกเรื่องแทนประชาชนในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ที่ตกลงกันเอาไว้ (เช่น 4 ปี 5 ปี หรือ 7 ปี) แต่ในทางปฏิบัติแล้วบ่อยครั้งที่ผู้แทนไม่สามารถตัดสินใจแทนประชาชนไปได้หมดทุกเรื่อง นอกจากนั้นประชาชนยังขาดโอกาสในการควบคุมตัวแทนของตนเอง เช่น ไม่มีอำนาจบังคับให้ผู้แทนตัดสินใจตามความต้องการของประชาชน หรือผู้แทนอยู่ห่างไกลจากชุมชนและในท้ายที่สุดเมื่อระบบการเมืองการปกครองพัฒนารูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น เช่น การตั้งพรรคการเมือง การตัดสินใจของผู้แทนที่ต้องถูกผลักดันจากพลังแรงอื่นๆ (เช่น นโยบายพรรค) แทนที่จะโน้มไปตามความประสงค์ของประชาชน

ดังนั้นในยุคสมัยปัจจุบันจึงเริ่มเกิดคำถามต่อการใช้รูปแบบประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทน แต่เพียงรูปแบบเดียวว่าเป็นรูปแบบที่ใช้งานได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตยและคำตอบที่แน่ชัดแล้วคือ ไม่เหมาะสมอาจจะไม่เพียงพออย่างแน่นอน ดังนั้นจึงเกิดประชาธิปไตยแบบทางตรงขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เช่น การเดินขบวนประท้วงของประชาชนกลุ่มต่างๆ การรวมตัวนัดหยุดงาน การยื่นจดหมายเปิดผนึก ในท่ามกลางรูปแบบอันหลากหลายของประชาธิปไตยโดยแบบทางตรงเช่นนี้ การสื่อสารเป็นช่องทางที่สำคัญช่องทางหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดประชาธิปไตยแบบทางตรงควบคู่ไปกับประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทน และการสื่อสารรูปแบบที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ก็ต้องเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านเผยแพร่ในวงกว้าง
2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงมา

เผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนะผ่านสื่อ ก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง

3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคียดคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้าร่วมฝึกอบรมการผลิตสื่อจะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส

4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนของตนเอง

5. เพื่อชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

6. ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนของชุมชน หรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่นๆเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เราต้องยอมรับว่า ผลจากการใช้แนวคิดการพัฒนาแบบบนลงล่างนั้น ไม่เพียงแต่ไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น หากยังก่อให้เกิดความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชุมชน กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพาการรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยความสามารถของตนเอง

7. เนื่องจากเนื้อหาของการสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกเลี่ยงปัญหา (Escapist) ที่จากสื่อมวลชนกระแสหลัก

การมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสาร

จากต้นกำเนิดแนวคิดการพัฒนาเรื่องการมีส่วนร่วม ในระยะแรกๆที่มีการนำแนวคิดนี้มารณรงค์ใช้ในทางปฏิบัติ เนื่องจากการรับรู้และความเข้าใจร่วมต่อแนวคิดดังกล่าวยังไม่ชัดเจน จึงเกิดการปฏิบัติที่แตกต่างกันและมีการปฏิบัติที่เบี่ยงเบนออกไปจากเป้าหมายเดิม เช่น มีการรณรงค์ว่า ในการทำโครงการพัฒนาชนบทนั้น ต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมด้วยการนำเงินทองและแรงงานเข้ามามีส่วนร่วม แต่ในขั้นตอนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดการ การดำเนินงาน การแบ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นยังอยู่ในอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐเหมือนเดิม

สำหรับเรื่องการมีส่วนร่วมในการสื่อสารก็อาจจะมีปัญหาเช่นเดียวกัน กล่าวคือมีระดับต่างๆที่แตกต่างกันไปของการเข้ามามีส่วนร่วมของการสื่อสาร ปัจจัยที่จะเข้ามามีส่วน

กำหนดระดับความมากน้อยของการมีส่วนร่วมนั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้

1. เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ในระดับเข้าร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสารที่คอยป้อนปฏิกริยาย้อนกลับ (Feedback) ระดับวางนโยบาย เป็นต้น

2. ลักษณะสองทาง Interactivity ของการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งจะมีมากขึ้นเท่านั้น

3. ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนเองโอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่ หรือเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างนักสื่อสารมวลชนอาชีพ เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้านสัดส่วนที่จะได้เป็นผู้ส่งสารเป็นอย่างไรบ้าง

4. ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ปัจจุบันนี้ แม้โทรทัศน์จะมีรายการประเภทวิเคราะห์ข่าวและสถานการณ์ปัจจุบันแต่ทว่า เนื้อหาทั้งหมดยังคงเป็น “วาระแห่งชาติ” เป็นส่วนใหญ่โอกาสที่ประเด็นท้องถิ่นจะได้เข้าไปเป็นเนื้อหาในสื่อมวลชนยังมีอยู่น้อย นอกจากนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหา หากมีลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน (dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group decision making) ก็จะทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น

5. ประเภทของช่องทาง/สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็ก เช่น สื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคย เช่น สื่อประเพณี ก็จะมีเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่ที่แปลกหน้า อย่างไรก็ตาม ก็มีได้หมายความว่าถึงการปิดโอกาสโดยสิ้นเชิง สำหรับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อที่มีขนาดใหญ่เช่นสื่อมวลชน เพียงแต่มีข้อพึงตระหนักถึงความยากง่ายในการเข้ามีส่วนร่วมของสื่อประเภทต่างๆ และการค้นคิดสร้างสรรค์กิจกรรมและช่องทางแบบใหม่ที่จะอำนวยความสะดวกในการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน

6. ผู้รับสารและการมีปฏิกริยาย้อนกลับ (Feedback) สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม นั้น จะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลักโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ แนวคิดใหม่นี้จะเชื่อว่า ผู้รับสารนั้นมีใช้ผู้ที่วางเปล่าและไม่รู้เลยเกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ในหมู่ประชาชนก็มีแนวคิดเช่นนี้อยู่ แต่อาจจะแตกต่างไปจากแนวคิดเรื่อง “ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน” (จปฐ) ของกระทรวงสาธารณสุข และนอกจากผู้รับสารจะมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสารแล้ว วิธีการรับสารของประชาชนก็มีได้เป็นอย่างดี Passive หากทว่าเป็นไปอย่าง active และประชาชน

ผู้รับสารมักจะมีปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback) ทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ประจักษ์พยานที่เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีที่เนื้อหาสื่อ่นั้นมีความผูกพันใกล้ชิดกับประชาชน เช่น การพูดคุยหลังจากคุลละครโทรทัศน์แล้ว ดังนั้น ไม่ว่าชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับการสื่อสารในระดับใดก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิกิริยาป้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนนั้นกระทำได้ในหลายระดับ และได้มีนักวิชาการหลายท่านจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมเอาไว้หลายแบบ การสื่อสารกาญจนาแก้วเทพ (2543 : 57-61) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเอาไว้ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุดดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร / ผู้ใช้สาร (Audience / Receiver / Users)
2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง / ผู้ผลิต / ผู้ร่วมผลิต / ผู้ร่วมแสดง (Sender/Producer/Co-producer/Performance)
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner)

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างที่สุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ต้นยังอยู่ในกำหนัดของผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะเป็นการเลือกประเด็นเนื้อหา การเลือกวิธีการนำเสนอไปจนกระทั่งการเลือกช่องทางสื่อที่จะใช้เผยแพร่ และผู้รับสารก็ยังคงมีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม สิ่งที้อาจจะเปลี่ยนแปลงไปสำหรับฐานะของผู้รับสารในการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมก็คือ

1.1 ต้องมีการขยายแนวคิดของผู้รับสาร ให้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตน (Right know/Right to be inform) และนอกจากนั้น สิทธินี้ยังขยายไปถึงสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะด้วย (Right to inform)

1.2 จะต้องสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร ทั้งในช่วงขาเข้า (Input) และช่วงขาออก (output) เช่น ในช่วงนำเข้าข้อมูล จะต้องมีการสำรวจว่ามีช่องทางข่าวสารอะไรบ้างสำหรับชุมชน โอกาสในการเข้าถึงเป็นอย่างไร เนื้อหาของข่าวสารนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือเปล่า และมีรูปแบบการนำเสนอในลักษณะอย่างไร

1.3 ปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร ก็คือ ช่องทางข่าวสาร (Channel) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางช่วงเวลาที่เป็นช่วงระยะเวลาสำคัญของชุมชน ตัวอย่างเช่น เมื่อมีกรณีรัฐมนตรีสัญจรหรือการทำประชาพิจารณ์ในต่างจังหวัดและมีการถ่ายทอดรายการดังกล่าวผ่าน

สื่อมวลชน จะต้องมีการสำรวจว่า มีช่องทางอะไรบ้างที่ประชาชนในบริเวณดังกล่าวจะได้รับส่งข่าวสารอย่างทั่วถึง ในกรณีเช่นนี้ มาตรการเพิ่มช่องทางการสื่อสาร (Addition of Channel) เป็นสิ่งที่จำเป็น

2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต/ผู้ร่วมแสดง

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาและจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติมหรือต้องมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่าๆ ที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิตนั้น ยังแบ่งออกได้เป็นหลายขั้นตอนตามหลักแนวความคิดของการผลิตสื่อ คือ

2.1 ขั้นก่อนการผลิต (Pre-production Stage) อันได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการผลิตสื่อ กิจกรรมในขั้นตอนนี้จะประกอบด้วย การเลือกประเด็นหัวข้อ การเลือกแง่มุมที่น่าเสนอ การรวบรวมข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้เป็นวัตถุดิบ การเขียนบทแบบต่างๆ การคัดเลือกฉากและตัวแสดง เป็นต้น

2.2 ขั้นการผลิต (Production Stage) ได้แก่ ขั้นตอนของการลงมือผลิต เช่น การเข้าห้องจัดรายการในกรณีของวิทยุ การลงมือถ่ายทำในกรณีของวิดีโอ โทรทัศน์/ภาพยนตร์ เป็นต้น

2.3 ขั้นหลังการผลิต (Post-product Stage) ได้แก่ ขั้นตอนหลังการถ่ายทำเสร็จแล้ว ก็ต้องมีการตัดต่อ การอัดเสียงประกอบ การเพิ่มเติมด้านเทคนิคต่างๆ เป็นต้น

ชุมชนอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งแต่ละขั้นตอนอาจจะต้องมีการสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เช่น หากต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต ก็จำเป็นต้องมีการอบรมให้ชาวบ้านเรียนรู้การใช้อุปกรณ์เสียก่อน อย่างไรก็ตาม จะเป็นการดีอย่างยิ่งที่จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด ในลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการระหว่างนักสื่อมวลชนกับชุมชน แม้ว่าชาวบ้านอาจจะไม่มีเวลาที่จะมาเรียนรู้การใช้เครื่องมือได้อย่างชำนาญจนถึงขั้นการผลิตได้ด้วยตัวเองก็ตาม อันที่จริงการใช้เครื่องมือเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นของการมีส่วนร่วม ซึ่งชาวบ้านอาจจะไม่จำเป็นต้องลงมือใช้เครื่องมือเอง แต่ก็สามารถจะเข้าร่วมได้อย่างเต็มที่ เช่น ในขั้นตอนก่อนการผลิต การให้ชาวบ้านเป็นคนเลือกประเด็น วิธีการที่จะนำเสนอ เลือกหาสถานที่ที่จะใช้เป็นฉากถ่ายทำ และหลังจากที่ถ่ายทำออกมาแล้วก็นำมาฉายให้ชาวบ้านชมก่อน เพื่อแสดงความคิดเห็นพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติกัน

สำหรับในขั้นตอนหลังการผลิตนั้น ก็นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการตัดต่อ เทปเสียงหรือเทปโทรทัศน์นั้นมีความสำคัญในการถ่ายทอดความหมายออกไป ในขั้นตอนนี้ อาจจะใช้รูปแบบทำงานตัดต่อร่วมกันระหว่างนักสื่อมวลชนกับชาวบ้าน หรือหลังจากที่นักสื่อมวลชนตัดต่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็นำไปให้ชาวบ้านดูเพื่อรับฟังความคิดเห็นแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

นอกเหนือจากความจำเป็นในการสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เช่น การฝึกอบรมด้านการใช้เครื่องมือการผลิตแก่ชาวบ้านแล้ว การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับการผลิตนี้ยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปเงื่อนไขใหม่ๆ บางประการอีกด้วย เช่น การปฏิรูปองค์กรสื่อสารมวลชนและวิธีการทำงานของนักสื่อสารมวลชน

3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนกำหนดนโยบายนั้น ถือเป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วม และดังที่จะได้สังเกตเห็นว่า ยิ่งระดับของการมีส่วนร่วมสูงขึ้นมากเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นการผลิต ก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้ายคือ ระดับการวางแผนและนโยบายนี้ ก็คงมีตัวแทนบางคนเท่านั้นจากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบายการใช้สื่อของชุมชนนั้น หมายถึง การวางแผนและนโยบายดำเนินการใช้สื่อที่รวมเอาชุมชนเข้ามาอยู่ในโครงสร้างการสื่อสารของชุมชน กล่าวในระดับกว้างอาจจะหมายความถึง การวางแผนและกำหนดนโยบายของการสื่อสารของชุมชนกล่าวในระดับกว้างอาจจะหมายความถึง การวางแผนและกำหนดนโยบายของการสื่อสารทุกประเภทที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสื่อประเภทใด เช่น สื่อมวลชน (วิทยุ หนังสือพิมพ์หมู่บ้าน) สื่อเฉพาะกิจ (วิดีโอ โปสเตอร์ หอกระจายข่าว เสียงตามสาย) สื่อประเพณี รวมทั้งสื่อบุคคล การวางแผนนั้นจะเป็นการสร้างเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภทเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการพิจารณาโครงการวิทยุที่เสนอสารคดีเรื่อง การปรับปรุงดินด้วยวิธีการแบบชีวภาพหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องการสื่อสารของชุมชน ก็อาจจะติดต่อขอเทปดังกล่าวมาออกอากาศซ้ำผ่านหอกระจายข่าว เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงให้แก่ชาวบ้าน หรืออาจจะส่งต่อไปโรงเรียนจัดทำออกมาเป็นโปสเตอร์เพื่อให้เป็นสื่อที่คงทนถาวรเหมาะสำหรับการศึกษามากขึ้น เป็นต้น

ส่วนในระดับที่แคบลงมาอาจจะหมายถึง การมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและนโยบายของสื่อบางประเภทที่จะเข้ามาในชุมชน ตัวอย่างที่กำลังจะเกิดขึ้นในสังคมไทย คือ การทำวิทยุชุมชนที่ในโครงสร้างของการดำเนินงานจะมีตัวแทนชาวบ้านเข้าไปอยู่ในทุกขั้นตอน คือ ทั้งระดับคณะกรรมการบริหารวิทยุ ทั้งระดับการผลิต กล่าวคือเป็นการรับผิดชอบร่วมกัน ชุมชนเองก็ต้องรับผิดชอบการดำเนินงานของสื่อ ซึ่งรวมทั้งด้านงบประมาณ อุปกรณ์ บุคลากร เป็นต้น ส่วนสื่อนั้นก็ต้องตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543 : 67-73)

ในการศึกษาส่วนนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า เรื่องของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาเรื่องของการสื่อสารของชุมชน ในการวิจัยครั้งนี้จะให้ความสำคัญกับผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ว่ามีส่วนร่วมในการสื่อสารระดับใด อย่างไร ลักษณะไหน และมากน้อยแค่ไหน ตั้งแต่การคิดกิจกรรมด้านการเกษตรใหม่ๆ รวมถึงการร่วมกันคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในศูนย์และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ดังนั้นแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการวิจัยในครั้งนี้ เพราะจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้

แนวคิดเรื่องของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ผู้ศึกษาใช้แนวคิดนี้เข้ามาเพื่ออธิบายวิเคราะห์ในประเด็นคำถามปัญหานำวิจัยข้อแรก ในเรื่องของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

แนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชน (Community Communication)

Marc Nerfin (1977) นำเสนอคุณลักษณะที่สำคัญๆ ของกระบวนการทัศน์ใหม่ ในการพัฒนาซึ่งเรียกว่า Another Development ดังนี้

1. Need – oriented เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน เป็นหลัก ความต้องการนี้รวมทั้งความต้องการทางวัตถุ และนอกเหนือจากวัตถุ เช่น ความอบอุ่นในครอบครัว โดยถือว่านอกเหนือจากปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตแล้ว คนเรายังมีความต้องการความเป็นมนุษย์ที่ต้องการแสดงออก ต้องการความคิดสร้างสรรค์ ต้องการความเสมอภาค มีศักดิ์ศรีและเป็นผู้กำหนดชะตากรรมตนเอง

2. Endogenous เป็นการพัฒนาที่เกิดจากแกนกลางของแต่ละสังคมเกิดมาจากเอกลักษณ์ ค่านิยม และวิสัยทัศน์ของสังคมนั้นๆ มิใช่เป็นการพัฒนาที่นำเข้ามาจากสังคมนั้นๆ

3. Self – Reliance เป็นการพัฒนาที่พึ่งพาความแข็งแกร่งและอาศัยทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ แรงงานบุคคล รวมทั้งภูมิปัญญาวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ คำว่า “ การพึ่งพากัน “ หมายถึง การพึ่งพาแบบมีส่วนร่วม ที่ภาษาไทยเรียกว่าการพึ่งพาอาศัยกัน (Collective self – reliance) ซึ่งเท่ากับเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันด้วย ในทางปฏิบัติชุมชนแต่ละแห่งสามารถสร้างระบบการพึ่งพาอาศัยกันระดับชาติและระดับโลกได้ แต่ทว่าต้องมีรากฐานปักหลักอยู่ที่ท้องถิ่นของตนเอง

4. Ecologically sound เป็นการพัฒนาที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีเหตุผล คำนึงถึงศักยภาพของชุมชนที่จะจัดการกับการพัฒนานั้น รวมทั้งต้องคำนึงถึงการใช้อย่างยั่งยืนยาวนานถึงคนรุ่นต่อไปด้วย เปิดโอกาสให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันการ

พัฒนาหรือการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ ต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคม ระดับวัฒนธรรมของท้องถิ่น

5. Based on Structural Transformations เป้าหมายการพัฒนาต้องเน้นการพัฒนาที่ครอบคลุมมิติทุกด้านของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การแบ่งพื้นที่ใช้สอยของสังคมนวมทั้ง โครงสร้างอำนาจโดยการจัดระบบให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจ และสามารถดำเนินการบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง (Self - Management) ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องการใช้ชุมชนจัดการบริหารทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเอง เป็นต้น

คุณลักษณะของการสื่อสารชุมชน (Community Communication)

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) กล่าวถึงคุณลักษณะของกรสื่อสารชุมชน ดังนี้

1. เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาตอบโต้ (Interactivity) กันอยู่ตลอดเวลาทั้งในลักษณะที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ลักษณะการสื่อสารแบบสองทางทำให้สถานะของผู้ส่งและผู้รับไม่ตายตัว แต่จะมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทอยู่ตลอดเวลา

2. ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of information) ในขณะที่กระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบกระแสหลักนั้น ทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นไปอย่างจำกัด คือมีการไหลจากเบื้องบน (เจ้าหน้าที่รัฐ) ไปสู่เบื้องล่าง (ประชาชน) เท่านั้น แต่การสื่อสารชุมชนนั้น การหลั่งไหลของข่าวสารจะมีทิศทางที่หลากหลายมาจากทุกทิศทุกทาง ทั้งจากบนลงล่าง (Top-down) แบบล่างสู่บน (Bottom - up) และแบบแนวนอน (Horizontal) ดังนั้น ข่าวสารจึงอาจจะไหลจากนักวางแผนพัฒนาไปสู่ชาวบ้าน จากสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับสารในชนบท ในเวลาเดียวกันชาวบ้านอาจจะส่งข่าวสารขึ้นไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือมีการแลกเปลี่ยนติดต่อข่าวสารระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน

นอกจากจะใช้มิติ (Dimension) เรื่องทิศทางเป็นเกณฑ์พิจารณาแล้ว ยังมีนักวิชาการบางท่าน เช่น Pavelka (1978) ใช้เกณฑ์นี้ทำให้การไหลของข่าวสารใน 3 ทิศทาง คือ การไหลของข่าวสารจากสื่อภายนอกชุมชนเข้ามาสู่ชุมชน การใช้สื่อเพื่อส่งสารเรื่องราวของชุมชนออกไปยังบุคคลภายนอก และการใช้การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชนเอง เพื่อช่วยยกระดับความตระหนักเกี่ยวกับความต้องการ และการแสดงออกซึ่งความเป็นตัวของตัวเองของชุมชน

3. เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน (Purpose) มีวิธีการและแง่มุมหลายแง่มุมที่จะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชน ตัวอย่างเช่น

3.1. การกำหนดเป้าหมายโดยการใช้ระดับผู้เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์ การสื่อสารชุมชนจะมีเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ดังนี้

3.1.1 ระดับชุมชนมีเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน

3.1.2 ระดับหน่วยงานนอกชุมชน เป็นการสื่อสารที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับด้านการพัฒนา และการสื่อสาร

3.1.3 ระดับสังคมส่วนร่วม เป็นการสื่อสารที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับกว้าง

3.2. การกำหนดเป้าหมายโดยสอดคล้องรับกับทิศทางการไหลของข่าวสาร อาจกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารชุมชนได้เป็น 3 เป้าหมายย่อยๆ คือ

3.2.1 เพื่อทำการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลและโน้มน้าวชักจูงใจ อันมักได้แก่ ทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (อย่างไรก็ตาม ทิศทางการไหลแบบอื่นๆก็ใช้เป้าหมายนี้เช่นกัน)

3.2.2 เพื่อเป็นช่องทางแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน (Community Self – expression) อันอาจหมายรวมถึงแต่การแสดงออกซึ่งความต้องการของชุมชน ไปจนกระทั่งถึงการแสดงออกซึ่ง สิทธิ ศักดิ์ศรี ภูมิปัญญาของชุมชนด้วย

3.2.3 เพื่อพัฒนาความเป็นตัวเองของบุคคล (Development of the individual's self) ในหน่วยที่เล็กลงมากกว่าชุมชน การสื่อสารชุมชนจะทำหน้าที่คล้ายๆเป็นเวทีแห่งการศึกษาเรียนรู้ที่ช่วยให้ศักยภาพของปัจเจกบุคคลได้พัฒนาสร้างสรรค์อย่างเต็มที่

4. เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้น และดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน (Need-oriented) ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของกระบวนการพัฒนาแนวใหม่

5. หน้าที่ของการสื่อสาร Windahi และคณะ (1992) ระบุหน้าที่ของการสื่อสารชุมชนประกอบด้วย

5.1 หน้าที่ในการแสดงออก (Expression function) บุคคลหรือกลุ่มสามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมาเพื่อที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตนเองได้

5.2 หน้าที่ทางสังคม (Social function) คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นชุมชนเดียวกัน

5.3 หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information function) ซึ่งเป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสารทั่วไป ทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นไปอย่างรอบด้าน ผู้ร่วมกระบวนการสื่อสาร

ทุกคนได้แลกเปลี่ยนข้อมูล และความรู้เพื่อยกระดับความเข้าใจ และความรู้ในเรื่องการสื่อสารและทักษะถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมร่วมการพัฒนาชุมชน

5.4 หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติงาน (Control activation function) การสื่อสารจะเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อปรับปรุง หรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้ เนื่องจากการสื่อสารชุมชนมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่มีขั้นตอนปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback)

นอกจากนี้ Berrigan (1979) เพิ่มเติมคุณสมบัติบางประการของการสื่อสารชุมชน คือ

6. เน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน
7. ต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึง (Access) ได้ตลอดเวลาเพื่อใช้หาข่าวสารเพิ่มพูนความรู้ หรือเพื่อความบันเทิง
8. เป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม (Participate) ในหลายบทบาทไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ผลิต ผู้แสดงเป็นต้น
9. เป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน มีใช้เพื่อชุมชน หมายความว่าตัวตนของชุมชนที่จะแสดงออกนั้น ต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง มีใช้เป็นผู้อื่นมาทำให้ชุมชน
10. เป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง มาเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสาร และทัศนะของคนทุกคน

ในการศึกษาเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในหัวข้อนี้เป็นการนำแนวคิดการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งเข้ามาอธิบายซัพพอร์ตในเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อหาข้อสรุปว่าถ้าชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนแล้ว ชุมชนก็จะเกิดความเข้มแข็งขึ้นมาได้ เพื่อหาข้อสรุปที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิดเห็น (Opinion leader)

ผู้นำทางความคิดเห็น หมายถึง บุคคลที่สามารถมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของผู้อื่น (Rogers, 1983 : 271)

เสถียร เชยประทับ (2530 : 43) กล่าวว่า ผู้นำทางความคิด คือ ระดับที่บุคคลหนึ่งสามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมที่เปิดเผยของบุคคลอื่นๆ ตามที่บุคคลผู้นั้นต้องการโดยอาศัยวิธีที่ไม่เป็นทางการ และสามารถมีอิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อย

ผู้นำทางความคิดเห็นในเรื่องหนึ่งหรือกิจกรรมหนึ่ง อาจไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็นในอีกเรื่องหนึ่งหรืออีกกิจกรรมหนึ่ง เช่น ผู้นำทางความคิดเห็นทางการเมืองจึงไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็นด้านแพร่ชั้นความงาม

คุณลักษณะของผู้นำทางความคิด

เนื่องจากการที่ผู้นำความคิดสามารถมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของผู้อื่น ส่งผลให้บุคคลนั้นๆ ยอมรับสิ่งที่ผู้นำทางความคิดชี้แนะ และนำมาซึ่งการปฏิบัติตาม ดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำทางความคิดว่าเป็นอย่างไร จึงได้รับความเชื่อถือจากคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน

Rogers (1983 : 282) ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้นำทางความคิด (Characteristics of Opinion Leaders) ซึ่งประกอบไปด้วย

1. การสื่อสารภายนอก (External Communication) มีการกำหนดกฎหลักไว้ดังต่อไปนี้
 - 1.1 ผู้นำทางความคิดสามารถเข้าถึงสื่อมวลชนได้มากกว่าผู้ตามทางความคิด
 - 1.2 ผู้นำทางความคิดมีลักษณะสากลมากกว่าผู้ตามทางความคิด
 - 1.3 ผู้นำทางความคิดมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่พัฒนามากกว่าผู้ตามทางความคิด
2. การเข้าถึง (Accessibility) ผู้นำทางความคิดต้องสามารถพูดคุยได้โดยตรงกับผู้อื่นหรือมีส่วนร่วมในสังคมทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นการ
3. สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจ (Socioeconomic Status) ผู้นำทางความคิดจะมีสถานะทางสังคม และเศรษฐกิจสูงกว่าผู้ตามทางความคิด
4. ความเร็วในการรับนวัตกรรม (Innovativeness) ผู้นำทางความคิดจะยอมรับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ตามทางความคิด เมื่อในสังคมมีบรรทัดฐานที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางความคิดจะยอมรับนวัตกรรมได้เร็วกว่าแต่ถ้าบรรทัดฐานของระบบสังคมไม่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางความคิดจะไม่ยอมรับนวัตกรรมได้เร็วนัก

วิชญ์ สุวรรณเพิ่ม (2525 : 147) กล่าวว่า ผู้นำทางความคิดนั้นจะมีอิทธิพลต่อประชาชนในชุมชนนั้นๆ และมีส่วนสำคัญต่อบุคคลซึ่งไม่สามารถรับข่าวสารจากสื่อมวลชนได้ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ผู้นำทางความคิด หรือบุคคลที่มีอิทธิพลในชุมชนใดๆ ย่อมมีลักษณะทางการให้ข่าวสารแก่ชุมชนนั้นเป็นผู้แสวงหาข่าวสารใหม่ๆ มาป้อนให้กับกลุ่มชุมชนอยู่เสมอ (Giving and seeking information)
2. ผู้นำทางความคิดโดยมากจะเป็นผู้รับสารจากสื่อมวลชนมากกว่าผู้อื่นในชุมชนของตน ซึ่งจะฟังมาก อ่านมาก เห็นมาก
3. ผู้นำทางความคิด เป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร เป็นเครือข่ายของการสื่อความหมาย บางครั้งเป็นตุลาการทางความคิดหรือผู้ตัดสินใจในข่าวสารข้อมูลต่างๆ ของสมาชิก บางทีผู้นำทางความคิดนั้นยังต้องแสวงหาข่าวสารข้อมูลจากผู้นำทางความคิดของกลุ่มอื่นอีกต่อหนึ่ง

โดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้นำทางความคิดมักจะเป็นผู้นำในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย จึงทำให้ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นต่างๆ ไปในสังคม อย่างไรก็ตาม ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการวัดความเป็นผู้นำทางความคิดเพื่อให้เกิดความถูกต้องแน่นอน และปราศจากความคลาดเคลื่อนในความเป็นจริง Rogers(1983 : 279) จำแนกวิธีในการวัดความเป็นผู้นำทางความคิดไว้ ดังต่อไปนี้

1. วิธีการวัดจากสังคม (Sociometric Method) วิธีนี้เป็นการสัมภาษณ์ทุกคนในสังคม โดยอาศัยการตอบแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ในการวิจัยว่าเขาแสวงหาข่าวสาร หรือคำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากใคร ซึ่งผู้นำทางความคิดก็คือ คนที่ได้รับการเอ่ยชื่อมากที่สุด วิธีการวัดความเป็นผู้นำแบบ Sociometric เป็นวิธีที่มีความเที่ยงตรงมากที่สุดแต่ต้องอาศัยความพยายาม และเวลามากเพื่อหาผู้นำทางความคิดซึ่งมีจำนวนน้อยในสังคม

2. วิธีการวัดจากผู้นำข่าวสาร (Informants ratings) เป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถหาผู้นำทางความคิดได้โดยการถามผู้บอกข่าว หรือผู้นำข่าวสารซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการแพร่กระจายความคิดในสังคม หรือเป็นผู้ที่รู้ว่าใครคือผู้มีอิทธิพลทางความคิด วิธีนี้เหมาะกับสังคมที่มีขนาดเล็ก

3. วิธีการมองถึงตัวเอง (Self-designation method) เป็นการถามผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อชี้ให้เห็นแนวโน้ม หรือความน่าจะเป็นที่คนอื่นๆ คิดว่าเขาเป็นผู้นำทางความคิด คำถามที่ใช้ในการวัดผลคือ “ท่านคิดว่าชาวบ้านมาถามข่าวสารหรือคำแนะนำจากท่านบ่อยกว่าไปถามคนอื่นๆ ไหม” โดยที่วิธีการวัดแบบนี้จะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการประเมินสภาพลักษณะของตนเอง

4. การสังเกต (Observation) เป็นการสำรวจพฤติกรรมการสื่อสารของคนในสังคม ซึ่งเป็นการวัดความเป็นผู้นำที่เที่ยงตรงแน่นอน ซึ่งเหมาะสมกับสังคมเล็กๆ ที่ผู้สำรวจมองเห็นความเคลื่อนไหวทุกจุดในหมู่บ้าน และสามารถเก็บข้อมูลได้ทั้งหมด แต่มีข้อเสีย คือ กลุ่มตัวอย่างชาวบ้านจะรู้ว่าพวกเขาถูกสังเกตพฤติกรรม หรือถูกเก็บข้อมูลจึงทำให้มีพฤติกรรมที่ต่างไปจากเดิม

ในเรื่องของผู้นำนี้แสดงให้เห็นว่าในการดูแลควบคุมให้กลุ่มสมาชิกสามารถทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยนี้จำเป็นที่จะต้องมีผู้นำที่ดี ก็จะต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติของผู้นำ ลักษณะการปกครองของผู้นำกับสถานการณ์ หรือลักษณะของกลุ่มความทันสมัย พฤติกรรมการสื่อสาร ตลอดจนการเป็นผู้นำความคิดด้วย ดังนั้นในการศึกษาวิจัยเรื่องการสื่อสารเพื่อการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้จึงจำเป็นต้องนำแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำนี้มาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหานำวิจัยที่ตั้งเอาไว้

เจ้าหน้าที่ส่งเสริม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญแต่เป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมอาจเป็นอาสาสมัคร พัฒนาการ หรือครู เป็นต้น

เสถียร เชยประทับ (2530) ได้ให้ความหมายของ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมคือ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาชุมชนหรือองค์กรนั้นไปในทิศทางที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องการ โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมนี้ทำหน้าที่เสมือนสายใยของการสื่อสารเชื่อมระบบสังคมสองสังคม หรือมากกว่าเข้าไว้ด้วยกัน

โดยทั่วไปบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้แก่

1. การมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง
2. สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนนั้นเพื่อที่จะให้คนในชุมชนพร้อมที่จะก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลง
3. วินิจฉัยปัญหาของชุมชนนั้นๆ
4. ทำให้คนในชุมชนนั้นเกิดความตั้งใจจริงที่จะเปลี่ยนแปลง
5. ทำให้คนในชุมชนนั้นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามความตั้งใจที่จะเปลี่ยนแปลง
6. พยายามรักษาการเปลี่ยนแปลงนั้นและป้องกันมิให้คนในชุมชนยกเลิกการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
7. ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์จนถึงขั้นที่ไม่ต้องให้ความช่วยเหลือกับชุมชนนั้นอีกต่อไป

ในด้านการติดต่อสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมกับคนในชุมชนนั้นๆ จะประสบความสำเร็จได้ดีแค่ไหนอย่างไรจะต้องมีปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. สถานะทางสังคมสูงกว่ากลุ่มเป้าหมาย แต่มิได้หมายถึงการที่เจ้าหน้าที่จะต้องสร้างความแตกต่างในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ควรมีสถานะสูงกว่าเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ
2. การเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมที่มากกว่าในชุมชน
3. มีการศึกษาที่สูงกว่า และการอ่านออกเขียนได้ที่มากกว่าคนในชุมชนนั้น
4. การมีลักษณะสากล หรือลักษณะระหว่างท้องถิ่นในกลุ่มเป้าหมาย

ในการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงที่ตัวบุคคล ในการเปลี่ยนแปลงที่ตัวบุคคลนั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะต้องมีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับคนในชุมชน

ส่วนการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมนั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะต้องพยายามหาวิธีที่จะมีผลต่อกลุ่มเป้าหมายทางอ้อม

หลักของการพัฒนาชุมชนข้อหนึ่งที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนก็คือ การใช้ประโยชน์จากผู้นำความคิดเห็นซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้นำความคิดเห็นนั้นมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาโดยทั่วไปการที่เราจะเข้าไปพัฒนาอะไรในชุมชนหนึ่งนั้น เรามักจะเริ่มจากผู้นำความคิดเห็นหรือผู้นำท้องถิ่นก่อน เพราะมักเป็นคนที่มีคุณลักษณะหลายประการที่เป็นประโยชน์ เกื้อกูลและสามารถทำให้ลูกบ้านคล้อยตามได้ง่าย โดยจะเป็นคนที่มีความรู้มากกว่าคนอื่น เป็นคนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ จะทำสิ่งใดก็มักมีคนเอาอย่างทำตาม เป็นคนที่เป็นที่พึ่งของผู้อื่นเมื่อคราวมีปัญหาหรือมีเรื่องทุกข์ร้อน และสิ่งสำคัญผู้นำท้องถิ่นมักมีคือมักเป็นผู้พิจารณาทำความเข้าใจกับสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ได้ง่ายและยอมรับไปปฏิบัติได้ง่าย ดังนั้นจึงต้องมีแนวคิดทฤษฎีผู้นำทางความคิดเห็นเข้ามาประกอบในงานวิจัยในครั้งนี้ เพราะผู้นำความคิดเห็นคือเป้าหมายด่านแรกของการเก็บข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้

อีกอย่างหนึ่งคือ ความสำคัญของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ต่อการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนนั้นมีความสำคัญมากเพราะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในที่นี้จะเป็นเกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล เพราะเป็นผู้ที่นำข่าวสารหรือวิธีการใหม่ๆ ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเข้ามาเผยแพร่ ในการศึกษาวิจัยในข้อนี้ผู้นำวิจัยจะศึกษาถึงบทบาทของผู้นำในชุมชนเขาสมอคอนว่ามีบทบาทอย่างไรบ้างในเรื่องการบริหารงานศูนย์เรียนรู้ฯ ว่าตั้งแต่เริ่มแรกก่อนที่ศูนย์เรียนรู้ยังไม่สามารถก่อตั้งได้ผู้นำความคิดเห็นมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างและรวมถึงหน้าที่ในการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์เพิ่มเติมในเรื่องของบทบาทของผู้นำชุมชน

ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดและบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยด้วยเพราะในงานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาถึงศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ที่ต้องเกี่ยวข้องกับพัฒนาการ ที่ต้องคอยเป็นที่ปรึกษาให้ความรู้กับชาวบ้านเรื่องศูนย์เรียนรู้แห่งนี้และเป็นคนที่รู้ความเป็นมาและเก็บข้อมูลได้มากที่สุดคนหนึ่งในชุมชน โดยผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และตั้งเป็นคำถามร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิดเห็น

2.5 แนวคิดเรื่องการสื่อสารระหว่างบุคคล

สื่อบุคคล (Human Media) เป็นสื่อพื้นฐานดั้งเดิมของมนุษย์ และเป็นช่องทางที่สำคัญในการสื่อสารระหว่างบุคคล จากอดีตถึงปัจจุบันสื่อบุคคลยังคงมีอิทธิพลต่อกลไกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาทุกยุคทุกสมัย แม้ในยุคสมัยที่มีการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างกว้างไกล เช่นปัจจุบัน

นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์สามารถสรุปความหมายได้ดังนี้ คือ เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลหนึ่งกับอีกบุคคลหนึ่ง เป็นลักษณะการสื่อสารแบบตัวต่อตัว ซึ่งอาจเป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตา (Face - to - Face Communication) เช่น การพูดคุย ยิ้ม โบกมือทักทาย หรือ อาจจะเป็นการสื่อสารแบบไม่เห็นหน้าค่าตา (Interposed Communication) ก็ได้เช่น การคุยกันทางโทรศัพท์ การใช้โทรเลข การสื่อสารผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ฯลฯ การสื่อสารดังกล่าวเป็นการสื่อสารสองทาง (Two - Way Communication) นั่นคือ ผู้สื่อสารทั้งคู่จะผลัดกันทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

แนวคิดพื้นฐาน

สื่อบุคคล (Human Media หรือ Personal Media) เป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นต่างๆ ที่มีมาแต่ดั้งเดิมก่อนการใช้สื่อประเภทอื่นๆ โดยมี “คำพูด” เป็นพาหนะที่สำคัญที่สุด แม้ว่าปัจจุบันจะมีการนำคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์การสื่อสารมาใช้ เพื่อช่วยขจัดข้อจำกัดด้านระยะทางและเวลาในการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยผ่าน “สื่อบุคคล” ในลักษณะเป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตายังคงมีความสำคัญเสมอ ตราบใดที่มนุษย์ยังอยู่ในสังคม ตราบนั้นย่อมเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง (จุมพล รอดคำดี 2527 : 268) สื่อบุคคลในสังคมประกอบด้วย สื่อบุคคลในท้องถิ่น (Localite) ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นในท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ครู แพทย์ พระ และสื่อบุคคลภายนอกท้องถิ่น (Cosmopolite) ได้แก่ นักพัฒนาหรือพัฒนากร เจ้าหน้าที่ส่งเสริม ผู้เชี่ยวชาญ ที่นำแนวคิดใหม่ๆ หรือนวัตกรรมเข้าไปเผยแพร่ในท้องถิ่น (เสถียร เขยประทับ 2523 : 149)

บทบาทของสื่อบุคคล

โรเจอร์ และ เมย์เนน (Rogers and Meynen 1969 : 234) กล่าวว่า สื่อบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม เช่นเดียวกับ ลาซาเฟลและแมนเซล (Lazarsfeld and Manzel 1968 : 97) ที่กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีบทบาทสำคัญเพราะเป็นการสื่อสารที่มีความเป็นกันเองและเป็นตัวก่อให้เกิดความคุ้นเคย ซึ่งช่วยให้เกิดการยอมรับความคิดได้ง่ายขึ้น การพูดคุยอย่างเห็นหน้าค่าตาในแง่จิตวิทยาแล้วทำให้ผู้รับสารมีความรู้สึว่าตนเองได้รับรางวัลทันที อย่างน้อยที่สุด ก็คือในด้าน การแสดงความคิดเห็นของตนต่อผู้พูด

นอกจากนี้ จากรายงานการวิจัยต่างๆ ที่ผ่านมาก็มีข้อสรุปที่สอดคล้องกัน คือ รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล ในลักษณะเห็นหน้าค่าตา หรือ เฉพาะหน้า เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two - Way Communication) ที่มีบทบาทสำคัญต่อการโน้มน้าวและชักจูงใจ เพราะเมื่อผู้รับสารเกิดความเข้าใจ หรือไม่แน่ใจก็สามารถที่จะซักถาม หรือขอคำยืนยันจากแหล่งสารได้

อย่างทันทีในระยะเวลาอันรวดเร็ว สรุปได้ว่า สื่อบุคคลมีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการชักจูงและโน้มน้าวใจ ดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ดำเนินไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ คู่สื่อสารมีความใกล้ชิดกัน ซึ่งกระบวนการกลุ่มสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลได้

2. การสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตา หรือเผชิญหน้า เป็นการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้มีการซักถามได้ทันที ทั้งยังสามารถยืดหยุ่นการนำเสนอเนื้อหาได้ หากผู้ส่งสารได้รับการต่อต้านจากผู้ฟังก็อาจเปลี่ยนหัวข้อสนทนาได้

3. ผู้รับสารบางคน มีแนวโน้มที่จะเชื่อถือและยอมรับความคิดเห็น หรือทฤษฎีของสื่อบุคคลที่เขารู้จักคุ้นเคย และนับถือมากกว่าที่จะเชื่อถือบุคคลที่เขาไม่รู้จักคุ้นเคย

สรุปได้ว่า สื่อบุคคล เป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญในด้านการโน้มน้าวและชักจูงใจ ซึ่งต่างจากสื่อมวลชนซึ่งมีบทบาทสำคัญอยู่ที่การให้ข่าวสารหรือความรู้

ปัจจัยของสื่อบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการโน้มน้าวใจ

ปัจจัยที่ทำให้สื่อบุคคลในฐานะที่เป็นผู้ส่งสารเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารเป้าหมายได้แก่ ปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ความน่าเชื่อถือ (Credibility)

ความน่าเชื่อถือในที่นี้ คือ ระดับของความรู้สึกที่ผู้รับสารรู้สึกว่าคุณส่งสารเป็นที่น่าไว้วางใจ (Trustworthy) และมีความสามารถ (Competent) ถ้าผู้รับสารเป้าหมายมีความรู้สึกว่าคุณพัฒนาหรือผู้นำความคิดเห็นมีความน่าเชื่อถือ ผู้รับสารก็จะมีแนวโน้มที่จะยอมรับสารจากพวกเขาเหล่านั้น (Middlebrook 1974 : 161 – 164)

จากการศึกษาของ อารอนสัน และ โกลเดน (Aronson and Golden 1962 : 135-136) พบว่า สื่อบุคคลที่ได้รับความน่าเชื่อถือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน โดยเป็นความชำนาญที่มาจากประสบการณ์ มากกว่าการศึกษา หรือ สถานะทางสังคม ทั้งยังขึ้นอยู่กับความเป็นผู้มีไหวพริบ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ และความใจกว้าง เช่นเดียวกับกรณีการ โอมูเน (2526 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น ” : ศึกษากรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ความสามารถของพระสงฆ์ในการโน้มน้าวใจของชาวบ้านไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น อาจจะมีได้มาจากทักษะการสื่อสารของผู้ส่งสารเท่านั้น หากแต่อยู่ที่การที่ชาวบ้านได้ประเมินคุณสมบัติบางประการของพระสงฆ์ที่ตนเองเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง เช่น คุณสมบัติด้านการเสียสละ ความเมตตา ความซื่อสัตย์และความน่าไว้วางใจ

ลักษณะดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้รับสาร หรือกลุ่มเป้าหมายมีแนวโน้มที่จะหาข่าวสาร รับฟังคำแนะนำ ขอมรับและเชื่อถือสื่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นนักพัฒนาหรือผู้นำความคิดเห็นที่พวกเขาเชื่อว่า เป็นบุคคลที่มีความสามารถมากกว่าตนเอง และความสามารถนี้อาจแสดงให้เห็นว่าในรูปของสถานะทางสังคมที่สูงกว่า การศึกษาที่สูงกว่า ใช้สื่อมวลชนมากกว่า แต่ก็จะต้องไม่แตกต่างกันมากจนเกินไป

2. ความดึงดูดใจ (Attractiveness)

ผู้ส่งสารมีความดึงดูดใจ ย่อมกระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดความสนใจหรือพึงพอใจในการได้พบเห็นพูดคุย เช่นเดียวกับการโฆษณาสินค้าที่นิยมนำดาราดาราภาพยนตร์ ศิลปินเพลง หรือนักกีฬาที่มีชื่อเสียงมาเป็นผู้แสดงโฆษณาสินค้า ทั้งๆที่บุคคลผู้นั้นอาจไม่ใช่ผู้ที่มีความน่าเชื่อถือหรือผู้เชี่ยวชาญในตัวสินค้านั้นๆ โดยเฉพาะ แต่เป็นเพียงผู้ที่มีบุคลิกภาพที่น่าดึงดูดใจ ซึ่งก็ทำให้ผู้รับสารเกิดความสนใจและคล้อยตามข่าวสารได้

3. ความคล้ายคลึง (Similarity)

สื่อบุคคลหรือผู้ส่งสารที่มีความคล้ายคลึงกับผู้รับสารเป้าหมายในด้านต่างๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ ภาษา การแต่งกาย สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติและความคิดเห็นของผู้รับสาร เพราะความคล้ายคลึงนี้เองจะทำให้เกิดความรู้สึกเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน ชอบพอและไว้วางใจกันได้

นอกจากผู้ส่งสารจะต้องมีบุคลิกที่น่าเชื่อถือ น่าดึงดูดใจ และมีความคล้ายคลึงกับผู้รับสารแล้ว ลักษณะของข่าวสารที่ทำให้ผู้ส่งสารได้รับความเชื่อถือ และทำให้ผู้รับสารเห็นด้วยคล้อยตาม ควรจะมีลักษณะดังนี้ คือ เป็นข่าวสารที่ตรงตามข้อเท็จจริง ไม่อวดอ้างจนเกินเลย และมีหลักฐานหรือเหตุผลสนับสนุน ทั้งนี้ข่าวสารและเหตุผลดังกล่าวควรจะมีการสอดคล้องกับประสบการณ์ของกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย เพราะบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะยอมรับข่าวสารที่สอดคล้องกับประสบการณ์ที่ตนเองมีมาก่อน (เกคินี จุฑาวิจิตร , 2540 : 82 – 88)

ในเรื่องของแนวความคิดการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบเพื่อแสดงให้เห็นว่า ในชุมชนเขาสมคอนันัน กระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลกับผู้นำนันมีลักษณะอย่างไร และมีความสำคัญมากน้อยแค่ไหน ดังนั้นในการศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม จึงต้องดูในเรื่องของการสื่อสารระหว่างบุคคลประกอบด้วยเพราะเป็นรูปแบบการสื่อสารวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิภาพและมีความสำคัญในชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นว่าสื่อบุคคลนั้นมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้มากน้อยแค่ไหน เพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นถึงข้อดีและข้อด้อยของสื่อประเภทนี้ ว่าผู้รับสาร หรือกลุ่มเป้าหมายมีแนวโน้มที่จะหาข่าวสาร รับฟัง

คำแนะนำ ขอมอบให้ความเชื่อถือบุคคล ไม่ว่าจะป็นนักพัฒนากร หรือผู้นำความคิดเห็นที่พวกเขา เชื่อว่า เป็นผู้ที่มีความสามารถมากกว่าตนเองว่าจะหาข่าวสารจากใครบ้างในชุมชน

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลของสื่อภายในชุมชน

สื่อ เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงผู้ส่งสารกับผู้รับสารเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ยังเป็น ตัวนำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกันเฉพาะรูปแบบ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และวิทยุชุมชนซึ่งเป็นสื่อที่ชาวบ้านเขา สมอคอนใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

สื่อบุคคล (Personal Media)

หมายถึง ตัวคนที่ถูกนำมาใช้ในการเผยแพร่ข่าวสารขององค์กรหรือสถาบัน เป็นการ ถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารซึ่งเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า สามารถตอบโต้ได้ ทันที

การใช้สื่อบุคคลก่อให้เกิดผลดี 3 ประการ คือ

- สามารถนำข่าวสารที่ต้องการเผยแพร่ไปสู่ชาวบ้านได้โดยตรง สามารถชักจูงใจผู้รับ สารได้โดยใช้วิธีการพูดคุยแบบเป็นกันเอง
- ทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปในลักษณะที่ยืดหยุ่นปรับให้เข้ากับผู้รับสารเป็น รายๆ ไปได้
- ทำให้ได้รับทราบความรู้สึกนึกคิดของผู้รับสารได้ทันที

สื่อบุคคล (Human Media หรือ Personal Media) เป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นต่างๆ ที่มีมาแต่ดั้งเดิมก่อนการใช้สื่อประเภทอื่นๆ โดยมีคำพูด เป็นพาหนะที่สำคัญที่สุด แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการนำคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์การสื่อสารมาใช้ เพื่อช่วยแก้ไขข้อจำกัดด้านระยะทางและเวลาในการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่การสื่อสารระหว่าง บุคคลโดยผ่าน “ สื่อบุคคล ” ในลักษณะที่เป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตายังคงมีความสำคัญ เสมอ トラบใดที่มนุษย์ยังอยู่ในสังคม トラบนั้นย่อมเลื่องไม่พ้นที่จะต้องติดต่อสื่อสารกับบุคคล อื่นๆ เช่น ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูง สื่อบุคคลสามารถแยกย่อยได้อีกหลายประเภท เช่น

1. สื่อบุคคลนอกชุมชน เช่น เกษตรตำบล พนักงานอนามัย ครู หรือสื่อบุคคลใน ชุมชน เช่น พระ ผู้นำชุมชน หมอตำแย หมอธรรม หัวหน้าฝ่าย เป็นต้น
2. สื่อบุคคลที่เป็นฆราวาส และที่เป็นพระสงฆ์

3. สื่อบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นรอยต่อเชื่อมระหว่างโลกใหม่กับโลกเก่า หรือโลกภายนอกกับโลกชุมชน เช่น คนที่เคยออกจากหมู่บ้านไปหางานทำข้างนอก หรือคนที่เคยผ่านการอบรมจากภายนอกชุมชน เป็นต้น

4. ผู้นำที่เป็นชุมพลทางปัญญาด้านต่างๆ

สื่อบุคคลมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อมวลชน เป็นการเปรียบเทียบระหว่างสื่อบุคคลและสื่อมวลชนว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ดีที่สุดในการสร้างทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แต่ก็มีข้อเสียคือ ไม่สามารถที่จะส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว การเปิดรับข่าวสารของชาวบ้านเขาสมอคอน สื่อบุคคลจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้ข่าวสารและเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวบ้าน เช่น เกษตรอำเภอบางบาลจูงใจให้ชาวบ้านรู้จักโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนของกระทรวงเกษตรฯ ว่ามีแนวคิดการดำเนินงานอย่างไรเพื่อจูงใจให้ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการอย่างถาวรได้ (อุษา บิ๊กกินส์ , ทฤษฎีและแนวคิดนิเทศศาสตร์พัฒนาการ)

แคทซ์ (Katz) และลาซาสเฟส (Lazarsfeld 1955 : 27) เห็นพ้องต้องกันว่าการสื่อสารระหว่างบุคคล มีผลต่อการทำให้ ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนทัศนคติ และยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มากที่สุด ฉะนั้น สื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นสูงใจ ส่วนสื่อมวลชนมีความสำคัญมากกว่าในชั้นของการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติ ในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

โรเจอร์ (Rogers 1978 : 291) ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิผลของของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลว่า ผลการวิจัยต่างๆพบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น มีประสิทธิผลมากกว่าเมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่น หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของเบตติงเฮาส์ (Betting house, 1968 : 180 – 185) ที่ว่าสื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อ และทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่น มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ ฉะนั้น สื่อมวลชนเป็นที่แห่งความคิด และเป็นผู้วางแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้น เป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าเห็นตากันทั้งสิ้น

ประสิทธิผลของสื่อมวลชน และสื่อบุคคลนั้น นักวิชาการทางการสื่อสารส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิผลมากกว่าสื่อบุคคลในการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมากเพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง ส่วนสื่อบุคคลจะมีประสิทธิผลมากกว่าในการจูงใจให้บุคคลมีทัศนคติในเรื่องนั้นๆ ตามแนวทางที่มุ่งหวัง

สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media)

นอกจากนี้สื่อสองประเภทที่กล่าวมา วิลเบอร์ ชเรมม์ (Wilbur Schramm, 1973 : 125) กล่าวว่า ยังมีสื่ออีกชนิดหนึ่งที่ผู้ส่งสารใช้ในการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลไปยังมวลชน บุคคล หรือกลุ่มบุคคล สื่อดังกล่าวนี้ ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เรียกว่า สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media) หมายถึง สื่อที่ถูกผลิตขึ้นมามีเนื้อหาสาระที่เฉพาะเจาะจง และมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับเฉพาะกลุ่ม รูปแบบของการสื่อสารเฉพาะกิจได้แก่ จุลสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ ใบปลิวจดหมายข่าว คู่มือวีดิทัศน์ เทป นิทรรศการ เป็นต้น นอกจากนี้สื่อดังกล่าวแล้ว และมีสื่ออีกชนิดหนึ่งที่มีใช้อยู่ภายในหมู่บ้านเข้าสมอคอน คือ หอกระจายข่าว ซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อสารที่รัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสร้างขึ้นในการกระจายเสียงในหมู่บ้าน หรือชุมชน เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และการบริการสาธารณะที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและของรัฐ ให้ประชาชนได้รับประโยชน์รวมทั้งเผยแพร่ความคิดเห็น ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ในด้านการบริหาร การพัฒนา และตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและรัฐ โดยมีบุคคลในชุมชนนั้นเป็นผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเองภายในชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตรงแล้ว ยังเกิดประโยชน์ต่อชุมชนด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การปกครอง และเป็นเครื่องมือในการช่วยเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้อีกทางหนึ่ง (http://www.thailocaladmin.go.th/work/e_book/eb1/std210550/9/9.html)

การใช้สื่อเฉพาะกิจเพื่อการพัฒนา จะทำให้ผู้ใช้สามารถสื่อข่าวสารข้อมูลของการพัฒนาหรือ การเผยแพร่บรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างเจาะจง และเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ประชาชนเป้าหมายได้รับทราบข่าวสารความรู้โดยตรงและถูกต้อง ช่วยให้เกิดการตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติ หรือ มีพฤติกรรมตามความคาดหวังของผู้ส่งสาร

อาดัมส์ (Adams : 1971) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสื่อเฉพาะกิจ ไว้ดังนี้ คือ สื่อเฉพาะกิจจัดว่ามีความสำคัญต่อการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล เพราะสื่อเฉพาะกิจเป็นสื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อนสนับสนุนกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะการใช้สื่อเฉพาะกิจ เป็นการใช้ความรู้และข่าวสารที่เป็นเรื่องราวเฉพาะอย่าง โดยมีกลุ่มเป้าหมาย (Target Audience) ที่กำหนดไว้แน่นอน

วิทยุชุมชน

วิทยุชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งคนในชุมชนจะสามารถเข้าถึงสื่อได้ง่าย มีส่วนร่วมในการจัดรายการและมีการบริหารจัดการ วางแผนเกี่ยวกับการผลิตสื่อในชุมชนเอง การสื่อสารในแนวนี้จะเน้นหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. การเข้าถึง (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน สื่อย่อมเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการหรือเข้าไปจัดทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตัวเองได้ทราบเท่าที่ไม่ขัดกับกฎหมายนอกจากนี้ยังเป็นช่องทางที่ให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการหรือแสดงความต้องการเปลี่ยนแปลงรายการ รวมทั้งการเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้แม้แต่คณะผู้ผลิตรายการหรือผู้ควบคุมการทำงานของสื่อนั้นก็สามารถจะเปลี่ยนได้

2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกระดับในระบบการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งการผลิตการจัดการ การใช้สื่อในชุมชนต่างๆ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน

3. การจัดการด้วยตัวเอง (Self-management) การมีส่วนร่วมมีความสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใดก็คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตยและการตัดสินใจนั้น ประชาชนในชุมชนมีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผนไปจนกระทั่งการกำหนดนโยบายการบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตัวเอง

วิทยุชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้นมิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด อย่างไรก็ตามในบางประเทศการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ริเริ่ม ภายใต้กรอบการเป็นพี่เลี้ยงให้กับประชาชนหรือความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้นและมีระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการถอนตัวออก เพื่อให้ประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน ได้อย่างเต็มที่ วิทยุชุมชนจะเน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยประชาชนจะเข้าถึงสื่อได้อย่างง่ายดาย มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และสามารถบริหารจัดการสถานีวิทยุ และจัดรายการด้วยตนเอง

ปรมะ สตะเวทิน (2527 : 59) ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพของสื่อย่อมมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของการสื่อสาร เช่นเดียวกับองค์อื่น ๆ การเลือกใช้สื่อย่อมสามารถที่จะเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสารได้ หากผู้ส่งสารเลือกที่จะใช้สื่อที่เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร (Communication Situation) ประสิทธิภาพของการสื่อสารก็จะมามาก

สุขพร มาฆะสกุลเจริญ (2544 : 13-15) จากทฤษฎีว่าด้วยสื่อและประสิทธิภาพของสื่อเห็นได้ชัดเจนว่า สื่อเป็นพาหนะที่จะนำข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย หากไม่มีสื่อเป็นตัวกลาง ก็จะไม่เกิดการสื่อสาร นักวิชาการทางการสื่อสารส่วนใหญ่เห็นว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อบุคคลในการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมาก เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนสื่อบุคคลจะมีประสิทธิภาพในการชักจูงใจ และสื่อเฉพาะกิจมีความสำคัญต่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสนับสนุนกิจกรรมอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และทั้งหมดนี้สามารถนำมาเป็นแนวคิดในการศึกษาประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้าน

เขาสมอคอน ในประเด็นหัวข้อนำการวิจัยข้อที่สาม คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีประสิทธิผลต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านอย่างไร

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชลิตดา สุขสวัสดิ์ (2547) ศึกษาเกี่ยวกับ การสื่อสารกับการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงและการสร้างชุมชนเข้มแข็งในชุมชนบ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมีวัตถุประสงค์ ศึกษาบุคคล 3 กลุ่มได้แก่ ชาวบ้าน ผู้นำ และบุคคลภายนอก ที่มีบทบาทหน้าที่ในการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งแบบเศรษฐกิจพอเพียง และเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในความเข้าใจของตน ผลการศึกษาพบว่า บทบาทหน้าที่ในการสื่อสารของบุคคล 3 กลุ่มได้แก่

ก. ชาวบ้าน คือ การรับข่าวสาร การถ่ายทอดข่าวสาร การสื่อสารกลับ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การเสนอข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การดูแลพื้นที่สาธารณะของชุมชน และการช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข. ผู้นำ คือ ตัวประสาน ให้ข้อมูลข่าวสาร การส่งข่าวสาร การช่วยสื่อความหมาย สร้างความเข้าใจ การเรียกคนในชุมชนมารวมตัวกันทำกิจกรรม และการช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ค. บุคคลภายนอก คือ ให้ข้อมูลข่าวสาร การส่งข่าวสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วม การกระจายข่าวสารไปสู่ภายนอก การประชาสัมพันธ์ ชุมชนไปสู่ภายนอก และการช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

สื่อที่ใช้มากที่สุด คือ สื่อบุคคล และหอกระจายข่าว ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน คือ หอกระจายเสียงทรุดโทรมเสียงไม่ค่อยดัง ชาวบ้านใช้ Internet ไม่เป็น และพูดอีกอย่างแต่เข้าใจไปอีกอย่าง แก้ไขได้โดยติดตั้งลำโพงกระจายเสียงเพิ่ม จัดตั้งศูนย์คอมพิวเตอร์และ

ฝ่ายวิจัยโครงการ กองวิจัยและประเมินผล กรมการเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย (2544) ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ กรณีศึกษา โครงการส่งเสริมการใช้น้ำเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงาน รพช. จังหวัดอุทัยธานี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ศักยภาพของผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชน และปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ แนวการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนการสนับสนุนด้านต่างๆ จากหน่วยงานราชการหรือองค์กรอื่นๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการพัฒนากลุ่มอาชีพ ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่ม ซึ่งผู้นำในการศึกษาครั้งนี้ คือ อาสาพัฒนาชนบทของ รพช. (สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท) ซึ่งเป็นผู้นำ

เกษตรกรในพื้นที่ที่ได้รับงบประมาณโครงการส่งเสริมการใช้น้ำเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง โดย รพช. ได้จัดอบรมอาสาพัฒนาชนบทเหล่านี้เพื่อให้ผู้นำชาวชนบทเข้าใจในบทบาท และภารกิจของ รพช. และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชนบทตามแนวทางของ รพช. เพื่อให้ผู้นำชาวชนบท เข้าใจกระบวนการพัฒนาตนเอง การพัฒนาครอบครัวและการพัฒนาชุมชน และเข้าใจ แนวความคิดการทำกรเกษตร เพื่อการพึ่งพาตนเองและครอบครัวอย่างยั่งยืน

สุวธิดา ตรงดี (2547) ศึกษาเกี่ยวกับ การเปิดรับข่าวสาร ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ในข่าวสารการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ.ชะอำ จ.เพชรบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ.ชะอำ จ. เพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนมากกว่าสื่อ บุคคลและสื่อเฉพาะกิจ โดยการเปิดรับจากสื่อมวลชนพบว่า ส่วนใหญ่นิยมเปิดรับจากโทรทัศน์ สื่อบุคคลเปิดรับจากสมาชิกในครอบครัว และสื่อเฉพาะกิจ เปิดรับจากเอกสาร แผ่นพับ ใบปลิว ไปสเตอร์ อย่างไรก็ตาม ประชากรมีการเปิดรับข่าวสารการเกษตรทฤษฎีใหม่จากสื่อมวลชนและ สื่อบุคคลโดยรวมแล้วอยู่ในระดับต่ำ ในขณะที่เปิดรับข่าวสารจากสื่อเฉพาะกิจอยู่ในระดับปาน กลาง และประชากรให้ความน่าเชื่อถือข่าวสารการเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ได้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตรของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ มากที่สุด

ลีลาวดี วัชรโรบล (2547) ศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในวิถุชุมชน : กรณีศึกษาวิถุชุมชนคนเมืองปทุมตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการศึกษาพบว่า สถานีวิถุชุมชนคนเมืองปทุม เกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชนที่ ต้องการมีสื่อเป็นของตนเอง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นไปตามอุดมการณ์ของวัตถุประสงค์การตั้ง วิถุชุมชน ที่ต้องการเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน โดยวิถุชุมชนแห่งนี้เป็น วิถุชุมชนตามหลักการสากลของวิถุชุมชน คือ เกิดจากกลุ่มองค์กรที่มีบทบาทต่อชุมชน ได้ จัดตั้งคณะกรรมการบริหารวิถุชุมชน เพื่อดำเนินการให้ป็นสื่อการเรียนรู้ของชุมชน โดยใช้ระบบ อาสาสมัครในการดำเนินงาน ไม่มุ่งหวังผลกำไรทางธุรกิจ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นอิสระ ปราศจากกาครอบงำ และแทรกแซงจากกลุ่มการเมือง กลุ่มธุรกิจ ถือเป็นช่องทางการสื่อสาร สาธารณะที่สมาชิกในชุมชนมีบทบาทเป็นได้ทั้งผู้รับ และผู้ส่งสาร

จันทร์ทิพย์ ปาละนันท์ (2545) ศึกษาเกี่ยวกับ ความสามารถทางการสื่อสารของ ผู้นำชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา กลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการสื่อสารที่เอื้อต่อการนำไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ กลวิธีการรับ และถ่ายทอดสาร กลวิธีรับสารมี 4 ประการคือ 1) การใช้หลัก สุ จี ปุ ลิ 2) การใช้หลักการ เรียนรู้ 3) การใช้หลักเหรียญสองด้าน/มองต่างมุม และ 4) การใช้หลัก หูตากว้างไกล ส่วนกลวิธีการ ถ่ายทอดสารนั้นพบว่า แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ **ช่วงชี้ปัญหา สร้างความสนใจ จูงใจร่วม พัฒนา** ประกอบด้วย การเทศน์ไปคุยไป , การส่งสารผ่านหอกระจายข่าว , การสร้างสารดึงดูดใจ การใช้กลุ่มเป็นสื่อ , การเลือกปัญหาพร้อมทางออก , และการทำตัวเป็นแบบอย่าง **ช่วงการสื่อสาร ผ่านการลงมือปฏิบัติ** ประกอบด้วย การสร้างการมีส่วนร่วม , การดูงานสัมผัสของจริง , การสื่อสารกับการจัดการ และการยึดมั่นความดี **ช่วงได้รับการยอมรับ** ประกอบด้วย การวิเคราะห์ผู้รับสาร : ผู้รับสารต่างกัน สื่อสารต่างกัน , การใช้ข้อมูลถูกต้องพร้อมแหล่งอ้างอิง , การสื่อสารผ่านอวัจนะสาร , การขยายกลุ่มงาน เคลื่อนไหวและเติบโต , การวางตัวเป็นกลาง ไขความขัดแย้ง , และประเมินผลการพัฒนาตนเอง

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี ” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูล คือ การสำรวจเอกสาร (Documentary) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม ผู้นำชุมชนนั้นมีบทบาทต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เป็นอย่างไรบ้าง และประสิทธิผลของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่ามีประสิทธิภาพอย่างไร ซึ่งสามารถกำหนดรูปแบบการวิจัยได้ดังนี้

รูปแบบการวิจัยได้คำนึงถึงความเหมาะสม และความสอดคล้องกับสภาพการของการวิจัย โดยผู้วิจัยได้นำหลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพมาเป็นแบบแผน และเป็นแนวทางในการวิจัย

3.1 วิธีการวิจัย

3.1.1 การสำรวจเอกสาร (Documentary)

การเก็บข้อมูลจากแหล่งเอกสารต่างๆ ที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ เอกสารภายในศูนย์อำนาจการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ศตจ.กษ) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายในองค์กร

3.1.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview)

การเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลประเภทบุคคล โดยการเชิญมาหรือเข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน และผู้ที่รับผิดชอบศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน โดยมีประชากรกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. เจ้าหน้าที่ศูนย์อำนาจการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2. เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอท่าม่วง เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล และผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

- นางปาริชาติта แก้วมณี ตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7 สังกัดเกษตรอำเภอท่าม่วง
- นางเฉลิมศรี คลองสระบัว นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6ว เกษตรตำบล ผู้รับผิดชอบโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน
- ผู้ใหญ่บ้านเขาสมอคอน นายเผชิญ โพธิ์ดี (อยู่ในกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนด้วย)
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจ่านงค์ แสงม่วง (อยู่ในกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนด้วย)

3. ชาวบ้านที่เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

- ชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายที่เคยเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ จำนวน 20 คน ซึ่งเป็นเกษตรกรที่ยากจนที่ขึ้นทะเบียนผู้ยากจนไว้กับกระทรวงมหาดไทยในปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาการส่งเสริมอาชีพการมีงานทำ ปัญหาหนี้สินภาคประชาชน และคนจนที่ประสงค์ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีรายได้น้อยกว่า 1,230 บาท/คน/เดือน หรือ 14,760 บาท/คน/ปี และต้องเป็นคนจนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่ ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือมีที่ดินทำกินน้อยไม่เพียงพอ มีความสามารถและตั้งใจประกอบอาชีพการเกษตรกรรมอย่างจริงจัง เช่น นายเผชิญ โพธิ์ดี / นายจ่านงค์ แสงม่วง / นายวิชา พุมดี / นางจรัส เทศละวงษ์ / นางสุทิน ทองธรี / นางบุญยืน นพศรี / นางสมัย โพธิ์ดี / นางสาวราญ ถนอมสุข / นางสมถวิล เทียงทัศน / นางประสิทธิ์ ขวัญเมือง / นางลำพิ่ง เนตรสกุล / นางเฉลียว ทองคำ และ นางจำเรียง ยืนยง ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นมีอาชีพทำนา และเป็นผู้ที่ขึ้นทะเบียนคนจนเอาไว้แล้ว

3.1.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ด้วยตนเอง โดยเข้าไปร่วมในกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้ ร่วมทำกิจกรรมการเกษตรของแปลงเรียนรู้พร้อมทั้งพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายในเรื่องของศูนย์เรียนรู้ และร่วมดำเนินกิจกรรมกับชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายภายในหมู่บ้าน คือ การร่วมเป็น DJ กับวิทยุชุมชนเขาสมอคอนในเรื่องของการสื่อสารภายในชุมชน

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เริ่มแรกผู้วิจัยเริ่มศึกษาข้อมูลจากเอกสารภายในศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ศตจ.กษ) ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย ในส่วนนี้จะป็นเอกสารที่ทางสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ได้ทำการวิจัยในส่วนของศูนย์เรียนรู้ฯ ที่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองแล้ว ว่ามีลักษณะความเป็นมาอย่างไรบ้างเกี่ยวกับโครงการนี้ (ศูนย์ที่มีดาวตั้งแต่ 3 ดาวขึ้นไปถือว่าเป็นศูนย์เรียนรู้ฯ ที่อยู่ได้ด้วยตัวเอง) และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติของศูนย์เรียนรู้ฯ เขาสมอคอน รวมทั้งข้อมูลในส่วนที่ว่าก่อนจะเป็นศูนย์เรียนรู้ฯ ในปัจจุบันนี้มีการบริหารจัดการอย่างไรบ้าง มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง รวมทั้งรายงานการประชุมต่างๆ ที่เห็นว่าเกี่ยวข้อง และสามารถเพิ่มเติมได้ในส่วนของข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์

อีกส่วนจะเป็นข้อมูลในส่วนที่จะมาจากการสัมภาษณ์ทั้งจาก เจ้าหน้าที่ใน ศตจ.กษ เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล อบต. และผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายหลัก เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา และกำหนดแนวทางการตั้งคำถาม โดยคำถามที่ใช้สัมภาษณ์จะมาจาก ทฤษฎีในบทที่ 2 ที่ตั้งเอาไว้ โดยนำคำถามมาขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และอาจารย์ท่านอื่นๆ รวมทั้งนักวิชาการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จากนั้นจะลงไปในพื้นที่ทำการสังเกตการณ์ทำงานของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ ในการเข้ามาทำงานในแต่ละวัน โดยผู้วิจัยจะเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านด้วย รวมทั้งสังเกตการณ์ในการประชุมศูนย์ฯ ในแต่ละครั้งเพื่อเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ และศึกษาชาวบ้านในหมู่บ้านว่ามีการสื่อสารอย่างไรบ้าง เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วทำการตรวจสอบด้วยตัวเองก่อนหนึ่งครั้งและนำมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา โดยสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

ขั้นแรก : ผู้วิจัยเริ่มทำการเก็บข้อมูลประเภทเอกสาร ภายในศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ศตจ.กษ.) สัมภาษณ์เพื่อทำการเก็บข้อมูลจาก นายสุทัศน์ ฯ ในส่วนของข้อมูลของ ศตจ.กษ. และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องภายในศูนย์ฯ และเอกสารจาก ศูนย์เรียนรู้ฯ เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน เพื่อนำมาวิเคราะห์ในเบื้องต้นเพื่อใช้ประกอบประเด็นปัญหานำวิจัยในข้อ 1

ขั้นที่สอง : การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์เรียนรู้ฯ โดยเข้าไปร่วมดำเนินกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้ฯ ร่วมกับชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นที่สาม : การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายดังนี้

กลุ่มเป้าหมายแรก จะเป็นเกษตรอำเภอและเกษตรตำบลซึ่งเป็นพัฒนากรในการรับนโยบายมาดำเนินการและ อบต.

กลุ่มเป้าหมายที่สอง จะเป็นผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ในปัจจุบันจำนวน 20 คน รวมทั้งผู้นำความคิดเห็นของชุมชนเขาสมอคอน และชาวบ้านภายในหมู่บ้านเขาสมอคอน

การสัมภาษณ์จะใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (Depth Interview) ในเรื่องของการดำเนินกิจกรรมภายในศูนย์ฯ เกี่ยวกับการเรียนรู้ต่างๆ การทำงานภายในศูนย์ในแต่ละวันว่าทำอะไรบ้าง ความเป็นอยู่ของครอบครัวผู้เข้าร่วมศูนย์เป้าหมาย ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างไร และการสื่อสารที่ใช้ภายในชุมชนว่ามีประสิทธิผลอย่างไรบ้าง เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิผลของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้และชาวบ้าน ในส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐจะเป็นการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และกับชาวบ้านผู้เข้าร่วมศูนย์ใช้ความเป็นกันเองในการสัมภาษณ์เพื่อที่จะได้ดึงข้อมูลเชิงลึกออกมาให้ได้มากที่สุด ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะวิเคราะห์โดยนำทฤษฎีในบทที่ 2 มาประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเพื่อที่จะได้คำตอบในการวิจัยที่ดีที่สุด

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลนอกจากจดบันทึกแล้ว ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบประเด็นคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เป็นหลักในการเก็บข้อมูล โดยเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการให้ข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ คือ

1. MP 3 บันทึกเสียงในการสัมภาษณ์บุคคลที่ต้องการเก็บข้อมูล
2. สมุดจดบันทึก เพื่อจดบันทึกข้อมูลและเหตุการณ์ของบุคคลที่ต้องการเก็บข้อมูล
3. กล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกภาพสถานที่ และบุคคลที่ร่วมกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ฯ และอื่นๆ

ที่เห็นว่ามีมีความสำคัญต่องานวิจัย

4. คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ใช้ประกอบการสัมภาษณ์และสนทนาพูดคุย

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วผู้วิจัยจะทำการถอดเทป โดยจะดึงประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องที่สามารถตอบปัญหาการทำวิจัยในครั้งนี้ได้

ในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยจะไปพบตัวผู้สัมภาษณ์ก่อนเพื่อทำความรู้จักและแนะนำตัวผู้วิจัยเพื่อความเป็นกันเองในการทำวิจัย และอธิบายงานวิจัยในครั้งนี้ ส่วนตัวของเกษตรกรอำเภอจะนัดมาสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการอีกครั้งหนึ่ง และผู้เข้าร่วมศูนย์ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักนั้นจะมาทำงานที่ศูนย์ทุกวันอยู่แล้วหรือตามความเหมาะสมตามสถานการณ์

คำถามที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับแนวคำถามที่ใช้ในการวิจัยผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็นสามส่วนเพื่อความเหมาะสมและสะดวกในเก็บข้อมูล

ในส่วนแรก มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนอย่างไรในประเด็นปัญหาข้อที่ 1

ในส่วนที่สอง เป็นแนวคำถามสำหรับการศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชนที่มีผลต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนในประเด็นปัญหาข้อที่ 2

ในส่วนที่สาม เป็นแนวคำถามสำหรับการศึกษาถึงประสิทธิผลของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีผลต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านอย่างไรในประเด็นปัญหาการวิจัยข้อที่ 3

แนวคำถามสำหรับการศึกษาเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

แนวคำถามปัญหามำวิจัยข้อที่ 1 : มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนอย่างไร

1. แนวคำถามสำหรับเจ้าหน้าที่ ศตจ.กษ

- ความเป็นมาของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน
- มีขั้นตอนการทำงานอย่างไร
- แนวคิดของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่ดำเนินการอยู่ขณะนี้ มีหลักการดำเนินงานอย่างไร
- มีขั้นตอนการสร้างการเรียนรู้ให้กับคนจนเป้าหมายยังไง ได้ผลมากน้อยแค่ไหน
- หลักจากทำมาจนถึงทุกวันนี้เป็นประสพผลสำเร็จมากน้อยแค่ไหน
- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนแห่งนี้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้เป็นประโยชน์กับชุมชนได้นานแค่ไหน และจะทำเป็นลักษณะไหนต่อไปในอนาคต

2. แนวคำถามสำหรับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเกษตรตำบล

- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนจัดตั้งมานานเท่าไร และมีประวัติการจัดตั้งอย่างไรบ้าง
- มีการดำเนินงานภายในศูนย์เรียนรู้ฯอย่างไร แหล่งความรู้มาจากไหนบ้าง
- มีวิธีการสร้างการเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนอย่างไรแบบไหนบ้าง
- การเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ มีผลทำให้พฤติกรรมของผู้เข้าร่วมเปลี่ยนแปลงอย่างไร ขนาดไหน
- คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างไรบ้าง เช่น
 - ริเริ่มก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ ร่วมกันศึกษาผลดีผลเสีย
 - การวางแผนการดำเนินงาน

- การดำเนินงาน
- การรับผลประโยชน์
- มีการประสานงาน และแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกับศูนย์อื่น หรือศูนย์ใกล้เคียงบ้างหรือไม่ อย่างไร

3. แนวคำถามสำหรับปราชญ์ชาวบ้าน

- มีแรงจูงใจอะไรบ้างในการสร้างการเรียนรู้
- สมาชิกภายในศูนย์เรียนรู้ฯ มีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างไรบ้าง
- สมาชิกภายในศูนย์เรียนรู้ฯ มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหากันหรือไม่ อย่างไร
- มีการเปิดโอกาสให้กับผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ให้แสดงออกหรือไม่ เช่น
 - ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น
 - การสร้างรูปแบบการทำงาน และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาของบุคคลในการทำงานร่วมกัน หรือสนองความต้องการของผู้เข้าร่วมศูนย์
 - ร่วมประชุมกำหนดนโยบาย โครงการอื่นใหม่ที่คิดขึ้นมาเอง
 - การร่วมกันตัดสินใจในการใช้ทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์
 - การร่วมกันลงทุน
 - ผู้เข้าร่วมมีการปฏิบัติตามแผนที่วางเอาไว้ หรือไม่อย่างไร
 - การร่วมกันติดตาม ตรวจสอบ ควบคุม ประเมินผล
 - การรับผลประโยชน์เป็นยังไง
- สรุปให้ฟังหน่อยว่า จากที่ผ่านมาเป็นยังไงบ้าง มีอุปสรรคมากน้อยแค่ไหน เป้าหมายต่อไปคืออะไร

แนวคำถามปัญหานำวิจัยข้อที่ 2 : ผู้นำชุมชนมีบทบาทต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้

เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนอย่างไร

1. แนวคำถามสำหรับเกษตรกรตำบลท่าวัง

- ผู้นำทางความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับศูนย์เรียนรู้เป็นใคร และมีประวัติความเป็นมาอย่างไรบ้าง
- การเอาใจใส่กับชุมชนที่นี่ เอาใจใส่มากน้อยแค่ไหน มีมาถามเรื่องความเป็นอยู่ตามบ้างหรือไม่อย่างไร
- ผู้นำชุมชนสนับสนุนเรื่องการสื่อสารของชุมชนขนาดไหน

2. แนวคำถามสำหรับสมาชิกผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ 20 คน

- ผู้นำที่มีบทบาทต่อการสื่อสารภายในชุมชนอย่างไรบ้าง
- การเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ ผู้นำเป็นคนชักชวนให้เข้าร่วมหรือไม่อย่างไร (ถ้าไม่ เข้าร่วมร่วมศูนย์เรียนรู้ได้อย่างไร)
- ข่าวสารใหม่ๆ มาจากผู้นำความคิดมัย อย่างไร
- เมื่อท่านจะไปหาแหล่งข่าวสาร ท่านไปหาแหล่งข่าวสารจากผู้นำความคิดบ้างหรือไม่อย่างไร
- การสื่อสารที่หมู่บ้านเขาสมคอน มีการสื่อสารในรูปแบบใดบ้าง
- มีการเผยแพร่ความรู้เรื่องแนวคิดศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชนผ่านทางสื่อภายในชุมชนบ้างหรือไม่ (ถ้ามีท่านมีส่วนร่วมในระดับใดบ้าง เช่น ผู้ส่ง ผู้รับ หรือผู้ผลิต) ส่วนมากเนื้อหาในการสื่อสารภายในชุมชนนี้เป็นเรื่องอะไรบ้าง
- ส่วนสื่ออื่นๆ ในศูนย์เรียนรู้ และในชุมชนมีการใช้สื่ออะไรอีกบ้าง และสื่อสมัยใหม่มีการใช้บ้างหรือไม่อย่างไร
- เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เช่น เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล มีบทบาทต่อชุมชนมากน้อยแค่ไหน อย่างไร
- สรุปแล้วผู้นำทางความคิดที่มีบทบาทมากที่สุดใหมู่บ้านเขาสมคอนของที่นี่เป็นใคร และมีความคิดเห็นอย่างไร

3. แนวคำถามสำหรับผู้นำทางความคิดเห็น

- การเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้นั้นจากจุดเริ่มต้นจนถึงปัจจุบันนี้เป็นอย่างไรบ้าง ชาวบ้านให้การสนับสนุนมากน้อยแค่ไหน ชาวบ้านให้ความรู้เกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ได้อย่างไรบ้าง
- คนในศูนย์มาขอคำแนะนำจากท่านบ่อยหรือไม่อย่างไร

แนวคำถามปัญหานำวิจัยข้อที่ 3 : ประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีผลต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านอย่างไร

1. แนวคำถามสำหรับชาวบ้านเขาสมคอน

- ท่านคิดว่าสื่อภายในชุมชน วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว หรือสื่อบุคคลภายในชุมชน มีการเผยแพร่ข่าวสารด้านเกษตรกรรมบ้างหรือไม่ และมีผลต่อการเรียนรู้ภายในชุมชนหรือไม่
- ท่านคิดว่าสื่อภายในชุมชน วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว หรือสื่อบุคคลภายในชุมชนจะมีผลทำให้ท่านมีความรู้ด้านเกษตรกรรมมากขึ้นหรือไม่ อย่างไร

- ท่านคิดว่าสื่อภายในชุมชน วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว หรือสื่อบุคคลภายในชุมชน มีผลทำให้ท่านมีทัศนคติที่ดีต่อความรู้ด้านเกษตรกรรมมากขึ้นหรือไม่อย่างไร
- ท่านคิดว่าสื่อภายในชุมชน วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว หรือสื่อบุคคลภายในชุมชน มีผลให้ท่านนำมาปฏิบัติตามในชีวิตหรือไม่อย่างไร
- ท่านคิดว่าสื่อภายในชุมชน วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว หรือสื่อบุคคลภายในชุมชน จะมีผลทำให้ท่านมีความรู้สึกที่ดี หรือมีทัศนคติที่ดี ต่อการเกษตรภายในหมู่บ้านเขาสมอคอน หรือไม่ อย่างไร

3.3 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์- มีนาคม 2551 รวมเป็นระยะเวลา 2 เดือน ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะนำจดหมายแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตฯไป เพื่อเป็นการแนะนำตัว หลังจากนั้นผู้วิจัยจะขอเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน เพื่อสร้างความเป็นกันเองให้กลุ่มเป้าหมายเวลาเก็บข้อมูลจะได้ไม่เงินอาย หลังจากนั้นผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ไปเรื่อยๆค่อยๆดึงข้อมูลเชิงลึกออกมา

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยจะวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบปัญหานำวิจัย 3 ข้อ คือ

1. มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านเกษตรกรรม ในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนอย่างไร
2. ผู้นำชุมชนมีบทบาทต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนอย่างไร
3. อิทธิพลของสื่อมีผลต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนอย่างไร

จากข้อมูลที่ได้ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกข้อมูล เป็นสัดส่วนเน้นเป็นเรื่องราวที่อ่านง่าย และสอดคล้องในประเด็นปัญหาการวิจัยตามลำดับ และแยกวิเคราะห์เพื่อให้สามารถตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้ได้ง่ายและสะดวก และเป็นไปตามกรอบของทฤษฎีการวิจัยที่ตั้งเอาไว้

3.5 การนำเสนอข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นต่างๆในลักษณะของการพรรณนาความ อธิบายปรากฏการณ์ เหตุการณ์ตามเรื่องราวที่สำคัญของเนื้อเรื่อง และสิ่งที่ได้ศึกษาตามหัวข้อประเด็นปัญหาคำถามการวิจัย โดยจะเลือกประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาเท่านั้น และในการนำเสนอจะเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของปัญหาคำถามการวิจัยแต่ละข้อที่ตั้งเอาไว้

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ข้อมูลทั้งหมดได้มาจากการเก็บข้อมูลจาก การสำรวจเอกสาร (Documentary) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในการนำเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ผลของการวิจัยไปพร้อมๆ กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยเรียงลำดับตามประเด็นปัญหาคำถามการวิจัยได้ และความเหมาะสมของเนื้อหา ดังนี้

ตอนที่ 1 ความเป็นมาของโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

ตอนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม ภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

ตอนที่ 3 บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

ตอนที่ 4 ประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้าน

4.1 ตอนที่ 1 ความเป็นมาของโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

1.1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการแก้ไขปัญหาความยากจน

ยึดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พระสกนิกรชาวไทยมาตลอดนานกว่า 25 ปี ซึ่งเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ตามกระบวนการบันไดแก้วน 4 ขั้น ดังนี้

บันไดขั้นที่ 1 มีกินมีใช้ เป็นการเกษตรขั้นพื้นฐาน เพื่อการดำรงชีวิต

บันไดขั้นที่ 2 มีเหลือมีรายได้ เป็นการทำการเกษตรเมื่อเหลือจากการบริโภค นำไปจำหน่ายในชุมชนเพื่อสร้างรายได้

บันไดขั้นที่ 3 ร่วมใจพัฒนาเชิงตลาดนำการผลิต เป็นการทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัดใกล้เคียง

บันไดขั้นที่ 4 ทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายในประเทศและส่งออกต่างประเทศ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เล็งเห็นแล้วว่าควรแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนคนจนผู้ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินน้อย โดยดำเนินการจัดหาที่ดินว่างเปล่าที่เป็นที่สาธารณะ ที่รัฐ และที่เอกชนยินยอมมอบให้ดำเนินโครงการจัดทำแปลงรวมเพื่อเรียนรู้ควบคู่การผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ (1 อำเภอ 1 แปลง) โดยคัดเลือกเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินน้อย แต่มีความตั้งใจในการประกอบอาชีพ และมีความสมัครใจที่จะเข้าร่วมโครงการเพื่อการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติในแปลงเรียนรู้ในลักษณะ Learning by doing เพื่อที่จะได้มีความรู้ความชำนาญ รอคอยจัดสรรที่ดินทำกินจากภาครัฐในภายภาคหน้าต่อไป

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงพิจารณาเห็นว่า การดำเนินงานโครงการจัดทำแปลงเรียนรู้ควบคู่การผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ (1 อำเภอ 1 แปลง) ซึ่งเป็นโครงการในปี 2548 ที่ผ่านมามีปรากฏว่า พื้นที่จัดทำโครงการส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง หรือติดต่อกันกับพื้นที่โครงการ 1 ฟาร์ม 1 ตำบล ที่กำลังทำอยู่ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ที่รับผิดชอบของโครงการทั้ง 2 โครงการเป็นบุคคลคนเดียวกัน เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการบางแห่งก็เป็นเกษตรกรที่เคยขึ้นทะเบียนคนจนด้วย ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานโครงการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย สะดวก และมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการโครงการ จึงได้ดำเนินการจัดตั้งโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนขึ้นมา

1.2 ที่มาของโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

จากการที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยให้อยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความสมดุล และความพอประมาณอย่างมีเหตุผลภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรัฐกำหนดแนวทางการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน และจัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ขึ้นเป็นองค์กรอำนวยการระดับชาติ โดยมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบจดทะเบียนปัญหาความยากจนและความเดือดร้อน ความต้องการของประชาชน โดยยุทธศาสตร์ ศตจ. คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน

1.2.1 แผนการแก้ไขปัญหาความยากจนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน 2 รูปแบบ ประกอบด้วย (1) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน (2) นิคมเศรษฐกิจพอเพียงตามวาระการประชุมที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจน ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน โดยมีหลักการสำคัญคือ

1. เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เพื่อให้เกษตรกร หรือคนจนที่ประสงค์จะเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ ได้เข้าถึงข่าวสารความรู้ และปัญญา เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เน้นการฝึกอบรบภาคปฏิบัติ (Skill Practice) เพื่อให้เกษตรกร ได้รู้จักการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และเข้าถึง โอกาสใหม่ๆ โดยมีการทำกิจกรรมในแปลงที่ดินที่จัดให้ควบคู่ไปกับการเรียนรู้เพื่อคิดปัญญา
3. เน้นการนำที่ดินที่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ (Land Reform) ในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรยากจน ควบคู่กับการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. เน้นการรวมกลุ่มเกษตรกร ให้พึ่งพาช่วยเหลือกันในรูปแบบสหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน (Business Chain) สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน เพื่อช่วยเหลือด้านการตลาด อันสามารถจะเชื่อมโยงไปสู่การออกในรูปแบบการทำ Contract Farming กับบริษัทเอกชน

1.2.2 การดำเนินการของโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

แก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนคนจนผู้ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินน้อย โดยดำเนินการจัดหาที่ดินว่างเปล่าที่เป็นที่สาธารณะ ที่รัฐ และที่เอกชนยินยอมมอบให้ดำเนินโครงการจัดทำแปลงรวม เพื่อเรียนรู้ควบคู่การผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ 1 อำเภอ 1 แปลง โดยคัดเลือกเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินน้อย ที่มีความตั้งใจจริงที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีความสมัครใจที่จะเข้าร่วมโครงการเพื่อแสวงหาความรู้ความชำนาญการจัดการที่ดินทำกินจากภาครัฐในภายภาคหน้า โดยมีวิธีดำเนินงานดังนี้

1. คัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมาย ที่มีผู้ยากจนหนาแน่นของกระทรวงมหาดไทย และมีที่ดินสาธารณะหรือที่ดินของทางราชการ หรือที่เอกชนยินยอมให้ใช้ที่ดิน และมีเนื้อที่เพียงพอที่จะให้ผู้ยากจนจากบัญชีรายชื่อที่ขึ้นทะเบียนไว้เข้ามาทำกิน และเรียนรู้
2. คัดเลือกเกษตรกรที่ยากจนจากบัญชีรายชื่อผู้จดทะเบียนยากจนของกระทรวงมหาดไทย คุณสมบัติของเกษตรกรต้องเป็นผู้ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินน้อย มีความขยันขันแข็ง ตั้งใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ
3. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ฯ ในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและที่ดิน

4. ให้การถ่ายทอดความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ
5. เมื่อมีรายได้จากผลผลิตศูนย์เรียนรู้ฯ ส่วนหนึ่งจัดสรรแบ่งให้กับเกษตรกรหลังจากหักค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิตแล้ว เพื่อให้เกษตรกรนำไปเป็นทุนในการประกอบอาชีพในที่ดินเช่า หรือที่ดินที่ทางราชการจัดให้ต่อไป

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนของตำบลอย่างยั่งยืนและถาวร
2. เพื่อให้เกษตรกรได้มีความรู้ในการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงชุมชน
3. เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนและแก้ไขปัญหาค่าความยากจนของเกษตรกรและเป็นหลักฐานประกอบการพิจารณาในการขอรับการจัดที่ดินทำกิน ที่ทางราชการจะจัดสรรให้ในโอกาสต่อไปสำหรับเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน

1.4 กลุ่มเป้าหมาย

1. เกษตรกรที่ยากจน ที่ขึ้นทะเบียนผู้ยากจนไว้กับกระทรวงมหาดไทยในปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาการส่งเสริมอาชีพให้มีงานทำ และปัญหาหนี้สินภาคประชาชน
2. คนจนที่ประสงค์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่มีรายได้ต่ำกว่า 1,230 บาท/คน/เดือน หรือ 14,760 บาท/คน/ปี

1.5 หน่วยงานที่รับผิดชอบ

ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ศตจ.กษ) คณะทำงานปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ระดับจังหวัด (ศตจ.กษ.จ) และระดับกิ่งอำเภอ (ศตจ.กษ.อ./กิ่ง อ.)

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้ยากจนตามกลุ่มเป้าหมาย ได้มีความรู้การผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ พร้อมกับเงินทุนจากศูนย์เรียนรู้ฯ ที่ทางราชการจัดสรรแบ่งให้ เพื่อไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนให้ได้หลุดพ้นจากความยากจน
2. มีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเพื่อเป็นแห่งเรียนรู้ด้านการเกษตรอย่างยั่งยืนและถาวรในชุมชน

จากโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่ดำเนินการทั่วประเทศ นั้น ปัจจุบัน จังหวัดลพบุรีถือเป็นจังหวัดที่มีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่สามารถบริหารงานได้ด้วยตัวเองอยู่ประมาณ 7 ศูนย์ ซึ่งทั้งหมดเป็นการจัดการกันเองภายใต้คนในชุมชนซึ่งผู้เขียนมีความสนใจที่จะทำการวิจัยศึกษาถึงงานในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ “ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เขาสมอคอน ” สถานที่ตั้งอยู่ที่ หมู่ 1 อ.ท่าวัง ต.เขาสมอคอน จังหวัดลพบุรี ลักษณะของศูนย์เป็นที่ดิน สาธารณะพื้นที่เดิมเป็นโครงการ 1 อำเภอ 1 แปลง มาก่อนและพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนจนถึงปัจจุบันนี้

1.7 ลักษณะของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน มี 2 ประเภท คือ ศูนย์หลัก และศูนย์เครือข่าย (Node) ซึ่งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนเป็นศูนย์หลัก ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่ศูนย์หลัก

ศูนย์หลัก

สภาพโดยทั่วไปเป็นสถานที่ฝึกอบรมและเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ เกษตรกร และผู้ประสงค์ประกอบอาชีพเกษตรกรได้เรียนรู้ทางการเกษตรทั้งภาคทฤษฎี และการปฏิบัติ มีลักษณะเป็นการ “ นำทำนำพา ” (Learning by doing) กล่าวคือ ผู้ที่ผ่านการฝึกปฏิบัติ จากศูนย์เรียนรู้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปทำมาหากินในพื้นที่ของตนเอง พื้นที่ให้เช่า หรือพื้นที่ที่รัฐจัดหาให้ โดยใช้ส่วนแบ่งรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตจากแปลงเรียนรู้เป็นทุนในการประกอบอาชีพ ลักษณะของศูนย์เรียนรู้ฯ มีองค์ประกอบดังนี้

1. เป็นพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ของหน่วยงานราชการซึ่งยินยอมให้ใช้พื้นที่ หรือเป็นพื้นที่ที่ได้ดำเนินการโครงการด้านการเกษตรโครงการต่างๆอยู่ก่อนแล้ว เช่น โครงการ 1 ฟาร์ม 1 ตำบล โครงการ 1 อำเภอ 1 แปลง เพื่อจัดทำเป็นแปลงหมุนเวียนทำกินชั่วคราว และเป็นศูนย์ข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ที่จะพัฒนาให้เกิดประกายความคิด ทักษะ การผลิต การจัดการ เพื่อนำไปพัฒนาปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกร โดยหลีกเลี่ยงพื้นที่เอกชน แต่หากจำเป็นควรมีสัญญายินยอมจากเจ้าของพื้นที่ที่ใช้พื้นที่ในระยะยาว เช่น 10 ปี ขึ้นไป

2. มีพื้นที่ให้เกษตรกรทำการเกษตรเพียงพอต่อกิจกรรมการเกษตรที่จะดำเนินการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรภายในศูนย์ ถึงการสร้าง การคิด และการปฏิบัติ

3. มีพื้นที่สำหรับใช้เป็นสถานที่บรรยายถ่ายทอดความรู้

4. มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อทำการเกษตรดังนี้

- 4.1 อยู่ใกล้แหล่งน้ำหรือมีแหล่งน้ำเพียงพอสำหรับการเกษตร
- 4.2 คุณภาพดินมีความเหมาะสมเพื่อทำการเกษตรหรือสามารถปรับปรุงบำรุงดินเพื่อทำการเกษตรได้
- 4.3 สะดวกต่อการเดินทาง การคมนาคม และการขนส่งผลผลิต
5. มีคณะกรรมการบริหารศูนย์เพื่อเป็นกลไกสร้างความร่วมมือในการบริหารงานระหว่างตัวเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และการพัฒนาการเกษตรในศูนย์
6. เป็นแหล่งเรียนรู้ฝึกปฏิบัติทางการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง ก่อให้เกิดผลผลิตเพื่อการบริโภค และเพื่อการจำหน่ายที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้
7. มีกระบวนการผลิตทางการเกษตรที่ไม่พึ่งสารเคมี (เกษตรอินทรีย์) หรือพึ่งพาสารเคมีในปริมาณน้อยที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค

1.8 ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี



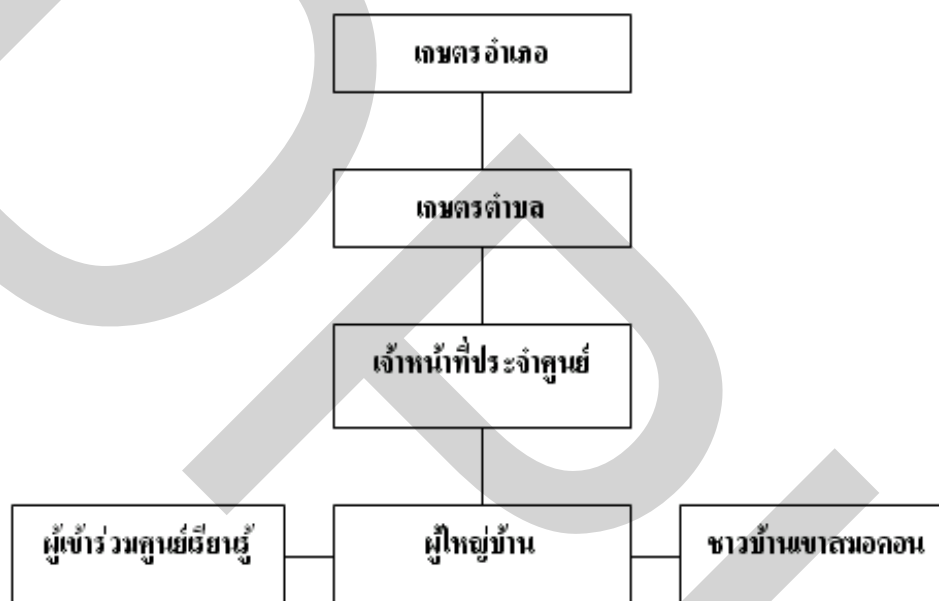
ภาพที่ 4.1 ป้ายโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

1.8.1 ลักษณะการดำเนินงานภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

ใช้การสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องควบคู่กับการรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีการช่วยเหลือกัน ทั้งในด้านการผลิต และการตลาด ผ่านทางศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่มีพื้นที่รองรับให้เข้าทำประโยชน์ในรูปแบบการฝึกปฏิบัติ และฝึกทักษะการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีค่าตอบแทนเป็นค่าแรงจากการจำหน่ายผลผลิตในแปลงที่ดินที่ฝึกทำกินดังกล่าว โดยจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยทุกขั้นตอน พื้นที่ลักษณะนี้จะจัดให้เกษตรกรยากจนเข้าอยู่เป็นการชั่วคราว เพื่อรองรับให้เกษตรกรยากจนเข้าทำประโยชน์ได้ชั่วคราวควบคู่ไปกับการเรียนรู้ทั้งในภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี หลังจากครบกำหนดจะหมุนเวียนให้สมาชิกรายใหม่เข้าแทน กลุ่มที่

ผ่านการเรียนรู้โดยเฉพาะกลุ่มที่มีที่ดินไม่เพียงพอ จะได้รับความรู้ในการจัดการที่ดินที่มีขนาดเล็ก และอาจรวมกลุ่มกันตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อช่วยเหลือกันในด้านการผลิตและการตลาด โดยอาศัย ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นศูนย์เรียนรู้ประสานงานของวิสาหกิจชุมชนในแต่ละพื้นที่ต่อไป

แผนผังแสดงการบริหารงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน



ภาพที่ 4.2 โครงสร้างศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน ได้ดำเนินการจัดตั้งขึ้นในพื้นที่ หมู่ที่ 1 โดยการประชุม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ฯ และแกนนำหมู่บ้าน ดำเนินการประชุม 2 ครั้ง มีมติให้จัดตั้งในที่สาธารณะ หมู่ที่ 1 จำนวนพื้นที่ 5 ไร่ มีคณะกรรมการบริหารศูนย์ 2 คน และเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ 1 คน ดังนี้



ภาพที่ 4.3 เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอท่าม่วง

คณะกรรมการบริหารศูนย์ นางป้าชิตตา แก้วมณี ตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7 เกษตรอำเภอท่าม่วง ปัจจุบันอายุ 51 ปี สมรสแล้ว ไม่มีบุตร การศึกษาปริญญาตรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ เชื้อสายไทยพุทธ ศาสนาพุทธ และเคยได้รับรางวัลครูทองคำ หรือข้าราชการพลเรือนดีเด่น ประจำปี 2547



ภาพที่ 4.4 เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเขาสมอคอน

คณะกรรมการบริหารศูนย์ นางเฉลิมศรี คลองสระบัว ตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 6ว เกษตรตำบลเขาสมอคอน ปัจจุบันอายุ 46 ปี การศึกษาสถาบันราชมงคลสุรินทร์ พืชศาสตร์ สาขาพืชสวน เชื้อชาติไทย ศาสนาพุทธ สมรสแล้ว สามีที่ชื่อ นายบรรพต คลองสระบัว เป็นคนที่บุกเบิกศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนแห่งนี้ขึ้นมาได้เสียชีวิตไปแล้วเนื่องจากอุบัติเหตุและเป็นคนที่ดึง นายวิชา พุ่มดี ให้เข้ามาเป็นปราชญ์ชาวบ้านประจำศูนย์เรียนรู้แห่งนี้



ภาพที่ 4.5 เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ (ปราชญ์ชาวบ้าน)

เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ นายวิชา พุมดี (ปราชญ์ชาวบ้าน) ปัจจุบันอายุ 41 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เชื้อไทยสายพุทธ ศาสนาพุทธ โดย นายวิชา เป็นผู้ที่ถูกยกย่องและยอมรับจากเกษตรกรอำเภอ เกษตรตำบล และรวมทั้งชาวบ้านให้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน

1.8.2 การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมคอน

1. สำรวจจัดหาพื้นที่ที่เหมาะสม โดยเฉพาะที่สาธารณะที่อยู่ในความดูแลของ อบต. ในการจัดตั้งศูนย์
2. จัดหาหลักสูตรการอบรมฝึกปฏิบัติอาชีพด้านการเกษตรและอื่นๆ ตามความต้องการของชุมชนและเครื่องมือเครื่องใช้ในการฝึกปฏิบัติ
3. จัดหางบประมาณและระดมเงินทุนดำเนินงาน ทั้งภาครัฐ และเอกชน พร้อมทั้งเงินทุนหมุนเวียนภายในศูนย์
4. รับสมัครคัดเลือกเกษตรกรรายจน และทั่วไปเข้าฝึกอาชีพ
5. เชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดในหมู่บ้าน และนอกตำบลรองรับการจำหน่ายผลผลิตแบบครบวงจร
6. เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรแล้ว ศูนย์จะคัดเลือกผู้ที่มีความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ โดยเฉพาะผู้ไม่มีที่ดินทำกิน ที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ โดยทางศูนย์จะจัดสรรที่ดินทำกินในพื้นที่ให้ใช้ประกอบอาชีพการเกษตรชั่วคราว จนกว่าจะมีเงินทุนและช่วยเหลือตัวเองได้ ก็จะเริ่มเปลี่ยนหมุนเวียนเป็นรุ่นๆ ไป



ภาพที่ 4.6 ความพอเพียงของชาวบ้าน

จุดมุ่งหมายเบื้องต้นของการปฏิบัติตามแนวคิดโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน คือ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถมีสิ่งต่างๆที่เพียงพอ ที่จะสนองความจำเป็นในเบื้องต้นได้ที่สำคัญเลยคือต้องมีกินอย่างเพียงพอ และถ้าหากมีทรัพยากรและความสามารถเหลือเพียงพอที่จะผลิตหรือบริโภคเกินไปถึงระดับจำหน่ายนั้น ก็สามารถทำได้

4.2 ตอนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม ภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมคอน

2.1 กระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมคอนแห่งนี้ ดำเนินการมาได้เป็นรูปเป็นร่างประมาณ 2 ปี ใช้เป็นจุดเรียนรู้ สนับสนุนการส่งเสริมความรู้ด้านการเกษตร วิชาบังคับ คือ เศรษฐกิจพอเพียง ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ให้ผู้เข้าร่วมโครงการเกื้อกูลกันภายในศูนย์เรียนรู้ เรียนรู้จากการทำจริง กิจกรรมภายในศูนย์ หลักๆ คือ การปลูกผักปลอดสารพิษ การปลูกไม้ดอกชวนชมซึ่งเพาะพันธุ์กันเองภายในศูนย์ และที่ทำเสริมขึ้นมา คือ การทำกระถางดอกชวนชม การทำน้ำหมักชีวภาพ กิจกรรมในปี 2551 นี้ที่จะเพิ่มขึ้นมา คือ หมูหลุม เลี้ยงปลา และแปลงทดลองปลูกปาล์มน้ำมัน โดยผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ที่จบออกไปแล้วสามารถนำความรู้ที่ได้ไปทำที่แปลงของตัวเองหรือที่ดินภายในบ้านของตัวเองได้ จากการติดตามผลนั้น คุณเฉลิมศรี กล่าวว่า ได้ติดตามผลมาตั้งแต่ช่วงตั้งเดือนมกราคม 2551 พบว่าแทบทุกคนที่จบออกไปแล้วจะนำเอาความรู้ที่ได้รับจากศูนย์เรียนรู้กลับไปทำที่บ้านของตัวเองตามแต่จะมีที่ทำกินมากน้อย และทุนทรัพย์ และทำกันอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ เป็นสถานที่พบปะ และดำเนินกิจกรรมของคน กลุ่มคน ที่มีวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อเป็นหน่วยงานอิสระในการจัดการตนเอง

ที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน และการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชน เน้นการทำงานในพื้นที่โดยพัฒนาตนเองให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนอื่นได้ต่อไป



ภาพที่ 4.7 แปลงปลูกผักปลอดสารพิษ



ภาพที่ 4.8 แปลงปลูกไม้ดอกชวนชม



ภาพที่ 4.9 การทำกระถางไม้ดอกชวนชม



ภาพที่ 4.10 กระถางไม้ดอกชวนชมที่เสร็จแล้ว



ภาพที่ 4.11 ไม้ดอกชวนชมที่โตพร้อมจำหน่าย

สาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ นั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ การคิด ริเริ่ม พิจารณาตัดสินใจ วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบและติดตามผล หรือแม้กระทั่งรับผลประโยชน์ ในเรื่องของการทำงานภายในศูนย์เรียนรู้ เพื่อให้คนที่เข้มา นั้นรู้จักคิดให้มากขึ้น ไม่ใช่เข้ามาทำงานอย่างเดียว

บทบาทหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริม (เกษตรอำเภอ) มีบทบาทมากที่สุด คือ บทบาทของผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ซึ่ง คุณปาริตตา กล่าวว่า แนวทางต่อไปนี้จะเป็สิ่งที่ใช้เป็นแผนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ คือ

- ให้ความรู้สึกเป็นอิสระทางความคิดของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ ขณะเดียวกันก็ไม่ยึดติดกับกรอบเก่า ๆ หรือกรอบเดิม ๆ ที่เป็นแค่เฉพาะการปลูกพืชผักสวนครัวเท่านั้น เพราะจะเป็นการปิดกั้นตัวเองจากการเรียนรู้ ของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ แต่จะเป็นการแชร์ความรู้ซึ่งกันและกัน
- การให้ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ เช่น สิ่งที่จะเรียนรู้ สภาพทางความคิดของแต่ละคน สภาพพื้นที่ของแปลงเรียนรู้ แหล่งน้ำ หรือแม้กระทั่งศักยภาพของตัวเอง เพื่อให้รู้และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้และเหมาะสมกับการทำอะไรบ้าง
- ความพร้อมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ หรือผู้เข้าอบรม ทั้งทางร่างกายและจิตใจ
- การสร้างความเชื่อมั่น และวิธีการที่จะสร้างความคุ้นเคยอันจะนำไปสู่การเกิดบรรยากาศที่ดีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างบรรยากาศ จะช่วยกระตุ้นให้คนฟังเกิดความตื่นตัว สนใจร่วมกิจกรรมต่อเนื่อง
- การแลกเปลี่ยนความรู้ ต้องสร้างสถานการณ์ให้ทุกคนแสดงออกตามความถนัด และมีส่วนร่วมในการแสดงออกอย่างเท่าเทียม ที่สำคัญคือต้องกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา

2.1.1 การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้ นั้น คุณปาริตตา กล่าวว่า จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอยู่แล้วซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาของความยากจน เริ่มจากการรับฟังความคิดเห็น ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปิดให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมใน การคิด การให้ข้อมูล และความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจในการดำเนินโครงการต่างๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ เกี่ยวกับการริเริ่มในการจัดตั้งโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน มีการจัดให้มีการประชุมประชาคมว่าเห็นด้วยหรือไม่ว่าจะให้มีการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นภายในหมู่บ้านหรือไม่ เมื่อชาวบ้านมองเห็นประโยชน์ในระยะยาวแล้ว ก็ให้ชาวบ้าน

ร่วมกันคัดเลือกพื้นที่ที่จะเลือกกันตรงไหน เป็นการสร้างทักษะการเรียนรู้และทำงานเป็นทีมไปในตัว รวมทั้งการให้เสนอความคิดว่ากิจกรรมในแปลงนี้จะทำอะไรกันบ้างในแต่ละปี รวมถึงใครมีไอเดียใหม่ๆในเรื่องการเกษตรต่างๆหรือว่าใหม่ๆ ก็มาแชร์ความรู้กันได้ เป็นการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน ในส่วนของเรื่องผลประโยชน์นั้น จะจัดสรรให้ผู้เข้าทำและแบ่งเข้าสู่ศูนย์บ้าง เพื่อเป็นต้นทุนต่อไป ทั้งหมดนี้เพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของคนในศูนย์เรียนรู้รวมทั้งชาวบ้านในการเรียนรู้ เช่น รู้แหล่งข้อมูล รู้วิธีตั้งคำถาม เพื่อหาความรู้ใหม่ๆ รู้วิธีคิดแก้ปัญหา วิเคราะห์เพื่อหาคำตอบโดยตนเองและร่วมกับคนอื่นๆ หรือเจ้าหน้าที่ที่มาให้การอบรมได้



ภาพที่ 4.12 การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้

2.1.2 ปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้าน หรือนักคิดท้องถิ่น หรือครุภูมิปัญญาไทยแล้วแต่จะเรียกกันจะมีมากมายในหลายด้านแล้วแต่งานที่ปฏิบัติหรือความชำนาญของแต่ละคน ไม่ว่าจะเรียกอะไรก็ตาม คุณสมบัติของผู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน คือ

1. คนเหล่านี้จะมีธรรมะอยู่ในใจ เป็นธรรมชาติของความรัก ความเมตตา ความอยากช่วยคน เป็นธรรมะโดยการปฏิบัติ
2. คนเหล่านี้มักมีความรู้ติดตัว แล้วนำมาทำเป็นความรู้ให้คนอื่นได้อย่างชัดเจน มีทั้งวิชาการและภาคปฏิบัติให้เห็น
3. คนเหล่านี้มีความรัก ความเป็นปราชญ์ไม่ได้อยู่ที่ความฉลาดของปัญญาที่เกิดจากการกระทำ แต่เกิดจากรักที่มีธรรมะเป็นแรงบันดาลใจให้แบ่งปันแก่ผู้อื่น
4. คนเหล่านี้เป็นร่มโพธิ์ ร่มไทร การแผ่ภูมิปัญญาที่เกิดจากการทำจริงด้วยความรัก แผ่นดินที่มีลูกหลาน มีป่า มีชุมชน มีเมือง

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ประชาชนชาวบ้านนั้นเป็นผู้ที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ มีความคิดเข้าระบบชอบค้นหาความจริง ช่างสังเกตและนำสิ่งที่พบเห็นมาเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ดังเช่น ประชาชนชาวบ้านด้านการเกษตร ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ส่วนประชาชนชาวบ้านของหมู่บ้านเขาสมคอน นั้น คุณปาริตตา กล่าวว่า ที่ศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ก็มีประชาชนชาวบ้านที่สร้างขึ้นมาเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ คือ นายวิชา พุมดี ซึ่งเป็น ประชาชนชาวบ้านที่เก่งหลายเรื่องเพื่อให้ให้นำความรู้ที่ได้มาเผยแพร่ให้คนในชุมชน รวมทั้งมี ประชาชนทางด้านปาล์มน้ำมันด้วยเพื่อคอยรองรับกิจกรรมที่จะเพิ่มขึ้นมา ส่วนเรื่องการตอบรับของชาวบ้านที่นี่ นั้น ดีมากเกี่ยวกับเรื่องศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ ชาวบ้านที่จบออกไปแล้วอยากทำต่อแต่เรายังไม่ให้ทำเพราะเราอยากให้ให้นำเอาความรู้ที่ได้จากที่นี้ออกไปทำเองบ้าง เพื่อที่เราจะได้หมุนเวียนให้คนอื่นเข้ามาทำบ้าง และมีชาวบ้านบางกลุ่มอยากให้เราลงทุนให้แต่เราไม่ยอม เพราะเราอยากให้ชาวบ้านช่วยเหลือตัวเองให้ได้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตของเค้า เราแค่เป็นคนสอนให้เค้ารู้จักพึ่งพาตนเองก็เท่านั้น “ มีบางส่วนสำหรับผู้ที่ยังจบออกไปแล้วแต่ไม่มีที่ดินทำกิน ทางเราก็มินตีให้ทำต่อไปเรื่อยๆ เพราะตอนนี้มีทำอยู่ประจำ 3 คน และคนที่นำกลับไปปฏิบัติจริงอยู่ประมาณ 60% ซึ่งเป็นสิ่งที่เราพอใจเป็นอย่างมาก (คุณเฉลิมศรี ครองสระบัว , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551)”

ก. หน้าที่ของประชาชนชาวบ้าน

วิชา เป็นคนที่รับผิดชอบดูแลศูนย์เรียนรู้ทั้งหมด หลักๆเลยคือให้ความรู้เรื่องการเกษตรแก่คนภายในศูนย์เรียนรู้แบบครบวงจร ตลอดจนอธิบายการอยู่อย่างพอเพียงว่ามันสามารถทำได้ อย่างไม่ รวมทั้งคัดคนเข้าทำงานเพราะต้องคิดก่อนว่า คนที่จะเข้าร่วมงานตรงนี้ได้ต้องมีใจมาก่อน รวมทั้งหาพันธุ์พืช แก้วน้ำเวลาน้ำไม่ไหล หรือแม้กระทั่งซ่อมรถ ซึ่งวิชาจะเป็นคนทำเองทั้งหมด ถ้าเค้าทำได้ และวิชาเป็นคนที่ไม่ที่จะเรียนรู้ด้านการเกษตรอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากวิชาเป็นคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียน จึงอยากชดเชยให้กับการศึกษาตรงนี้ และตอนนี้วิชาที่กำลังเรียนศึกษาผู้ใหญ่อยู่ (กศน.) กำลังจะจบมัธยมศึกษา 3 “สิ่งที่วิชาอยากได้เพิ่มเติมมากก็คือ สื่อต่างๆ เช่น หนังสือกับอินเตอร์เน็ต เพราะจะได้ค้นคว้าทางด้านวิชาการเกษตรได้ดีกว่านี้ และสามารถที่จะพริกแพลงได้มากกว่าที่เป็นอยู่ (วิชา พุมดี , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551)”

วิชาบอกว่าเข้าใจในความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นชีวิตที่อยู่ได้โดยปัจจัยพื้นฐาน 4 อย่างของมนุษย์ เพราะตอนนี้ชีวิตของเขาอยู่ได้ ไม่เอารวย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ทำศูนย์อยู่แค่นี้พอแล้วอยู่ได้ มีกิน มีใช้ตามวิถีชีวิตของเราเอง แล้วก็หาอาชีพเสริมอีกหน่อยก็พอแล้วไอ้การที่คนเรานั้นจะไปสอนคนอื่นได้เราต้องทำให้เขาเห็นว่ามันสำเร็จเสียก่อนถึงจะไปสอนเขาได้ แต่ลูกสาวคนโตอายุเพื่อนที่โรงเรียนว่า พ่อเอาแม่ซ้อนท้ายไปขายขนมโตเกียวด้วย ทำให้วิชารู้สึกไม่ดีเท่าไรแต่

ก็เข้าใจลูก วิชายังบอกอีกว่าถ้าไม่มี คุณป้าชิตตา เกษตรอำเภอ ก็จะไม่ทำศูนย์เรียนรู้เพราะผูกพันกับเกษตรอำเภอคนนี้มาก (วิชา พุมดี , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551)

ข. กำเนิดปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ เป็นคนจนคนหนึ่งที่มีชีวิตผันแปรมาหลายอย่าง ล้มลุกคลุกคลานมาก็เยอะ และเป็นคนที่สู้ชีวิตเรื่อยมา จนผลสุดท้ายมาจบลงที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนแห่งนี้

วิชา เป็นคนกำแพงเพชรแต่มาได้ภรรยาที่นี้ อาชีพหลักตอนนี้เป็นเจ้าของที่ประจำศูนย์เรียนรู้(ปราชญ์ชาวบ้าน) และถ้ามีเวลาว่างก็จะทำงานอดิเรกด้วย คือ ขายขนมโตเกียวตามตลาดนัดหรือโรงเรียนภายในหมู่บ้าน หน้าที่ภายในศูนย์ฯ คือ ดูแล และดำเนินงานภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน ให้การฝึกอบรมปฏิบัติอาชีพด้านการเกษตรแก่เกษตรกรผู้ยากจน และคนจนที่เข้ามาเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้ฯ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบครบวงจร และปัจจุบันเป็นคนดูแลศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดความรู้สู่คนในศูนย์เรียนรู้ การจัดหาวัสดุทางการเกษตร และวิชาเป็นคนที่ไม่หาความรู้อยู่เสมอ วิชารู้เรื่องราวของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนมาจาก เกษตรอำเภอคนหนึ่งเข้ามาให้ความรู้แก่คนในชุมชนในช่วงนั้นซึ่งก็คือ คุณบรรพต ครองสระบัว ที่เป็นคนบุกเบิกศูนย์เรียนรู้แห่งนี้และได้เสียชีวิตลงเนื่องจากอุบัติเหตุ ปัจจุบันเกษตรอำเภอ คุณป้าชิตตา แก้วมณี รับหน้าที่ดูแลศูนย์เรียนรู้แห่งนี้และทั้งอำเภอทำวุ้น โดยเรื่องราวของศูนย์เรียนรู้จะมาจาก คุณบรรพต ผ่านมาทางผู้ใหญ่บ้าน แล้วก็จะประกาศออกหอกระจายข่าวเพื่อให้คนในชุมชนได้รับทราบทั่วกัน

จากนั้นจึงประชุมผู้ใหญ่บ้านให้รับสมัครคนมาฝึกในศูนย์เรียนรู้ฯ แต่ส่วนมากจะรู้จากการบอกต่อกันไป วิชาไม่เคยคิดเหมือนกันว่าจะมาอยู่ตรงจุดนี้ได้ เพราะแต่ก่อนมีอาชีพขายขนมโตเกียวยู่งก่อนแล้ว โดยวิชาฝึกครั้งแรกอยู่ 3 เดือน แล้วก็โดนดึงตัวจาก คุณบรรพต ครองสระบัว สามิคุณเฉลิมศรี ครองสระบัว ที่เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่ง คุณบรรพต ครองสระบัว เป็นเกษตรอำเภอที่เป็นคนบุกเบิกศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ขึ้นมา และเคยได้รับรางวัลให้เป็นเกษตรกรดีเด่นประจำอำเภอ และเป็นคนที่วางรากฐานของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ เป็นคนที่ทำให้ นายวิชา พุมดี เป็นปราชญ์ชาวบ้านมาจนทุกวันนี้ได้

วิชาเป็นคนขยัน คุณบรรพต จึงเห็นแววแล้วดึงตัวเข้ามาที่ศูนย์เรียนรู้กินเงินเดือนอบต. ทั้งที่ระเบียบการรับเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์นั้นต้องมีวุฒิขั้นต่ำอย่างน้อย ม.3 ซึ่งวิชาไม่จบอะไรเลยเพราะไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเนื่องจากฐานะทางบ้านยากจน แต่คุณบรรพตเล็งกวิชาเป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์เพราะเห็นว่าเป็นคนมีความมุมานะ ขยันขันแข็ง และที่สำคัญเลยคืออดทนต่อความลำบากได้ โดยคุณบรรพตได้สัมภาษณ์ชีวิตวิชาอย่างละเอียดและทำเป็นประวัติของ

วิชาเก็บไว้ด้วย ตอนมาครั้งแรกวิชาไม่มีความรู้อะไรเลย การศึกษาก็น้อย ป.6 ก็ไม่จบ อยู่มาได้ 2 ปี ก่อนที่ศูนย์จะเป็นรูปเป็นร่างก็เริ่มสอนเรื่อยๆมา อัดความรู้เข้าไปในหัวของวิชา หรือไม่ก็เอาคนที่มีความรู้มาสอนกันตัวต่อตัว เพื่อให้สามารถเป็นปราชญ์ที่มีความสามารถไปถ่ายทอดต่อให้คนอื่นได้ต่อไปในอนาคต และวิชาเป็นคนที่ได้ออกไปฝึกงานทางด้านการเกษตรและอบรมร่วมกับศูนย์เรียนรู้อื่นอยู่บ่อยๆครั้ง ซึ่งปัจจุบันนั้น วิชา กำลังศึกษาในระดับของกระทรวงศึกษาอยู่ด้วย

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการสร้างการเรียนรู้ในหมู่บ้านให้มีความเข้มแข็งนั้น ไม่จำเป็นต้องเอาชาวบ้านมานั่งเรียนรู้เป็นจำนวนมากๆ แต่จะสร้างให้คนเป็นคนที่เก่งก่อน 1 คน หรือหลายคน เสมือนเป็นการสร้างการเรียนรู้ให้กับคนจำนวนมากอีกทางหนึ่ง เป็นพื้นฐานของโครงสร้างของการเรียนรู้แล้วให้คนที่เก่งในหมู่บ้านกระจายความรู้ที่ได้ออกไปสู่หมู่บ้าน เพื่อเป็นการกระจายความรู้ให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมีทางเลือกในการเกษตรมากขึ้น รู้จักที่จะพึ่งตนเองให้มากขึ้นไม่ใช่รอที่จะพึ่งแต่รัฐบาลเพียงอย่างเดียว และสนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างการเรียนรู้เพื่อตัวเอง เพื่อครอบครัว เพื่อคนในชุมชน และเพื่อประเทศชาติต่อไปในอนาคต

แรงจูงใจที่ทำให้วิชามาขึ้นอยู่ตรงจุดนี้ เพราะเป็นคนที่รักธรรมชาติเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว กอรปกับทำงานมาแล้วหลายอย่างทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัดล้มลุกคลุกคลานมาก็เยอะ เริ่มแรกทำงานรับเหมาก่อสร้างฉาบปูนกำแพงตามตึกสูงๆในกรุงเทพ แล้วก็ไปไม่รอดต้องกลับบ้านมาขายขนมโตเกียว “วิชาบอกว่าสิ่งที่เค้าอยากทำ คือ การทำให้คนอื่นมีกินอย่างปลอดภัยจากสิ่งที่ตัวเองได้เรียนรู้มา เพราะสิ่งที่เรากินกันอยู่ทุกวันนี้มีสารพิษเจือปนอยู่มาก เราก็เลยมานึกถึงคนที่กินผักที่โดยฉิยามันจะเป็นยังไงซึ่งมันไม่ยุติธรรมเลยสำหรับคนกิน จึงอยากจะทำตรงนี้ให้เป็นสิ่งที่ปลอดภัย และในการมาทำงานตรงส่วนนี้รายได้น้อยต้องมาทำด้วยใจจริงๆถึงจะอยู่ได้ จึงหันมาทำตรงนี้เป็นผักปลอดสารพิษ ทำยาฉีดเองจากธรรมชาติ และที่สำคัญปลูกเองขายเองให้กับคนในหมู่บ้าน(วิชา พุมดี, สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551)”

เป้าหมายต่อไปในศูนย์เรียนรู้แห่งนี้คือ คือ จะทำหมูลุม เลี้ยงปลา และอยากจะสอนเขาไปเรื่อยๆ ให้เขาได้เรียนรู้จากที่นี้จริงๆทั้งความรู้และการใช้ชีวิต อยากให้ความรู้เขาไปเรื่อยๆมันเป็นบุญกุศลด้วย จะได้มีความรู้เอาไปปฏิบัติได้จริง วิชาบอกว่าเขาเปรียบเสมือนเป็นโองใส่ความรู้ไว้ให้คนที่ไม่รู้มาตักเอาไปก็เท่านั้นก็มีความสุขแล้ว

2.1.3 กระบวนการเรียนรู้

ส่วนของการเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้นั้น วิชาบอกว่า เริ่มแรกจะให้เรียนรู้ด้วยตัวเองก่อน เช่น ในการปลูกผักปลอดสารพิษนั้น ในการหว่านเมล็ดผักมันต้องได้ระยะในการหว่าน ไม่งั้นผักมันจะโตช้าและไม่ได้ขนาดเราก็ปล่อยให้เค้าทำกันไปก่อน พอทำเสร็จแล้วเราก็เข้ามาบอกทีหลังว่า

อย่างนี้มันไม่คืนะผลเสียมันจะเป็นไร คือ ต้องให้เขาเรียนรู้ด้วยตัวเองก่อนแล้วก็ตามด้วยสิ่งที่ถูกต้อง ในส่วนของการแลกเปลี่ยนความรู้กับศูนย์อื่นนั้นยังมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอยู่เรื่อยๆ และก็ต้องไปอบรมดูงานตามที่ต่างๆอยู่เป็นประจำเพราะต้องเอาความรู้ใหม่ๆกลับมาทำที่ศูนย์ของตัวเอง การมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้นั้น คนในศูนย์เรียนรู้จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ร่วมกันสร้างรูปแบบการทำงานร่วมกัน หรือแม้กระทั่งการร่วมกันตัดสินใจในการใช้ทรัพยากร มีการร่วมลงทุนกันเอง คือ ซื้อเมล็ดพันธุ์ผัก เครื่องพ่นยาไม่มีบักก็ซื้อเอง หรือแม้กระทั่งยาสมุนไพรก็ต้องซื้อเอง

ผู้เข้าร่วมโครงการมีการปฏิบัติตามเป้าหมายของโครงการประมาณ 80 % แต่ในความเป็นจริงอยากให้เค้าทำในความคิดของเค้ามากกว่าเราแค่ชี้แจงในส่วนที่ถูกต้องอย่างเดียวนั้น ปัญหาของศูนย์นี้ คือ ถ้างบประมาณหมดความก้าวหน้าของศูนย์ก็จะหยุดชะงัก เป็นผลให้ต้องหางบประมาณกันเอง โดยเฉพาะในช่วงนี้ให้ทำกันเองเพราะงบประมาณไม่มีให้โดยให้รายได้จากการขายผลผลิตตอบแทน แล้วทางศูนย์ก็หักเป็นค่าไฟฟ้าไปบ้างตามสมควร และก็เรื่องระบบน้ำในการทำเกษตรไม่ดีเท่าไร

ปัญหาที่พบอีกอย่าง เช่น บางคนมาอยู่แล้วอยู่ไม่ได้ เพราะไม่พอกินคนในครอบครัวมีเยอะก็เลยต้องออกไปทำอย่างอื่น เพราะทางเราจะเน้นให้ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้นั้นใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด เมื่อก่อนผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้จะได้ค่าตอบแทนวันละ 100 บาท จากรัฐแต่ตอนนี้ไม่ได้แล้วเพราะเห็นว่าสามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองแล้ว แต่ให้เข้ามาเรียนรู้และยืมที่ทำกินโดยให้ได้รับผลประโยชน์จากการขายผลผลิตแทน (เฉลิมศรี ครอบสระบัว , สัมภาษณ์ , 6 มีนาคม 2551)

2.1.4 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

แม้วิถีชีวิตของชาวบ้านเขาสมอคอนเมื่อก่อนจะดูเรียบง่ายกว่าทุกวันนี้ และยังคงอาศัยธรรมชาติและแรงงานเป็นหลักในการทำมาหากิน แต่พวกเขาที่ต้องใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้เพื่อจะได้อยู่รอด ทั้งนี้เพราะปัญหาต่างๆ ในอดีตก็ยังมีไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวมีสมาชิกมากขึ้น จำเป็นต้องขยายที่ทำกินต้องหักร้างถางพงบุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ การปรับพื้นที่ป็นคันนาเพื่อทำนาซึ่งเป็นงานที่หนัก การทำไร่นา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และดูแลรักษาให้เติบโตและได้ผล เป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ การจับปลาใส่สัตว์ก็มีวิธีการ บางคนมีความสามารถมาก รู้ว่าเวลาไหนที่ใดและวิธีใดจะจับปลาได้ดีที่สุด คนที่ไม่เก่งก็ต้องใช้เวลานาน และได้ปลาน้อย การล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน หรือแม้การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ก็เป็นความรู้ความสามารถที่มีมาแต่โบราณ คนสมัยก่อนรู้จักบริหารน้ำเพื่อการเกษตรและเพื่อการบริโภคต่างๆ โดยการจัดระบบเหมืองฝาย มีการจัดแบ่งปันน้ำกันตามระบบประเพณีที่ สืบทอดกันมา มีหัวหน้าที่

ทุกคนยอมรับ มีคณะกรรมการจัดสรรน้ำตามสัดส่วนและตามพื้นที่ทำกิน นับเป็นความรู้ที่ทำให้ชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำ ไม่ว่าจะต้นน้ำหรือปลายน้ำ ได้รับการแบ่งปันน้ำอย่างยุติธรรม ทุกคนได้ประโยชน์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ชาวบ้านเขาสมอคอนก็รู้จักการแปรรูปผลิตผลในหลายรูปแบบเหมือนกันเช่น มะม่วงที่มีปลุกกับแทบทุกบ้านก็เอามาทำเป็นมะม่วงกวนขาย การถนอมอาหารให้กินได้นาน การดองการหมัก เช่น ปลา ร้า น้ำปลา ผักดอง ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ปลาแห้ง โดยเฉพาะการแปรรูปข้าวก็ทำได้มากมายนับร้อยชนิด เช่น ขนมต่างๆ แต่ ละพิธีกรรมและแต่ละงานบุญประเพณี มีข้าวและขนมในรูปแบบไม่ซ้ำกัน ตั้งแต่ขนมจีน สังขยา ไปถึงขนมในงานสารท กาละแม ขนมครก และอื่นๆ ซึ่งยังพอมีให้เห็นอยู่จำนวนหนึ่ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้ และมีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน เช่น

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม ส่วนที่เขาสมอคอนนั้นจะมีการอนุรักษ์ประเพณีการทำบุญหน้าบ้านไว้ด้วย เปรียบเสมือนกับเป็นการทำบุญหมู่บ้านทั้งหมด

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในอนามัยประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การรวมกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่ม DJ เขาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น



ภาพที่ 4.13 สำนักงานศูนย์เรียนรู้เขาสมคอน



ภาพที่ 4.14 แปลงต้นกล้าไม้ดอก

4.3 ตอนที่ 3 บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

ผู้นำในที่นี้หมายถึงบุคคลที่มีอิทธิพลต่อคนในชุมชน หรือบุคคลที่ชาวบ้านจะมองและยึดถือว่าเป็นผู้นำของตนได้ และจะต้องเป็นผู้ที่พิสูจน์ตัวเองว่าเป็นผู้ที่ชาวบ้านไว้วางใจ และเป็นผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมของชาวบ้าน เป็นผู้ที่มีความเต็มใจเสียสละเพื่อส่วนร่วม รวมทั้งมีขีดความสามารถที่จะอุทิศประโยชน์ได้มากเพื่อให้เกิดผลดีต่อส่วนร่วม สภาพของผู้นำท้องถิ่นมักพิจารณาถึงคุณลักษณะที่สำคัญในเรื่องอายุ เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจ ฐานะทางสังคม การศึกษา การอบรม ประสบการณ์นอกหมู่บ้าน และความชำนาญการพิเศษ อย่างไรก็ตามปัจจัยต่างๆที่จำกัดอำนาจของผู้นำท้องถิ่นตามลักษณะดังกล่าว ซึ่งได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเกี่ยวพันทางเครือญาติระหว่างคนในพื้นที่ พื้นฐานทางศีลธรรมของผู้นำ

ในตำบลเขาสมคอนนี้ก็เหมือนกับหมู่บ้านทั่วไปที่จะต้องมีส่วนหมู่บ้านที่คอยดูแลสารทุกข์สุกดิบของลูกบ้านตามโครงสร้างของหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ดังนี้



ภาพที่ 4.15 ผู้ใหญ่บ้านตำบลเขาสมอคอน

ผู้ใหญ่บ้านตำบลเขาสมอคอน นายเผชิญ โพธิ์ดี (ผู้ใหญ่หมึก) บ้านเลขที่ 58 หมู่ 1 ต.เขาสมอคอน อ.ท่าม่วง จ.ลพบุรี อายุ 51 ปี มีพี่น้อง 4 คน เป็นคนที่ 4 มีลูก 2 คน อาชีพ การเกษตร การศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 6 เชื้อสายไทย ศาสนาพุทธ เป็นผู้ใหญ่นบ้านมา 7 ปี 2 วาระ (วาระละ 5 ปี)



ภาพที่ 4.16 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจ่านงค์ แสงม่วง แต่งตั้งโดยเกษตรอำเภอ โดยเห็นว่าเก่ง และเป็นคนที่มีความสามารถที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมได้ เลยตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน เคยสนับสนุนให้เป็นผู้ใหญ่นบ้านแต่ นายจ่านงค์ ไม่อยากเป็น

3.1 ผู้นำของหมู่บ้านเขาสมคอน

ลักษณะของผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ในหมู่บ้านเขาสมคอน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน นายเชษฐ โปธิ์ดี (ผู้ใหญ่หมึก) และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจันงค์ แสงม่วง ซึ่งลักษณะของผู้นำดังกล่าว มีคุณสมบัติที่โดดเด่นหลายประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการทำงาน โดยมีความตั้งใจ ความรับผิดชอบ และการมีผลงานที่ปรากฏชัดเจน
3. การวางแผนและการจัดการ ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือ และจัดทำแผนงานในการพัฒนาหมู่บ้านจนมีแผนงานในลักษณะต่าง ๆ เช่น ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นต้น
4. ความสามารถในการสื่อสารได้มีการนำข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ สู่ชุมชนด้วยวิธีการกระจายออกหออกระจ่ายข่าว และวิทยุชุมชน
5. ความซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน และมีศีลธรรม รวมถึงการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีบุคลิกภาพยิ้มแย้มแจ่มใส
6. เป็นผู้มีความคิดก้าวหน้า สามารถนำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ภายในหมู่บ้าน
7. มีความสามารถในการประสานงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยเฉพาะภายนอกชุมชน มีความสามารถในการดึงทรัพยากร มาใช้สนับสนุนการพัฒนาชุมชนจากองค์กรต่าง ๆ เช่น นักการเมือง หน่วยราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน
8. การยอมรับของชาวบ้าน โดยชาวบ้านจะให้การยอมรับเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากกาได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาที่เห็นอย่างชัดเจน

3.2 คุณลักษณะของผู้นำของหมู่บ้านเขาสมคอน

ผู้ใหญ่บ้าน นายเชษฐ โปธิ์ดี

เป็นผู้นำแบบเป็นทางการมีลักษณะการทำงาน คือ ดูแลความเป็นอยู่ของลูกบ้านในหมู่บ้าน และคอยติดต่อสื่อสารกับทางราชการในการพัฒนาหมู่บ้าน สนับสนุนการมีส่วนร่วมของลูกบ้านในการพัฒนาต่างๆ ได้ดี เป็นคนที่กระจายข่าวสารเรื่องศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนให้คนในชุมชนได้รับทราบ และผลักดันให้ศูนย์เรียนรู้แห่งนี้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจันงค์ แสงม่วง

เป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ คือ เป็นคนที่คอยช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านในเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านในเรื่องต่างๆ ส่วนมากผู้ใหญ่บ้านมีประชุมกับทางราชการก็จะส่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไปเป็นตัวแทนอยู่เป็นประจำ และเป็นคนที่มีความสามารถในการพัฒนาหมู่บ้านสูงคนหนึ่งในหมู่บ้าน ได้รับการแต่งตั้งจากเกษตรอำเภอให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเป็นคนที่

ชาวบ้านเข้ามาขอความช่วยเหลือมากกว่าผู้ใหญ่บ้านคือชาวบ้านเปิดใจมากกว่าผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนที่สนับสนุนและเห็นความสำคัญของวิถุชุมชน และการสื่อสารภายในชุมชน และยังเป็น DJ ของวิถุชุมชนเขาสมคอนออกอากาศช่วงของเรื่องการเกษตรอีกด้วย

3.3 บทบาทของผู้นำ

โดยส่วนใหญ่แล้วผู้นำทางความคิดมักจะเป็นผู้นำในท้องถิ่นนั้นๆ จึงทำให้ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นทุกๆ ไปในสังคม บทบาทของผู้นำเกี่ยวกับการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ของชาวบ้านนั้น คือ การเข้าไปมีบทบาทในการผลักดันให้เกิดโครงการศูนย์เรียนรู้เขาสมคอนขึ้นมา และทำให้คนในหมู่บ้านตัดสินใจในการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ จากผู้เข้าร่วมแต่ละคนตามความเห็นของคนที่เคยเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ ผู้นำจะมีบทบาทแตกต่างกันไปในการตัดสินใจเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ บางคนมีมาก บางคนมีน้อย แตกต่างกันไป ตามระดับความเป็นผู้นำในความคิดของแต่ละคน

3.3.1 บทบาทต่อการผลักดันให้ชาวบ้านเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้

ในส่วนของบทบาทต่อการผลักดันเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านเขาสมคอนค่อนข้างจะมีบทบาทมากต่อศูนย์เรียนรู้ฯ เพราะผู้นำที่นี้เป็นคนที่สามารถผลักดันให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้ดีมาก คือ สามารถเป็นจุดศูนย์รวมของชาวบ้านได้ ทั้งผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

การรับข่าวสารเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นั้น เริ่มแรกนายเผชิญยังไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรมากนัก รับรู้ครั้งแรกจากพระราชดำรัสของในหลวง ทางทีวี แต่ยังไม่เข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงต้องทำอะไร จนมีหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนได้มาให้ความรู้ เริ่มต้นการดำเนินชีวิตตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงโดยจัดทำเป็น โครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน จากการสนับสนุนของรัฐที่ดำเนินการมาได้เกือบ 3 ปีกว่าแล้ว และได้เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในการจัด โครงการศูนย์เรียนรู้แห่งนี้บ้าง โดยเน้นแผนการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง การทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย รวมถึงการแนะนำให้ชาวบ้านเรียนรู้การดำเนินชีวิตของตนเอง เพื่อวางแผนการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผล ลดค่าใช้จ่าย และไม่เพิ่มหนี้สินของครอบครัว เมื่อนำข้อมูลจากการทำบัญชีรายรับ – รายจ่ายของแต่ละครัวเรือนมารวมกัน พบว่าคนในชุมชนเป็นหนี้ ธกส. 20 กว่าล้าน ซึ่งสาเหตุที่พบว่าเป็นหนี้ คือ ชาวนาทำนาแต่ซื้อข้าวกิน ,เกิดการเสียชีวิตจากเจ้าของโรงสี , ขอความช่วยเหลือ นายเผชิญเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯเป็นรุ่นแรกพร้อมกับคนในหมู่บ้านเป็นรุ่นที่บุกเบิกกลางป่ากันเอง ซึ่งเป็นรุ่นที่ลำบากพอสมควรและได้ความรู้ขึ้นอีกเยอะในเรื่องการจัดการพื้นที่ดินขนาดเล็กภายในบ้านของตัวเองซึ่งมีประโยชน์มาก และศูนย์เรียนรู้แห่งนี้เคยได้รับรางวัลดีเด่น ระดับจังหวัด และระดับอำเภอด้วย ซึ่งตอนนั้น นายเผชิญ จะ

กระจายข่าวสารผ่านทางหอกระจายข่าว ส่วนมากจะให้ ผู้ช่วยจำนงค์ เป็นคนออกอากาศ เสียมากกว่า แล้วก็ประกาศรับสมัครคัดเลือก พอชาวบ้านทราบข่าวก็มาสมัครกัน บางคนก็ไม่ค่อยแน่ใจว่ามันจะสามารถแก้จนได้ จนรุ่นแรกจบออกไปแล้วจึงเห็นว่ามันมีประโยชน์ มากจึงเริ่มมีความสนใจที่จะเข้าร่วมโครงการ (เผชิญ โพธิ์ดี , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551) ส่วนนาย จำนงค์ นั้น เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นรุ่นแรกเช่นเดียวกับผู้ใหญ่เผชิญ เพราะต้องการทดลองให้ชาวบ้านเห็นก่อนว่ามันมีประโยชน์ต่อชาวบ้านอย่างไร และมันสามารถใช้ชีวิตที่พอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านเขาสมคอน ได้อย่างไร

ส่วนคนอื่นๆที่เคยเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้รุ่นเก่านั้นมีอีกหลายคน ไม่เฉพาะผู้ใหญ่เผชิญ หรือนายจำนงค์เท่านั้นที่เคยเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ กับ นางจรัส ก็เหมือนกันได้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ แห่งนี้เพราะ วิชา เป็นคนชวนเข้าร่วม “นางจรัส กล่าวว่า ตอนแรกก็ไม่ได้ใส่ใจอะไรมากมาย เพราะทำนาอยู่ก่อนแล้ว พอผู้ใหญ่หมึกมาชวนและอธิบายให้ฟังว่ามันดีอย่างนั้นอย่างนี้ก็เริ่มจะมีความสนใจที่จะทำเพราะเห็นผู้ใหญ่เป็นคนเข้าไปทำเป็นรุ่นแรก พอทำแล้วมันเกิดเป็นผลที่เรา ยอมรับได้ และมันเป็นประโยชน์ต่อลูกบ้านก็มาบอกต่อกับลูกบ้านให้เข้าไปทำกัน ส่วนเรื่อง ข่าวสารของศูนย์เรียนรู้ตอนแรกรู้จากทางผู้ใหญ่บ้านผ่านทางหอกระจายข่าวก็ไม่ค่อยสนใจอะไร เท่าไหร่ เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ได้เพราะ วิชา เป็นคนชวนเข้าร่วมฉันทำอยู่รุ่น 2 ข่าวสารต่างๆ ถ้าชาวบ้านมีข่าวสารอะไรที่น่าสนใจก็สามารถที่จะไปบอกผู้ใหญ่บ้านให้เผยแพร่ผ่านทางหอ กระจายข่าวได้ เรื่องศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ก็มีพูดอยู่เรื่อยๆทางวิทยุชุมชน รายได้ตอนนี้อยู่ประมาณ 150 บาท/วัน วิชาเขาไม่ให้ทำมากบอกให้ทำแบบพอดีที่ตัวเองดูแลได้ทั่วถึง เพื่อให้เป็นไปใน แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง (จรัส เทศตะวงษ์ , สัมภาษณ์ , 6 มีนาคม 2551)”

ส่วน นางสุทิน ที่ทำอยู่รุ่น 2 เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้แห่งนี้จาก นายวิชา และคุณป้าจิตตา มาชวนตอนแรกก็ยังไม่ได้ตัดสินใจอะไรลงไปตอนนั้นรู้จากแค่สองคนนี่เท่านั้น พอรู้ข่าวสารจาก ผู้ใหญ่บ้านผ่านทางหอกระจายข่าวแบบเป็นเรื่องเป็นราวก็เลยตัดสินใจเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้แห่งนี้เลย ส่วนเรื่องเวลามีปัญหาจะไปหาใครมากที่สุดนั้นอันดับแรกเลยที่จะไปปรึกษาคือ ผู้ใหญ่บ้านก่อนเป็น อันดับแรก ในหมู่บ้านเขาสมคอนมีผู้ช่วยอยู่คนหนึ่งคือ ผู้ช่วยจำนงค์ ซึ่งจะเป็นคนที่มีความสามารถ มากที่สุด ส่วนผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทต่อฉันพอสมควรแต่ไม่เท่า ผู้ช่วยจำนงค์ (สุทิน ทองฐรี, สัมภาษณ์ , 6 มีนาคม 2551)

การรับข่าวสารเรื่องศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนส่วนมากคนที่เคยเข้าร่วมนั้น จะบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า รับข่าวสารจากทางผู้ใหญ่หมึกผ่านทางหอกระจายข่าว หรือไม่ก็มีคนมา ชวนเข้าร่วม เช่น วิชา หรือผู้ใหญ่ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านจะเป็นตัวแปรในการผลักดันการเข้าร่วมของชาวบ้าน มากกว่า “นางบุญยืน กล่าวว่า ผู้ใหญ่บ้านเค้าประกาศรับสมัครก็เลยไปสมัครทำอยู่รุ่น 1 และก็ทำมา

จนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันอาศัยที่หลวงทำกินแล้วก็แบ่งเป็นค่าไฟฟ้าให้ศูนย์บ้าง (บุญยืน นพศรี , สัมภาษณ์ , 6 มีนาคม 2551)

ในการประชุมชาวบ้านแต่ละครั้งสถานที่ที่ใช้ประชุมก็แล้วแต่พื้นที่ที่สะดวก เช่น ศาลาวัดบ้าง บ้านฉันทอง หรือไม่กี่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ศาลากลางหมู่บ้านบ้าง ส่วนชาวบ้านก็ร่วมมือกันดี เวลาประชุมให้ได้ประสิทธิภาพที่คืบคั้นต้องให้ชาวบ้านเขาพยายามแสดงความคิดเห็นในเรื่องนั้นๆ ให้มีโอกาสได้ตอบกัน ผมมีวิธีที่ใช้สื่อสารกับชาวบ้านโดยใช้ อบรม. ข้าราชการประจำตำบล เป็นสื่อบุคคลในการที่จะไปถ่ายทอดนโยบายต่างๆ ปัญหาต่างๆ หรือเวลาเรารับข้อมูลข่าวสารไม่ว่าจะเป็นคำสั่งของทางราชการ หรือทางสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและชุมชน เรา ก็จะนำความรู้ตรงนั้นมาพัฒนาหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านได้รับทราบ รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจะได้ช่วยกันแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ แต่ครั้งที่ประชุมกันเราก็จะปลูกฝังให้ชาวบ้านได้ดำเนินชีวิตในแบบที่พอเพียงด้วย ซึ่งจะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง (เชษฐา โพธิ์ดี , สัมภาษณ์ , 6 มีนาคม 2551)

3.2 บทบาทต่อการให้ข่าวสารแก่ชุมชน

ผู้นำส่วนมากจะเป็นผู้ที่แสวงหาข่าวสารใหม่ๆ มาป้อนให้กับชุมชนอยู่เสมอ (Giving and seeking information) คือ ส่วนมากข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมักจะถูกผู้นำเอามาเผยแพร่ให้ลูกบ้านฟัง เช่น ข่าวสารของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนใน

ในช่วงแรกๆ ข่าวสารเรื่องศูนย์เรียนรู้ฯ จะมาจากผู้ใหญ่บ้านที่ประกาศออกหอกระจายข่าว และเพื่อนๆ ในหมู่บ้านก็จะบอกต่อกัน เป็นการกระจายข่าวทางหนึ่ง

ผู้นำที่นี้มีการนำข่าวสารมาเผยแพร่ภายในหมู่บ้านให้ลูกบ้านตามแต่โอกาส ส่วนผู้นำที่มีบทบาทมากที่สุดคือ ผู้ช่วยจ่านงค์ เพราะเป็นคนที่มีความสามารถมากในหมู่บ้าน ผู้นำทั้งสองคนนี้ถ้ามีปัญหาส่วนมากชาวบ้านจะไปหาผู้ช่วยจ่านงค์บ่อยที่สุด แต่จะไปหาผู้ใหญ่บ้านไปก่อนเป็นมารยาท แต่ที่บ่อยที่สุดคือผู้ช่วยจ่านงค์

วิทยุชุมชนที่นี้มีการเผยแพร่เรื่องศูนย์เรียนรู้ด้วย เพราะถือเป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญทางหนึ่งของชาวบ้านเขาสมอคอน โดยผู้ช่วยจ่านงค์จะเป็นคนจัดรายการทางวิทยุ และก็เอาเรื่องศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ขึ้นมาพูดบ่อยๆ (สมชัย โพธิ์ดี , สัมภาษณ์ , 14 มีนาคม 2551) ”

ในส่วนของบทบาทต่อการให้ข่าวสารต่อชุมชนนั้น นางสาวกาญจนา กล่าวว่า รู้เรื่องข่าวสารของศูนย์เรียนรู้จาก คุณบรรพต ครอบสระบัว รู้ก่อนที่ผู้ใหญ่บ้านจะประกาศออกหอกระจายข่าวเพราะเป็นญาติกัน พอผู้ใหญ่ประกาศออกหอกระจายข่าวอย่างเป็นทางการก็ไปสมัครทำ ซึ่งแปลงเรียนรู้แห่งนี้เป็นที่ดีซึ่งตนเองฝึกรุ่นแรก และเป็นรุ่นที่ลำบากมากต้องบุกเบิกที่สุด สิ่งที่ได้ประโยชน์ที่สุดในการไปทำแปลงเรียนรู้แห่งนี้ คือ ทำแล้วได้ความรู้กลับมาทำที่บ้านได้ซึ่งตนเองไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเพราะยากจน และเป็นคนที่ชอบเรียนรู้ และถ้าได้เรียนรู้

อะไรแล้วจะให้ความร่วมมือและตั้งใจมาก คุณวิชาผู้ดูแลศูนย์เรียนรู้เป็นคนดี ทุกวันนี้ที่บ้านจะซื้อผักจากศูนย์เรียนรู้มากินอยู่บ่อยๆ เวลาประชุมกันที่ศูนย์เรียนรู้จะมีคุณคุณปาจิตตา คุณเฉลิมศรี ผู้ใหญ่บ้าน และ นายยก ออบต. ทั้งหมดเป็นแกนนำของศูนย์เรียนรู้ ปัจจุบันผู้ช่วยจำนงค์เป็นคนที่มีความบทบาทมากในชุมชนแห่งนี้ซึ่งตนเองจะไปหาเขาบ่อยที่สุด แต่จะไปหาผู้ใหญ่บ้านก่อนเป็นมารยาทตามลำดับตำแหน่ง และเขาได้ช่วยฉันหลายเรื่อง เช่น ช่วยให้ฉันได้มีความรู้ในด้านการเกษตรภายในบ้านเพื่อเอาไว้กินเอง และเป็นคนที่ตัดสินใจให้ฉันได้เข้าไปเรียนรู้การเกษตรและชีวิตในศูนย์เรียนรู้ ถ้าเป็นผู้นำในศูนย์เรียนรู้ก็จะเป็น คุณบรรพต ครองสระบัว เพราะเป็นคนที่บุกเบิกศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ขึ้นมา รองลงมาก็เป็นคุณวิชาซึ่งเป็นผู้ดูแลศูนย์จนถึงทุกวันนี้ (ตำราภูมอมสุข, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2551)

ผู้นำทางความคิดโดยมากจะเป็นผู้รับสารจากสื่อมวลชนมากกว่าผู้อื่นในชุมชนของตน ซึ่งจะฟังมาก อ่านมาก เห็นมาก และเป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร แต่ผู้นำเขาสวมคอนั้นจะเป็นผู้นำเฉพาะตำแหน่งเท่านั้น แต่คนที่มีความบทบาทที่สุดในเรื่องการให้ข่าวสารกับเป็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจำนงค์ อาจจะเป็นเพราะเป็นคนที่มีความสามารถในเรื่องการสื่อสาร และเป็นผู้ตัดสินใจในข่าวสารข้อมูลต่างๆ ด้วย บางทีนายจำนงค์ยังหาข่าวสารเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรกับหมู่บ้านอื่นด้วย เพื่อเอามาปรับปรุงศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในช่วงแรกๆด้วย

“ทำอยู่รุ่น 2 แล้วก็ป่วยขาชาเป็นตะคิวเดินได้ไม่สะดวกก็เลยเลิกทำ ตอนเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ผู้ใหญ่บ้านจะบอกผ่านทางหอกระจายข่าว สมักรทิ้งไว้แล้วก็เรียกตัวไปทำข่าวสารต่างๆของศูนย์เรียนรู้ส่วนมากนั้นรู้ผ่านทางผู้ใหญ่บ้าน บางครั้งเรามีข่าวสารอะไรเราก็ไปคุยกับผู้ใหญ่บ้านบางแล้วแต่โอกาสและความสะดวกคนที่มีความบทบาทที่สุดในชุมชนในความคิดของป้าคือ ผู้ใหญ่เชษฐ และผู้ช่วยจำนงค์ แต่ผู้ช่วยจำนงค์จะมีความบทบาทมากกว่าผู้ใหญ่ เวลาประชุมส่วนมากผู้ใหญ่จะให้ผู้ช่วยจำนงค์ไปประชุมแทบทุกครั้ง เพราะผู้ช่วยจำนงค์เป็นคนที่มีความสามารถมาก และทำงานเพื่อชุมชนตลอด (สมถวิล เทียวทัศน์, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2551)”

“บางครั้งก็ร่วม บางครั้งก็ไม่ได้เข้าร่วม ทำอยู่รุ่น 2 ทำๆหยุดๆก็เลยเลิกทำ เมื่อก่อนมีเงินเดือนให้ เดือนนี้ไม่มีให้ก็เลยเลิกทำเพราะไม่พอกิน รู้ข่าวสารเรื่องศูนย์เรียนรู้จากเกษตรอำเภอ และเกษตรตำบลบอกผ่านผู้ใหญ่บ้าน แล้วผู้ใหญ่ก็ประกาศออกหอกระจายข่าว คุณบรรพต ครองสระบัว เป็นผู้บุกเบิกศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ พอเสียชีวิตก็หาตัวแทนคือ นายวิชา ที่เป็นคนดูแลอยู่ในปัจจุบันนี้ ตัวเองไม่ค่อยได้ปรึกษาผู้ใหญ่บ้านเท่าไร แต่พอมีปัญหาที่ต้องนึกถึงผู้ใหญ่เป็นอันดับแรกก่อน ข่าวสารของศูนย์เรียนรู้ก็มีออกทางสื่อวิทยุชุมชนอยู่เรื่อยๆ ลูกสาวเคยเป็น DJ ฝึกหัดที่วิทยุชุมชนเพราะลูกสาวอยากเป็น DJ ก็เลยส่งไปทำ ผู้นำที่มีความบทบาทที่สุดคือ ผู้ช่วยจำนงค์ แกจะมี

บทบาทมากที่สุดในความคิดฉันนะ เพราะแกเป็นคนเก่ง พอผู้ใหญ่บ้านมีเรื่องอะไรก็จะให้ผู้ช่วย
 จำนวนออกตัวตลอด และมีคนให้แกเป็นผู้ใหญ่บ้านแต่แกไม่เป็น (ประสิทธิ์ ขวัญเมือง ,
 สัมภาษณ์ , 14 มีนาคม 2551)”

“เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เป็นรุ่นที่ 2 ได้รับคำชวนจากผู้ใหญ่บ้านผ่านทางหอกระจายข่าว
 ข่าวสารต่างๆได้รับจากผู้ใหญ่บ้านเป็นครั้งคราวแล้วแต่เรื่อง เช่น งานศพ หรือโครงการต่างๆของ
 ทางราชการ ผู้นำความคิดเห็นภายในศูนย์เมื่อก่อนเป็น คุณบรรพต ครองสระบัว เดี่ยวนี้เป็นนายวิชา
 ผู้ใหญ่บ้านที่นี่ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการสื่อสารภายในชุมชนเท่าไร ผู้ช่วยจำนวนเป็นคนทำให้
 ความสำคัญของวิทยุชุมชนและการสื่อสารภายในชุมชนมากที่สุด เป็นคนเก่งที่ทำงานเพื่อส่วนรวมมาก
 ที่สุด (ลำพิ่ง เนตรสกุล , สัมภาษณ์ , 14 มีนาคม 2551)”

“เคยทำอยู่รุ่น 2 ผู้ใหญ่บ้านจะเฉยๆกับเรื่องการสื่อสารของชุมชน ฉันรู้เรื่องศูนย์เรียนรู้
 จากหอกระจายข่าว และผู้ใหญ่บ้านก็เป็นคนนำข่าวสารเรื่องศูนย์เรียนรู้ออกเผยแพร่ผ่านหอกระจาย
 ข่าว ผู้นำที่มีบทบาทมากที่สุดคือ ผู้ช่วยจำนวน ซึ่งเป็นคนที่ทำงานเพื่อชุมชนมากที่สุดในตำบล แต่
 ตอนนี้อาจารย์บ้านชอบหาว่าแกพูดมากตอนจัดรายการวิทยุชุมชนทั้งๆที่เรื่องที่แกพูดมันเป็นเรื่องจริงและก็
 เป็นประโยชน์กับชุมชน แต่ชาวบ้านเหมือนไม่ค่อยยอมรับ ตอนที่ที่บ้านก็ทำการเกษตรเล็กๆน้อยๆ
 ตามที่ได้เรียนรู้มาจากศูนย์เรียนรู้ด้วย เพราะได้รับความรู้เรื่องการจัดการพื้นที่ขนาดเล็กในศูนย์เรียนรู้มา
 (เฉลียว ทองคำ , สัมภาษณ์ , 15 มีนาคม 2551)”

“ทำอยู่รุ่น 1 เป็นรุ่นที่ต้องกางป่าเองด้วย รู้ข่าวเรื่องศูนย์เรียนรู้จากผู้ใหญ่บ้านผ่านทาง
 หอกระจายข่าว และก็ไปสมัครคัดเลือกแล้วก็ทำได้เลย ผู้นำที่มีบทบาทมากที่สุดคือ ผู้ช่วยจำนวน
 เพราะเป็นคนที่ทำงานเพื่อชุมชนแห่งนี้มากที่สุด และแกเป็นคนที่มีความสามารถ เก่ง รู้หลายเรื่อง แต่
 สิ่งที่แกพูดชาวบ้านหาว่าแกพูดมาก แกก็เลยน้อยใจไม่ค่อยพูดมากเหมือนเมื่อก่อนทั้งๆที่มันเป็นเรื่อง
 จริงทั้งนั้น และแกเป็นคนที่สนับสนุนให้มีกลุ่มพวก โอท็อป เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ ดอกไม้จัน แต่ไม่
 ทำตลอดเพราะมันขายดีเป็นช่วงๆ มีคนสั่งก็มารวมกลุ่มทำกัน แต่ดอกไม้จันตอนนี้บ้านผู้ช่วยจำนวน
 เล่าทำอยู่บ้านเดียว (จำเรียง ยืนยง , สัมภาษณ์ , 15 มีนาคม 2551)”

ผู้นำทางความคิดเห็นในเรื่องหนึ่งหรือกิจกรรมหนึ่ง อาจไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็นในอีก
 เรื่องหนึ่งหรืออีกกิจกรรมหนึ่ง กล่าวคือ เพราะความสามารถของผู้นำนั้นแตกต่างกันในบริบทของ
 ชุมชน ผู้นำในศูนย์เรียนรู้อาจจะ เป็น นายวิชา พุมดี ที่มีความรู้ในการจัดการเรื่องของการเกษตร
 ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเฉพาะในศูนย์เรียนรู้ หรือจะเป็นผู้นำในการทำงานเพื่อชุมชนก็จะ
 เป็น นายจำนวน แสงม่วง ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าเป็นบุคคลที่ เก่ง มีความรอบรู้ เสียสละกับชุมชน
 แห่งนี้มาก แต่ผู้นำชุมชนก็ยังเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ดีเพราะเป็นไปตามโครงสร้างของชุมชน ถึง

ชาวบ้านที่นี้จะคิดว่า ผู้ช่วยจำนงค์ จะเป็นคนที่มีความสามารถมากที่สุดในการทำงานเพื่อชุมชน แต่ผู้ใหญ่บ้านก็ยังเป็นสิ่งที่ชาวบ้านที่นี้จะคิดถึงเป็นอันดับแรก เพราะเป็นผู้นำโดยตำแหน่งที่แต่งตั้งโดยคนในชุมชน และจะเป็นคนที่มีอิทธิพลต่อโครงการของทางราชการเฉพาะการกระจายข่าวสารภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่

3.4 บทบาทหน้าที่ในการสื่อสาร

บทบาทหน้าที่ในการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งบทบาทในการสื่อสารของผู้นำในท้องถิ่นได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พระ กลุ่มกิจกรรมต่างๆตามหมู่บ้านอื่นๆ อบต. ทั้งหมดได้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาชีวิตในชุมชนส่งเสริมให้บุคคลมีมานะในการประกอบอาชีพ รวมถึงการแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนอันก่อให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งขึ้นมาได้ และให้ความสำคัญในการดูแลพื้นที่สาธารณะของชุมชนด้วย

3.3 บทบาทของ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ในหมู่บ้านเขาสมอคอน

การก่อให้เกิดกระบวนการประชาสังคม “บวร” คือ การนำเอารูปแบบและแนวคิด การพัฒนาแบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มุ่งพยายามที่จะนำเอา องค์กร หรือสถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา อันได้แก่ การนำเอาสถาบันที่สำคัญในชุมชน 3 สถาบัน ได้แก่

1. สถาบันการปกครอง (บ้าน) ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. สาธารณสุข ตำบล เกษตรตำบล รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐ ในรูปอื่นๆ ด้วย ในหมู่บ้านเขาสมอคอนจะมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามแต่หน้าที่ของแต่ละองค์กร

- 2 . สถาบันศาสนา วัดเขาสมอคอน มีเจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และกลุ่ม หรือ ชมรมทางศาสนา มีบทบาทในการเป็นที่ศูนย์รวมของชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เช่น งานประจำปี งานทำบุญต่างๆ และที่สำคัญที่สุด คือ เป็นที่ดำเนินงานของวิถุชุมชนเขาสมอคอนซึ่งเป็นการสื่อที่ดีที่สุดของชาวบ้านเขาสมอคอน

3. สถาบันการศึกษาโรงเรียนวัดเขาสมอคอนประกอบด้วย ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ คณะครู นักวิชาการ และบุคคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในโรงเรียน และองค์กรทางการศึกษาอื่นๆ ด้วยมีบทบาทในการเป็นแหล่งการศึกษาของหมู่บ้านเพียงแห่งเดียว และเป็นศูนย์กีฬาของหมู่บ้านเขาสมอคอนด้วย

ดังนั้น ประชาสังคมแบบ “บวร” จึงหมายถึง การนำเอา สถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนาตัดสินใจ แก้ปัญหาด้วยตนเอง และชุมชนกำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิด สร้าง และ

บริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ จุดแข็งอย่างหนึ่งของชุมชนเขาสมอคอนก็คือ การมีพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับโดยพลตินัยว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนเขาสมอคอนโดยแท้จริง นอกจากนี้ความผูกพันระหว่างวัดและชุมชนยังเป็นทุนทางจิตวิญญาณ (Spiritual capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) ในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ตั้งแต่เกิดจนตาย “บ้าน วัด โรงเรียน” จึงเป็นโครงสร้างทางสังคมที่มีมาคู่สังคมไทย สถาบันทั้ง 3 จึงมีความสัมพันธ์ในทางสังคม และเป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนทั้งมิติทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ดังนั้น ลักษณะชุมชนที่ปรากฏในสังคมไทยจึงมักประกอบด้วย “บ้าน” (ชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คนและระบบชีวิตที่ก่อเกิดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย) “วัด” (สถาบันศาสนาซึ่งเป็นตัวขัดเกลาและบ่มเพาะวัฒนธรรมและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน) “โรงเรียน” (สถานศึกษาเป็นตัวเพิ่มเติมความรู้และถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ) สถาบันทั้ง 3 จึงเป็นสถาบันสำคัญในทางสังคมที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็ง พัฒนาให้เกิดเครือข่าย อันนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

4.4 ตอนที่ 4 ประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการเรียนรู้ด้าน เกษตรกรรมของชาวบ้าน

การสื่อสารภายในชุมชน

การสื่อสารจะแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกัน ในรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไล่จากความสำคัญจากมากที่สุดไปหาน้อยสุด คือ สื่อบุคคล หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นสื่อที่ชาวบ้านเขาสมอคอนใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต มีความรู้ความเข้าใจถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการสื่อสารภายในชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนา เพราะฉะนั้นจึงถือว่า การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาสังคม และท้องถิ่นดังจะกล่าวดังนี้

สื่อบุคคล (Personal Media)

เป็นสื่อที่มีความสำคัญที่สุดของหมู่บ้านเขาสมอคอน เป็นตัวคนที่ถูกนำมาใช้ในการเผยแพร่ข่าวสารภายในชุมชน เป็นการถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารซึ่งเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน สามารถตอบโต้ได้ทันที การใช้สื่อบุคคลก่อให้เกิดผลดีต่อชาวบ้าน คือสามารถนำข่าวสารที่ต้องการเผยแพร่ไปสู่ชาวบ้านได้โดยตรง และสามารถชักจูงใจผู้รับสารได้โดย

ใช้วิธีการพูดคุยแบบเป็นกันเอง ในขณะที่เดียวกันทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปในลักษณะที่ ยืดหยุ่นปรับให้เข้ากับผู้รับสารเป็นรายๆ ไปทำให้ได้รับทราบความรู้สึกนึกคิดของผู้รับสารได้ทันที

สื่อบุคคลเป็นวิธีการสื่อสารที่เก่าแก่ที่สุด ใช้กันตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ขึ้นในโลก เป็นสื่อที่ ใช้กันมากใน กลุ่มประชาชนทั่วไป เครื่องมือของสื่อบุคคลมีทั้งที่เป็นคำพูด กริยาท่าทาง การ แสดงออกทางอากัปกิริยา วิธีการสื่อสารด้วยบุคคลจะเป็นการใช้คำพูดเป็นหลัก ด้วยวิธีการ สนทนา โดยใช้คำพูด (Spoken Word) เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ทุกคนในหมู่บ้านเขาสมคอนคุ้นเคย กันคืออยู่แล้ว และทุกคนต้องใช้คำพูดในชีวิตประจำวัน ในงานอาชีพ ในชีวิตส่วนตัว สื่อคำพูดจึง เป็นสื่อที่เก่าแก่ที่สุดชนิดหนึ่ง นอกจากนี้หากคำพูดนั้นพูดโดยบุคคลที่มีชื่อเสียงที่สังคมยกย่องนับ ถือก็จะยิ่งเพิ่มน้ำหนักในคำพูดนั้นมากขึ้นเป็นเงาตามตัว การพูดจึงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ชักนำความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ออกมาให้ผู้อื่นได้ทราบและเข้าใจ คำพูดจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ที่สุดในการร่วมมือร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สื่อบุคคลหรือการสื่อสารด้วยคำพูดนั้น มี 2 แบบ คือ

- แบบที่เป็นทางการ (Formal oral communication) เช่น การอภิปราย การบรรยาย การ ประชุม

- แบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal oral communication) คือ การพูดจา สนทนาปราศรัย ต่าง ๆ ในการพูดที่เป็นทางการนั้นผู้พูดจะต้องพูดให้ผู้ฟังสนใจ เข้าใจ ประทับใจ เกิดศรัทธา แล้ว ยังอาจจะมีวัตถุประสงค์อื่น ๆ ในทางการพูดด้วย เช่น เพื่อให้ข่าวสารความรู้ เพื่อชักจูงใจ เพื่อกระตุ้นเร้าอารมณ์ เพื่อก่อให้เกิดการปฏิบัติการหรือทำให้รู้สึกซาบซึ้ง ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายจะมี 2 ลักษณะ คือ จุดมุ่งหมายที่เปิดเผย หรือจุดมุ่งหมายที่ปกปิด

ในหมู่บ้านเขาสมคอนนั้นชาวบ้านให้ความสำคัญกับสื่อบุคคลมากที่สุด เพราะเป็นสื่อ ดั้งเดิมที่ใช้กันอยู่เป็นประจำ เวลาที่มีข้อมูลข่าวสารที่จะประกาศให้ทราบโดยทั่วกันโดยสื่อบุคคล นอกเหนือจากจะมีหอกระจายข่าวสารไว้ประกาศแล้ว ยังจะมีการเดินบอกตามบ้านให้รับทราบเป็นการ ย้ำทำความเข้าใจอีกด้วย (แบบปากต่อปาก)

ข้อดีของสื่อบุคคล

1. เป็นสื่อที่ทุกคนมีอยู่แล้วไม่ต้องสิ้นเปลืองในการซื้อสื่อแบบสื่ออื่นๆ
2. ทำให้ผู้พูดและฟังเห็นหน้าตา บุคลิก ลีลา ท่าทาง น้ำเสียงประกอบการพูดซึ่งมี อิทธิพลในการชักจูงและเร้าความสนใจได้มากกว่า
3. เป็นการสื่อสารสองทางทั้งผู้พูดและผู้ฟังสามารถโต้ตอบกันได้ทันที
4. ผู้พูดสามารถปรับเนื้อหาให้เหมาะกับผู้ฟังได้ทันที
5. เหมาะกับการเผยแพร่เรื่องราวที่ไม่สลับซับซ้อนหรือติดต่อสัมพันธ์กันเป็นการ ส่วนตัว

ข้อจำกัดของสื่อบุคคล

1. ไม่มีความคงทนถาวรพูดแล้วก็ผ่านเลยไป
2. ไม่สามารถครอบคลุมผู้ฟังจำนวนมากๆได้
3. หากผู้พูดขาดความสามารถในการพูดจูงใจก็จะทำให้การพูดล้าเหลวได้
4. เนื้อหาสาระที่นำมาพูดหากสลับซับซ้อนเกินไป ทำให้ผู้ฟังไม่เข้าใจ ต้องมีอุปกรณ์ประกอบการพูด เช่น ภาพถ่าย ภาพสไลด์ ภาพยนตร์
5. เป็นสื่อที่ไม่มีหลักฐานอ้างอิงที่ชัดเจน

สื่อบุคคลที่มีอิทธิพลต่อชุมชนเขาสมอคอน ได้แก่

1. นายเผชญ โปธิ์ดี ผู้ใหญ่บ้านตำบลเขาสมอคอน เป็นคนที่ชาวบ้านเข้ามาหาเป็นคนแรกเพราะเป็นตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน คอยเป็นตัวประสานงานระหว่างราชการกับหมู่บ้าน
2. นายจันทน์ แสงม่วง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนที่ทำงานเพื่อชุมชน และเป็นคนที่มีความสามารถมากที่สุดคนหนึ่งในชุมชนเขาสมอคอน และเป็นคนที่เห็นความสำคัญของการสื่อสารของหมู่บ้าน
3. หมอบุญเรือง พูนใส หมอประจำอนามัย เป็นหมอประจำอนามัยภายในหมู่บ้าน เขาสมอคอนเป็นคนดูแลหออกระจายข้าวที่ตั้งอยู่ภายในอนามัย และเป็นคนคอยกระจายเสียงส่งข่าวสารผ่านหออกระจายข้าว มีอิทธิพลต่อชาวบ้านในเรื่องสุขภาพ การศึกษา และหออกระจายข้าว
4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม นางปาริตดา แก้วมณี เกษตรอำเภอ เป็นผู้ที่ดูแลโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน และคอยให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ในเรื่องเกี่ยวกับการเกษตร
5. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม นางเฉลิมศรี คลองสระบัว เกษตรตำบล เป็นผู้ที่ดูแลเรื่องศูนย์เรียนรู้ซึ่งเป็นที่ที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจสร้างขึ้นมา



ภาพที่ 4.17 รูปชาวบ้านที่กำลังประชุม อ.ส.ม.(อาสาพัฒนาหมู่บ้าน) อยู่ที่อนามัย

การประชุม

มีการประชุม อ.ส.ม. (อาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน) โดยมีการประชุมอยู่เรื่อยๆตามวาระการประชุม สถานที่ประชุมจะเป็นที่อนามัย โดยหมอเรื่องจะกระจายข่าวสารผ่านหอกระจายข่าวเพื่อนัดวันประชุม ในบางครั้งก็มีหน่วยงานของทางราชการมาให้ความรู้เพื่อนำไปเผยแพร่ต่อไป

การสังเกตการประชุม

ในการประชุมแต่ละครั้งมักจะจัดที่อนามัย หรือไม้ที่วัด ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมที่ชาวบ้านหาได้ง่าย โดยมีผู้ใหญ่บ้านหรือบางครั้งก็ไม่มี และหัวหน้าหน่วยงานเป็นประธาน ถ้าเป็นงานใหญ่หน่อยก็ต้องร่วมแรงร่วมใจกันทั้งหมู่บ้าน หรือถ้าต้องการให้ทราบข้อมูลทั้งหมู่บ้านโดยด่วนก็จะประชุมที่วัดเขาสมอคอน แล้วกระจายข่าวออกหอกระจายข่าวในทันที การดำเนินการประชุมชาวบ้านมีการสอบถามปรึกษาหาคำตอบ หรือหาวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยชาวบ้านให้ความร่วมมือเข้าร่วมประชุมกันเกือบทุกครั้ง จะมีบางครั้งที่ไม่ได้เข้าประชุม เพราะติดงานทำมาหากิน ส่วนใหญ่ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นในที่ประชุมค่อนข้างดี ในการประชุมไม่กำหนดเวลาที่ชัดเจนแล้วแต่วาระการประชุมเมื่อได้ข้อสรุปในที่ประชุมแล้วทุกคนจะปฏิบัติตาม

ดังนั้น สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ดีที่สุดในการสร้างทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แต่ก็มีข้อเสียคือ ไม่สามารถที่จะส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว การเปิดรับข่าวสารของชาวบ้านเขาสมอคอนนั้น สื่อบุคคลจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้ข่าวสารและเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวบ้าน เช่น เกษตรอำเภอลำปางใจให้ชาวบ้านรู้จักโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนของกระทรวงเกษตรฯ ว่ามีแนวคิดการดำเนินงานอย่างไรซึ่งตอนแรกยังไม่ค่อยมีใครให้ความสนใจเท่าไร ต้องให้คนในรุ่นแรกเข้าร่วมจบออกมาจนถึงจะเห็นผลเพื่อชักจูงใจให้ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการอย่างถาวรได้

“สื่อบุคคลจะสามารถเข้าใจในเรื่องการเกษตรได้ดีว่าสื่ออื่น เพราะเป็นการสอนตัวต่อและสามารถซักถามได้เดี๋ยวนั้นเลย ส่วนมากใช้อยู่ในศูนย์เรียนรู้ และนางสุมาลียังบอกอีกว่ายังสามารถนำความรู้ตรงนั้นมาปฏิบัติที่บ้านได้อีก (สุมาลี สมแสวง , สัมภาษณ์ , 14 มีนาคม 2551)”

สื่อบุคคลมีบทบาทสำคัญ เพราะเป็นการสื่อสารที่มีความเป็นกันเองและเป็นส่วนตัวก่อให้เกิดความคุ้นเคยได้ง่าย และช่วยให้เกิดการยอมรับความคิดเห็นได้ง่ายขึ้น

“สื่อบุคคลมีผลต่อฉันมากที่สุดในเรื่องที่สามารถนำความรู้ที่ได้ฉัน นำกลับมาทำที่บ้านได้ เพราะชินกับตรงนี้มากกว่า เพราะมันสามารถที่จะคอยบอก หรือให้คำแนะนำได้ทันทีเลย (คณิง ใจเพชร , สัมภาษณ์ , 14 มีนาคม 2551)”

“สื่อบุคคลมีผลต่อการเรียนรู้ต่อตัวเองเป็นอย่างมาก และเปลี่ยนแปลงความรู้ของตัวเองได้มากที่สุด เพราะพฤติกรรมทางการเกษตรใหม่ๆ ส่วนมากได้จากสื่อบุคคลทั้งนั้น จากการเข้ามาให้ความรู้ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมต่างๆ เพราะสามารถสอนและช่วยปฏิบัติได้ดีกว่าสื่ออื่น และสามารถเพิ่มพูนความรู้ได้มากกว่าสื่ออื่น (ลาภ พุมดี, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2551)”

ในส่วนของเรื่องการประชุมภายในหมู่บ้านก็มีความจำเป็นมากเพราะจะเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารให้กับชาวบ้านได้รับทราบถึงข่าวสารต่างๆ ได้ และจะมีการประชุมร่วมกันของชาวบ้านเดือนละครั้ง หรือมีเหตุการณ์ด่วนหรือเรื่องที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านก็จะมีการประชุมด่วนเหมือนกัน ซึ่งเนื้อหาในการประชุมก็จะเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน การระดมความคิดแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และความเป็นไปในหมู่บ้าน โดยการประชุมแต่ละครั้งจะมีการสอดแทรกเรื่องศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนกับเรื่องชุมชนเข้มแข็งเข้าไปด้วย เกือบทุกครั้งจะเป็นการพูดคุยปรึกษาหารือกัน ใครมีประเด็นเสนอก็ได้ ชาวบ้านสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี แต่ถ้าเป็นเรื่องสำคัญก็จะประชุมทันที ในการจัดประชุมในหมู่บ้านทางอนามัยจะเป็นผู้ดำเนินการสถานที่ประชุมจะอยู่ภายในสถานีอนามัย และจะเชิญหน่วยงานของรัฐเข้าร่วมประชุมด้วยถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง “นางเฉลี๋ย บอกว่าตัวเองเป็นสมาชิก อ.ส.ม. (อาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน) ซึ่งประชุมกันทุกเดือนที่อนามัย เป็นการระดมความคิดกันว่าในแต่ละเดือนนั้นเรามีความคิดอะไรที่จะมาพัฒนาหมู่บ้านได้บ้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง อาชีพเสริม การศึกษา ช่องทางทำมาหากิน หรือความปลอดภัยของคนในชุมชน ถ้าช่วงไหนมีขโมยเข้ามาในหมู่บ้านก็จะเรียกประชุมด่วนเพื่อหาวิธีป้องกัน ส่วนสื่อบุคคลที่นี้ส่วนมากจะเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่คอยเข้ามาให้ความรู้ทางการเกษตรให้กับคนในชุมชน ส่วนภายในชุมชนเป็น นายจ่านงค์ ที่มีความรู้คอยมาสอนบ่อยๆ ในเรื่องการเกษตรมากกว่า (เฉลี๋ย มาสะอาด, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2551)”

4.1.2 หอกระจายข่าว

มีความสำคัญรองลงมาจากสื่อบุคคล หอกระจายข่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ข่าวสาร ความรู้ต่างๆ ให้กับชาวบ้านเขาสมอคอนโดยเฉพาะ หรือเรียกอีกอย่างว่า สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media) หมายถึง สื่อที่ถูกผลิตขึ้นมาที่มีเนื้อหาสาระที่เฉพาะเจาะจง และมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับเฉพาะกลุ่ม เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านเขาสมอคอนได้รับทราบข้อมูล ข่าวสารและบริการสาธารณะสุข อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ประชาคมหมู่บ้านและชุมชน ซึ่งสื่อต่างๆ ดังต่อไปนี้มีอยู่ในหมู่บ้านเขาสมอคอน เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการสื่อสารในการพัฒนาชุมชน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

หอกระจายข่าว หมายความว่า เครื่องมือสื่อสารที่ชาวบ้านหรือเทศบาลจัดสร้างขึ้นในการกระจายเสียงในหมู่บ้าน ชุมชน เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสาร และการบริการ

สาธารณะ ที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และของรัฐ ให้ประชาชนได้รับประโยชน์รวมทั้งเผยแพร่ความคิดเห็น ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ในรูปของการจัดตั้งเป็นหอส่งกระจายเสียงหรือ อาจจะส่งเสียงไปตามสายโดยติดตั้งลำโพงไว้เป็นระยะๆ ให้ได้ยินอย่างทั่วถึงทั้งหมู่บ้าน



ภาพที่ 4.18 หอกระจายข่าว และหมอเรื่องกำลังกระจายข่าวสารให้ชาวบ้านรับฟังอยู่

ลักษณะการดำเนินงานของหอกระจายข่าวเขาสมอคอน

หอกระจายข่าวจะมีอยู่ในชุมชนเขาสมอคอน ตั้งอยู่ในอนามัยของหมู่บ้านมีลำโพงกระจายอยู่ 3 แห่งรอบๆหมู่บ้านซึ่งใช้สำหรับประกาศแจ้งข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านปรกติ หมอเรื่อง พุนไส ซึ่งเป็นหมอประจำอนามัยเขาสมอคอนจะพูดออกหอกระจายข่าวอยู่เป็นประจำ หรือใครมีข่าวสารต่างๆที่เห็นว่ามีสำคัญต่อหมู่บ้านก็สามารถนำมาเผยแพร่ยังหอกระจายข่าวแห่งนี้ได้ รวมทั้งเรื่องราวข่าวสารของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงก็ยังเผยแพร่ผ่านทางสื่อนี้เป็นประจำ นายจันงค์ บอกว่าการดำเนินงานของหอกระจายข่าวของเขาสมอคอนนั้น ส่วนใหญ่ยังมีปัญหาในการเลือกข่าวสารที่จะนำออกเผยแพร่รวมทั้งขาดผู้รับผิดชอบที่มีความรู้ด้านการทำงานโดยตรง โดยส่วนมากก็เป็นเรื่องข่าวสารทั่วไปไม่ได้เฉพาะเจาะจงเท่าที่ควร ส่วนมากใครมีความรู้เรื่องอะไรก็จะเป็นคนนั้นที่กระจายเสียง จึงทำให้หอกระจายข่าวไม่ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อสาธารณะของชุมชนที่แท้จริงเท่าที่ควร ในส่วนเรื่องของหอกระจายข่าวในบทบาทอื่นๆนั้น

บุคลากร

โดยปรกติหมอเรื่องจะเป็นคนดูแลหออกระจายข่าว เพราะอยู่ในความรับผิดชอบของอนามัย คอยให้ข่าวสารสลับกับผู้ใหญ่บ้านข้างในบางครั้ง

หมอเรื่อง : พุดโดยใช้หออกระจายข่าวเป็นส่วนใหญ่ หรือบางที่ชาวบ้านก็จะให้พุดเป็นบางเรื่อง แต่เวลาประชุมกันที่อนามัยก็ผ่านหออกระจายข่าวเลย เพื่อชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าประชุมเขาจะได้ฟังด้วย เรื่องส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องของหมู่บ้านเกี่ยวกับการพัฒนาต่างๆ เทคโนโลยีเกี่ยวกับการเกษตรใหม่ๆ บัญ (เรื่อง พุดใส, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2551)

“ หออกระจายข่าวจะมีการเผยแพร่ข่าวสารอยู่ตลอดเวลา และได้ยินอยู่เป็นประจำ ส่วนมากเป็นเรื่องของทางอนามัย เพราะตั้งอยู่ในอนามัย หมอเรื่องจะพุดอยู่เป็นประจำ บางครั้งมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีข่าวเรื่องการเกษตรใหม่ๆ ก็เอามาเผยแพร่ เช่น วิธีการปลูกข้าว หรือวิธีการเกษตรใหม่ๆ ก็มาให้ความรู้บ้างเป็นบางครั้ง มีผลต่อการเรียนรู้และพฤติกรรมทางการเกษตรของฉันทันเหมือนกัน คือ ได้รับความรู้เอาไปทำในนาของตัวเอง เพราะหออกระจายข่าวจะมีคนฟังทุกคนถ้าเป็นวิทยุชุมชนบางคนอาจจะไม่ฟัง (ทอง พรหมงาน, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2551) ”

“ หออกระจายข่าวนั้นมีส่วนเป็นอย่างมากในเรื่องของสร้างความสามัคคีของชาวบ้าน เพราะเวลาเรียกประชุมอะไรก็เรียกผ่านหออกระจายข่าวนี้อะแหละ เพราะมันรวดเร็วทันใจดีชาวบ้านเลยชอบ มันไม่ต้องรอเวลาเหมือนสื่ออื่นๆ เมื่อก่อนที่ยังไม่มีหออกระจายข่าวนั้นเวลามีเรื่องอะไรภายในหมู่บ้านก็ต้องฝากกันไปบอก ในส่วนของเรื่องการเกษตรนั้นหออกระจายข่าวสำหรับฉันทันแล้วจะได้ความรู้มากกว่า เพราะมันบอกอยู่เรื่อยๆ (ทองคำ เทศวงษ์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2551) ”

“ ส่วนมากตอนนี้หออกระจายข่าวก็มีความสำคัญต่อหมู่บ้านมาก เพราะมันเป็นเหมือนกระบอกเสียงของชาวบ้านในการกระจายข่าวสารต่างๆ ให้ได้รับทราบกัน สำหรับฉันทันแล้วมันมีความสำคัญเท่าๆ กับสื่ออื่นที่อยู่ภายในชุมชน เพราะต่างคนก็สะดวกในการรับสื่อที่ตนเองสะดวกในการรับมากกว่า (บรรจง คงรัมย์, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2551) ”

ปัญหาเกี่ยวกับการสื่อสาร

- บางครั้งหออกระจายข่าวในหมู่บ้านลำโพงไม่ค่อยได้ยินเท่าไรเพราะมีอยู่ 3 ตัว ทั่วหมู่บ้านจึงทำให้ชาวบ้านไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและชัดเจน บางครั้งการเดินบอกตามบ้านก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่

- การสื่อสารที่ไม่เข้าใจกันเช่น พุดอีกอย่างเข้าใจอีกอย่าง

วิธีแก้ไข

- ติดตั้งลำโพงเพิ่มเติมตามจุดต่างๆ จะทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลที่ชัดเจน และถูกต้อง
- อาจจะต้องไปบอกชาวบ้านด้วยตัวเอง แล้วให้ชาวบ้านบอกต่อกันไป
- เวลาผู้ฟังไม่เข้าใจควรเปิดโอกาสให้ซักถามได้ และอธิบายเพิ่มเติมให้ชัดเจน

4.1.3 วิทยุชุมชนเขาสมอคอน

วิทยุชุมชน หมายถึง เทคโนโลยีที่เปิดช่องทางการสื่อสาร เพื่อชีวิต ของคนในชุมชน และมาจากการจัดทำนำเสนอ โดยคนในชุมชน ซึ่งเป็นเพียงสถานีวิทยุขนาดเล็กๆ ที่มีเครื่องส่งกระจายเสียง ขนาด 20-30 วัตต์ รัศมีการกระจายเสียง 10-15 กิโลเมตร ดังนั้น วิทยุชุมชนจึงเป็นเรื่องของชุมชนคิด ชุมชนทำ ชุมชนนำเสนอ และชุมชนตรวจสอบจัดการ เป็นการนำเทคโนโลยีที่รัฐเคยผูกขาด มาสร้างช่องทางอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมแห่งสิทธิภายใต้รัฐธรรมนูญที่ชุมชนต้องการมีสิทธิในการสื่อสารเรื่องที่ดีเพื่อสิ่งที่ดีต่อชุมชนของตน ซึ่งไม่ใช่แค่เรื่องการค้าหรือมีสถานีวิทยุเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างคุณแห่งอำนาจของภาคประชาชนที่จะสร้างสรรค์สื่อและสารระบบรากฐานทางวัฒนธรรมที่แท้จริงของตนเองดังนั้นหัวใจของวิทยุชุมชนก็คือ

1. คนในชุมชนเป็นผู้ผลิตและผู้ฟัง
2. เข้าถึงง่าย ปิด-เปิด ง่าย ใช้ภาษาท้องถิ่นต้นทุนต่ำ การผลิต การจัดการมีเครื่องมือไม่ซับซ้อน เป็นต้น
3. เป็นสมบัติสาธารณะ ใช้ระบบอาสาสมัครเข้ามาช่วย และไม่แสวงหากำไร
4. ชุมชนเป็นเจ้าของ สำหรับการกำหนดทิศทางและนโยบาย

ดังนั้น เมื่อวิทยุชุมชนเป็นเรื่องราวของชุมชน ที่ต้องมีส่วนร่วมในการร่วมวัตถุประสงค์ การจัดการ การกำหนดเป้าหมายทิศทางร่วมกัน ย่อมเป็นการเสริมสร้างกำลังใจแก่ผู้ดำเนินรายการให้สามารถนำเสนอได้ครอบคลุมพื้นที่เนื้อหา ตามสภาพของวิถีทางสังคม ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านลักษณะภูมิประเทศและอาชีพของท้องถิ่นนั้นๆ บนพื้นฐานที่สังคมไทยเชื่อเหมือนกันว่า "คลื่นความถี่ คือทรัพยากรธรรมชาติ ที่ไม่มีวัดหมดสิ้น และคลื่นความถี่ไม่มีข้อจำกัดในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เพียงแต่มีต้นทุนในการถือครองและใช้ความชำนาญการเป็นพิเศษในการทำประโยชน์ และเมื่อคลื่นความถี่ไม่มีลักษณะทางกายภาพ ดังนั้น แนวความคิดในการบริหารจัดการ สรรหาคลื่นความถี่ จึงไม่อาจใช้วิธีคิด เช่นเดียวกับการใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรชนิดอื่นๆ ที่มีคุณสมบัติทางกายภาพได้ มันจึงสามารถถูกนำไปใช้ในฐานะ ของการสร้าง

คุณประโยชน์สู่ประชาชนได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ดังนั้น วิทยุชุมชนเขาสมอคอนจึงเกิดขึ้นภายใต้หลักการบริหารดังกล่าวนี้

ความเป็นมาของวิทยุชุมชนเขาสมอคอน

วิทยุชุมชนเขาสมอคอนเป็นรูปแบบการบริหารแบบวิทยุท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นเป็นศูนย์กลางการสื่อสารที่ตรงกับความต้องการของคนในท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงสะท้อนปัญหาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการร่วมมือของคนในชุมชน

วิทยุชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งคนในชุมชนจะสามารถเข้าถึงสื่อได้ง่าย มีส่วนร่วมในการจัดรายการและมีการบริหารจัดการ วางแผนเกี่ยวกับการผลิตสื่อในชุมชนเอง การสื่อสารในแนวนี้จะเน้นหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ การเข้าถึง (Access) การมีส่วนร่วม (Participation) และการจัดการด้วยตัวเอง (Self-management) วิทยุชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ลักษณะสำคัญของวิทยุชุมชนจึงอยู่ที่การเป็นสื่อของระบอบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน วิทยุชุมชนเกิดขึ้นจากการละเลยและมองข้ามสิทธิการสื่อสารของประชาชน ซึ่งมองไม่เห็นว่าการมีรายการเพื่อการศึกษา รายการเพื่อสื่อสารกับผู้ฟังในชุมชน และเรื่องของชุมชนที่จะเป็นประโยชน์ จึงเป็นที่มาของวิทยุชุมชนเขาสมอคอนที่เข้ามาเติมช่องว่างในระบบสื่อวิทยุกระแสหลักของหมู่บ้าน วิทยุชุมชนที่นี้มุ่งเสนอสาระของคนในชุมชน และจากคนในชุมชนจึงประสบความสำเร็จ เพราะได้ตอบสนองต่อสิทธิการรับรู้ ข้อมูลข่าวสารและสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนโดยตรง ดังนั้นความคิดที่จะจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนท้องถิ่นจึงเกิดขึ้น

วิทยุชุมชนเขาสมอคอนแห่งนี้ เกิดขึ้นมาจากหน่วยงานของทหาร คือ จากคนที่ชื่อ จำสุมคิด ปัดดา หน่วย พัน ปจว. จิตวิทยา ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศูนย์สงครามพิเศษ ลพบุรี เป็นหน่วยงานทหารที่เข้ามาในหมู่บ้านในช่วงเลือกตั้งตอนที่มีการปฏิวัติกัน ในคณะรัฐบาล คมช. ที่ผ่านมา เพื่อเข้ามาอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจในเรื่องของการเมือง และทำความเข้าใจกับชาวบ้านในเรื่องของการปฏิวัติ เพื่อให้ความรู้ในเรื่องของการปฏิวัติว่า ทำไมถึงต้องปฏิวัติ และปฏิวัติไปเพื่ออะไรแล้วหลังจากปฏิวัติแล้วเราจะปฏิบัติตัวในระบอบประชาธิปไตยอย่างไร แสดงความเป็นกลางในการพูดมากที่สุดเพื่อเป็นการให้ความรู้กับชาวบ้านเขาสมอคอน และเมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเข้าสู่สภาวะปกติก็ออกไปจากหมู่บ้าน ซึ่งจำสุมคิดเป็น DJ ประจำอยู่ที่สถานีซึ่งเป็นการกิจของหน่วยงานนี้ในการเข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้านประมาณ 2 ปี ก็ต้องย้ายไปปฏิบัติภารกิจนี้ทางอีสาน และในขณะเดียวกันชาวบ้านก็เกิดความสนใจในวิทยุชุมชนว่าเป็นสิ่งที่เสียดายถ้าจะยุบเลิกลงไปเพราะมันสร้างความบันเทิงและสาระได้ไปในตัว และในขณะเดียวกันชาวบ้านก็เห็นว่ามันสนุกและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมาก ทางทหารก็ถาม

ชาวบ้านว่าอยากมีวิทยุชุมชนเป็นของตนเองหรือไม่ ชาวบ้านก็เสียดายและก็อยากที่จะให้วิทยุชุมชนแห่งนี้คงอยู่ต่อไปแล้วก็ประชุมกันใน 3 หมู่บ้าน คือ เขาสมอคอน โตกสลุต และมูจรีนทร์ เกี่ยวกับวิทยุชุมชนความเป็นไปได้ในการจัดตั้ง คือ ต้องซื้อคลื่นเป็นของตัวเองเท่านั้น และก็ตกลงกันว่าจะต้องหาทุนเพื่อมาซื้อคลื่นชาวบ้านจึงร่วมกันลงขันหาทุนกันซื้อคลื่นขึ้นมา ในส่วนของงบประมาณได้รับตั้งแต่จำนวนเงิน 5 บาท ไปจนถึง 30,000 บาท ในการซื้อคลื่นวิทยุจากกรมประชาสัมพันธ์ และก็ต่อสู้กันเรื่อยมาจนได้เป็นวิทยุชุมชนของชาวบ้านจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งตอนนี้คนที่ดูแลกิจการของวิทยุชุมชนของที่นี่คือ นายบุญชู พุ่มม่วง



ภาพที่ 4.19 นายบุญชู พุ่มม่วง ขณะจัดรายการอยู่ในช่วงเช้า

ภูมิหลัง นายบุญชู พุ่มม่วง เจ้าหน้าที่ดูแลกิจการวิทยุชุมชนเขาสมอคอน : ปัจจุบันทำงานเป็นนักการภารโรงอยู่ที่โรงเรียนเขาสมอคอน และงานอดิเรกอีกอย่างคือการทำงานเพื่อชุมชน โดยได้รับมอบหมายจากส่วนร่วมให้รับผิดชอบวิทยุชุมชนเขาสมอคอน ซึ่งนายบุญชู เป็นคนที่ทำงานเพื่อชุมชนมาก่อน ชาวบ้านเห็นว่าเป็นคนที่เก่งมองการณ์ไกลก็เลยได้รับหน้าที่นี้จากชาวบ้านให้เป็นเจ้าหน้าที่กิจการวิทยุชุมชนเขาสมอคอน

ลักษณะการดำเนินงานของวิทยุชุมชนเขาสมอคอน

วิทยุชุมชนเขาสมอคอนดำเนินงานต่อจากวิทยุชุมชนของทหาร FM 131.5 MHz ที่เข้ามาให้ความรู้เรื่องการปฏิบัติของ คมช. เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ พฤศจิกายน 2550 โดยถือคลื่นของวิทยุไว้ที่ FM 106 MHz ดำเนินงานบริหารโดยชาวบ้าน 3 ตำบล คือ โตกสลุต มูจรีนทร์ และเขาสมอคอน เปิดรายการตั้งแต่ 5.00 น - 23.00 น. โดยมีรูปแบบการดำเนินงานดังนี้

1. มีคณะกรรมการรับผิดชอบดำเนินการ ซึ่งประกอบด้วย คณะทำงานรับผิดชอบด้านบริหาร ด้านจัดรายการในการดำเนินงานอย่างน้อย 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายเกษตร ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายธรรมมะ และฝ่ายทั่วไป

2. มีการจัดแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงานของ คณะกรรมการ

3. มีตารางออกอากาศที่แน่นอน

4. มีการเผยแพร่ความรู้และปัญญาในการแก้ปัญหาท้องถิ่น หรือส่งเสริมการพัฒนาหมู่บ้าน ส่งเสริมอาชีพ วัฒนธรรม หรืออื่นๆ

8. มีการจัดรายการในการออกแบบหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการเสนอข่าวด้วยการประกาศ การสัมภาษณ์ การสนทนา การเสนอบทความ บทความสลับเพลง

9. มีการจัดหาทุน เพื่อใช้ในการดำเนินการ โดยขอเป็นค่าบำรุงรักษาอุปกรณ์จากสปอนเซอร์ หรือผู้ให้การสนับสนุนบ้าง โดยจะคัดเฉพาะที่ไม่ได้มุ่งหวังผลประโยชน์มากเกินไป

เนื้อหาในการออกอากาศ

ข่าวสารต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนจากหนังสือพิมพ์ต่างๆ สาธารณสุข ต่อชาวบ้าน เรื่องเกี่ยวกับการเกษตร ธรรมมะ และกีฬา ในส่วนที่จะตามมาคือในเรื่องของกฎหมาย แล้วยังเรื่องทั่วไปของวัยรุ่น โดยขึ้นเป็นเพลงลูกทุ่งลูกกรุงแล้วแต่ช่วงของรายการ ในส่วนของเรื่องการเมืองจะไม่พูด ในส่วนของรายการนั้นชาวบ้านจะเลือกกันเองว่าจะให้มีรายการแบบไหน ส่วนมากจะเป็นรายการที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตัวเองเท่านั้น



ภาพที่ 4.20 เสาออกอากาศวิทยุชุมชนเขาสมอคอน

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งวิถุชุมชนเขาสมอคอน

1. เพื่อความรักความสามัคคีของชุมชน 3 ตำบล
2. เพื่อเสริมสร้างความรู้ในชุมชน
3. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูล เผยแพร่สาระและข่าวสารภายในชุมชน
4. เพื่อส่งเสริมความรู้ในการป้องกัน รักษา สุขภาพของชุมชน
5. เพื่อความจรรโลงใจของชุมชน
6. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการแสดงออกด้านภาษา ทักษะการพูดแก่เยาวชน
7. เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านศีลธรรม จริยธรรม และจรรโลงพระพุทธศาสนา

บุคลากร

การดำเนินงานของวิถุชุมชนเขาสมอคอนมาจากคนในชุมชนเองทั้งหมดซึ่งมีประจำอยู่ 10 คน หมุนเวียนกันเข้ามาจัดรายการในแต่ละช่วงเวลาของตัวเอง รวมทั้งกลุ่มอื่นๆอีก เช่น กลุ่มธรรมมะของวัดเขาสมอคอน กลุ่มเรื่องการศึกษา กลุ่มเกษตรกร กลุ่มเยาวชน และกลุ่มวัฒนธรรม และในวันเสาร์ อาทิตย์ จะมีเด็กๆเข้ามาฝึกเป็น DJ อยู่เรื่อยๆ

ปัญหาและอุปสรรค

1. ตอนแรกที่ตั้งวิถุชุมชนขึ้นมาใหม่ๆก็มีปัญหาเรื่องคลื่นแทรก เพราะใกล้ๆกันก็มีวิถุชุมชนอีกแห่งหนึ่งเหมือนกันแต่ก็ตกลงกันได้ และพวกกลุ่มนายทุนที่เสนอตัวเข้ามาของเขากิจการแต่ชาวบ้านไม่ยอม เพราะเห็นว่าวิถุชุมชนเป็นสิ่งที่ใครจะมาทำเอาประโยชน์ไม่ได้

2. ผู้ใหญ่บ้านและ อ.บ.ต. ยังไม่เห็นความสำคัญเท่าที่ควร และที่เป็นปัญหาที่สำคัญที่กลัวมากที่สุด คือ มติของวิถุชุมชนของรัฐบาลที่จะออกมาเพราะตอนนี้มันยังไม่แน่นอนเรายังไม่ทราบว่ารัฐบาลจะมาใส่กรอบวิถุชุมชนหรือไม่ ถ้าใส่มันจะขนาดไหน ซึ่งตอนนี้ก็แก้ปัญหาเฉพาะหน้ากันไปก่อน ส่วนในเรื่องของอุปกรณ์ก็ยังขาดอยู่เหมือนกัน ที่อยากได้มากที่สุดคือคอมพิวเตอร์มาตรฐานดีๆซักเครื่องและอินเตอร์เน็ตไว้คอยค้นข้อมูลมาเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้รับฟังกันทางวิถุชุมชน (บุญชู พุ่มม่วง , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551)

3. ปัญหาและอุปสรรคอีกอย่างหนึ่ง คือ เมื่อก่อน นายสเว็ก ชมบุญ เคยทำงานวิถุชุมชนกับบุญชูแล้วไม่ลงรอยกันในเรื่องของผลประโยชน์วิถุชุมชนเขาสมอคอนเพราะ นายสเว็กอยากจะให้วิถุชุมชนเขาสมอคอนแห่งนี้เป็นคลื่นอิสระ เพื่อที่จะให้ผู้สนับสนุนเข้ามาเยอะๆเพื่อให้มีรายได้ตรงนี้ แต่นายบุญชู ไม่ยอม เพราะวิถุชุมชนแห่งนี้เป็นที่ชาวบ้านร่วมมือร่วมแรงกันสร้างขึ้นมาจากคนในชุมชน และถ้าปรับรูปแบบเป็นแบบหวังผลกำไร กรอบในเรื่องเนื้อหาสาระก็จะเปลี่ยนไป และไม่เหมาะสมกับชาวบ้านหรือท้องถิ่นของชุมชน “เท่าที่มีตอนนี้ก็ผู้สนับสนุน

เข้ามาบ้างแต่เราจะต้องตกลงกับผู้สนับสนุนกันก่อนว่าห้ามปรับเนื้อหาในการนำเสนอของเราซึ่งทางผู้สนับสนุนก็ยินดีให้เป็นไปตามนั้นส่วนมากก็จะเป็นร้านน้ำแข็ง ร้านขายเครื่องมือการเกษตรต่าง (บุญชู พุ่มม่วง , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551)” แล้ว นายสเว็ก ก็แยกตัวไปเปิดคลื่นเป็นของตัวเองคลื่น FM 107.5 ซึ่งเป็นการกระทำที่หวังผลประโยชน์ส่วนตัว คือ ส่งลูกตัวเองเข้าไปฝึกอบรมการเป็น DJ ของวิทยุชุมชนเขาสมอคอนแล้วมาทำเองแข่งกับวิทยุชุมชนเขาสมอคอนคือ เวลาใครอยากไปจัดก็ต้องซื้อคลื่น แล้วก็จะมีความหือหือคือคลื่นแซรก



ภาพที่ 4.21 ผู้วิจัยขณะร่วมจัดรายการกับ DJ บุญชู

4.2 บทบาทของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

การบริหารงานของวิทยุชุมชนเขาสมอคอน จะแตกต่างจากวิทยุทั่วไป คือวิทยุทั่วไปเป้าหมายค่อนข้างจะกว้างขวาง แต่วิทยุชุมชนจะมีกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง แตกต่างจากวิทยุทั่วไปคือ วิทยุชุมชน จะเป็นวิทยุกระจายเสียงที่บริหารจัดการโดยชาวบ้าน คิดว่าสิ่งที่เขาต้องการจะฟังนั้นคืออะไรและร่วมกันบริหารจัดการ ข้อมูลข่าวสารตรงนี้เพื่อพวกเขาฟังกันเอง โดยทำงาน ร่วมกับทางสถานี เป็นหัวใจสำคัญคือ ชาวบ้านมาบริหารจัดการที่รายการนั้นจะเป็นของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน และเพื่อชาวบ้าน คือสิ่งที่แตกต่างจากวิทยุทั่ว ๆ ไป จะคิดและทำรายการที่คิดว่าชาวบ้านชอบอะไร จะทำไปตามนั้นและเป้าหมายเดิมคือให้กว้างที่สุดเท่าที่จะกว้างได้ ทำให้เกิดแนวความคิดที่ต่างกันไปคือ วิทยุชุมชนจะเป็นวิทยุกำลังต่ำ ที่มุ่งสู่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ แต่ขณะที่วิทยุทั่ว ๆ ไปนั้นจะเป็นการมุ่งกลุ่มเป้าหมายที่ค่อนข้างกว้าง และทำงานโดยเจ้าหน้าที่สถานีเป็นหลัก และคิดว่าชาวบ้านต้องการฟังอะไรก็จะจัดให้

มาถึงตอนนี้ “วิทยุชุมชนเขาสมอคอน” มีตัวตนให้เห็นและจับต้องได้อย่างชัดเจนแล้ว เป็นตัวบ่งชี้ถึงสภาพการณ์ของการปฏิรูปการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านเขาสมอคอน ซึ่งปรกติชาวบ้านในหมู่บ้านเขาสมอคอนจะไม่ค่อยเห็นความสำคัญของสื่อวิทยุชุมชนเท่าที่ควร จนเริ่มจากหน่วยงานทหารที่เข้ามาให้ความรู้เรื่องการเมืองในช่วงที่ปฏิวัติ การเปลี่ยนแปลงก็เริ่มเกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านรับแต่สื่อหอกระจายข่าวอย่างเดียว ก็เริ่มมาปรับตัวให้ความสำคัญกับวิทยุชุมชนมากขึ้น ดังนั้น วิทยุชุมชนของหมู่บ้านเขาสมอคอนจึงเป็นสื่อที่เกิดขึ้นเปิดพื้นที่ให้กับคนที่ไม่เคยพูดได้มีโอกาสดู ชาวบ้านซึ่งถูกบังคับให้เป็นฝ่ายพียงมาตลอดได้สลับสับเปลี่ยนมาเป็นคนพูดบ้าง มีชาวบ้านหลายคนในเขาสมอคอนที่ส่งลูกหลานเข้ามาเป็นอาสาสมัครดำเนินรายการร่วม DJ ทำให้ตอนนี้วิทยุชุมชนเขาสมอคอนมี DJ ที่เป็นเยาวชนอยู่หลายคนเพื่อฝึกทักษะการพูด ทำให้รู้สึกถึงความมั่นใจในการพูดและพูดได้อย่างชานฉลาดมากขึ้น แม้ว่าจะไม่เคยพูดต่อหน้าสาธารณชนผ่านไมโครโฟนมาก่อนเลยก็ตามคำพูดของ บุญชูที่เคยพูดว่า ทุกคนที่เข้ามาสู่ วิทยุชุมชนมาพร้อมกับจิตใจและความรู้สึกที่รักในวิทยุชุมชน และรักในศักยภาพของการสื่อสารที่วิทยุชุมชนมีอยู่ในตัวความโดดเด่นของมันเอง

การมีส่วนร่วมกับวิทยุชุมชนของชาวบ้านนั้นดีมาซึ่ง ตั้งแต่ที่เค้าพอใจที่จะศรัทธาในวิทยุชุมชน ในการที่จะทำให้วิทยุชุมชนแห่งนี้คงอยู่ให้เป็นประโยชน์ในชุมชน ตั้งแต่เม็ดเงินที่เค้าพอใจลงขันงบประมาณ งบประมาณในตอนนั้นได้จากเด็กตั้งแต่ 5 บาท ขึ้นไปจนถึงหลายๆหมื่นจากคนที่มิดังด้วย ไปจนถึงรายการที่ไม่มีสาระก็สามารถให้ชาวบ้านโทรเข้ามาติตติงได้ การทำงานที่นี้จะต้องเน้นใจมาก่อนเพราะไม่มีรายได้ ส่วนเรื่อง DJ นั้น ทุกคนที่มีใจรักในงานเพื่อส่วนรวมสามารถมาฝึกฝนกันได้ แต่ที่สำคัญต้องมีใจรักในการที่จะต้องเสียสละเพื่อชุมชนเสียก่อน (บุญชู พุ่มม่วง , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551)

4.3 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชาวบ้านเขาสมอคอนสามารถแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ 3 ระดับ ดังนี้

ก. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร

การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้รับสารของคนในหมู่บ้านเขาสมอคอน ได้เปิดโอกาสในฐานะผู้ฟังสามารถแสดงความคิดเห็นได้โดยตรงเลย โดยโทรศัพท์เข้าไปในรายการได้เลยโดยตรง หรือเขาไปคุยที่สถานีได้โดยตรง จากการศึกษาพบว่า ผู้ฟังในหมู่บ้านจะมีความคิดเห็นโดยตรงโดยการโทรเข้าไปที่นายบุญชูมากกว่า นางบรรจง บอกว่า เคยโทรไปว่า DJ ว่าชอบพูดมากเพราะชอบเอาการพูดคุยกับผู้ฟังมาออกรายการเพราะมันไม่มีประโยชน์สาระอะไรเลย

ส่วนใหญ่ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นว่าวิทยุชุมชนเป็นการแจ้งข้อมูลข่าวสาร มากกว่าการให้บริการด้านความบันเทิง อีกทั้งเวลาในการออกอากาศที่ไม่ตรงกับเวลาที่คนในหมู่บ้านมีความพร้อมเท่าไร และพื้นที่กระจายเสียงที่ไม่ครอบคลุมและตรงกับความต้องการ ทำให้ผู้ฟังไม่สามารถแสดงความคิดเห็น แจ้งความต้องการ และยังไม่สามารถเข้ามามีส่วนด้านการจัดการในฐานะผู้ฟังได้ดีเท่าที่ควร ส่วนมากนายบุญชูเป็นคนจัดการเองทั้งหมด หรือถ้ามีชาวบ้านเสนอเนื้อหาอะไรเข้ามาที่เป็นประโยชน์ก็จะรับไว้พิจารณา

“ ส่วนมากเวลาผมลงไปธุระข้างล่างเขาสมอคอนก็จะมีชาวบ้านต่างๆเข้ามาคุย ก็ดิชมบ้างเหมือนกัน เคยไปตลาดแล้วมีชาวบ้านคำก็มีในบางช่วงของรายการ (บุญชู พุ่มม่วง , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551) ”

ส่วนความคิดเห็นของชาวบ้านคนอื่นๆที่เป็นคนรับสารวิทยุชุมชนอยู่เป็นประจำก็จะมี ความแตกต่างกันออกไปดังนี้

“ ฟังอยู่ทุกวันตื่นมาก็ฟังเลยตอนทำกับข้าวตอนเช้า เพราะว่าจะได้รับรู้ข่าวสารว่ามีอะไรบ้างในชุมชนของเราในแต่ละวันรวมทั้งข่าวภายนอกชุมชน รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรใหม่ๆ เพราะในชุมชนไม่มีหนังสือพิมพ์ขายตื่นเช้ามาก็ไปทำนากันเลยก็จะไม่ได้รับรู้ข่าวสารอะไรมากนัก ก็มีวิทยุนี้แหละที่สามารถรับได้ง่ายที่สุดและสามารถเอาไปฟังที่นาได้ด้วย เมื่อก่อนผู้ช่วยจำนงค์ จะพูดเรื่องศูนย์เรียนรู้บ่อยมากเพราะเมื่อก่อนศูนย์เรียนรู้แห่งนี้บูมมากก็จะมีพูดอยู่เรื่อยประจำๆ เพราะจะฟังเรื่องการเกษตรอยู่บ่อยๆ (แจ้ว พูนสวัสดิ์ , สัมภาษณ์ , 16 มีนาคม 2551) ”

“ สื่อที่มีผลต่อฉันมากที่สุดคือ วิทยุชุมชน จะกระจายข่าวสารได้ดีที่สุดเพราะเป็นสื่อที่รับง่ายที่สุด เพราะฟังอยู่ทุกวัน ส่วนเรื่องการเกษตรนั้นจะฟังอยู่เป็นประจำเพราะการเกษตรถือเป็นปากท้องของเราที่ต้องติดตามข่าวสารอยู่เป็นประจำ หรือถ้าที่ศูนย์มีข่าวสารอะไรใหม่ๆก็จะออกวิทยุชุมชนด้วยโดยผู้ช่วยจำนงค์ (ยุพิน ยามสุข , สัมภาษณ์ , 16 มีนาคม 2551) ”

“ สื่อที่ชอบและเห็นว่ามีประโยชน์ต่อหมู่บ้านมากที่สุดคือ วิทยุชุมชน เพราะมีการเผยแพร่ข่าวสารด้านเกษตรกรรมอยู่เรื่อยๆ ได้ความรู้หลายเรื่องไม่ใช่เฉพาะแต่เรื่องการเกษตรที่เป็นปากท้องของคนในชุมชนอย่างเดียว รวมทั้งเรื่องภายนอกชุมชนด้วย เช่น ข่าวสารบ้านเมืองต่างๆ ความเป็นไปของหมู่บ้านรอบๆด้วย (คณิง ใจเพชร , สัมภาษณ์ , 16 มีนาคม 2551) ”

“ สื่อวิทยุชุมชนนั้นมีผลดีต่อชุมชนแน่นอน เพราะว่าหากคนที่ เป็น DJ พูดให้คนฟังชัดเจน แนะนำวิธีปฏิบัติ ผลดี ผลเสีย ผลกระทบต่างๆต่อชุมชนพูดอย่างสม่ำเสมอ เหมือนการพูดของผู้ช่วยจำนงค์ ก็จะเป็นไปในทางที่ดีได้ (วิชา พุมดี , สัมภาษณ์ , 7 มีนาคม 2551) ”

“ วิทยุชุมชนของเขาสมอคอนนี้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อชุมชนที่นี้มาก เพราะเป็นสิ่งปลูกฝังให้คนในชุมชนรักและสามัคคีกัน ปลูกฝังสร้างความเกื้อกูลของคนในชุมชน ช่วยให้คนในชุมชนอุดหนุนพืชผักหรือสินค้าที่คนในชุมชนผลิตหรือปลูกกันเอง และวิทยุชุมชนที่นี้ถือเป็นหน้าตาของชาวบ้านเขาสมอคอนเลยก็ว่าได้ แต่ก็มีปัญหาบ้างในเรื่องของการพูดของ DJ บางคนเพราะบางครั้งพูดจาไม่เหมาะสมออกอากาศ หรือมีคนโทรเข้ามาในรายการบางครั้งมันไม่เหมาะสม คำกันบ้าง มันก็ไม่ควร อาจจะเป็นเพราะว่า DJ ที่นี้เป็นชาวบ้านที่ไม่ค่อยมีประสบการณ์การเป็น DJ เท่าไหร่ัก (บุญช่วย รวบรวม , สัมภาษณ์ , 16 มีนาคม 2551) ”

“ เมื่อก่อนนี่ตอนที่ยังไม่มีวิทยุชุมชนวัยรุ่นในหมู่บ้าน เขาสมอคอน โลกสุด มุจรินทร์ดีกันเป็นประจำซึ่งเป็นเรื่องปัญหาของหมู่บ้านเป็นอย่างมาก แต่พอมีวิทยุชุมชนการทะเลาะของเด็กใน 3 หมู่บ้านนี้ก็ลดน้อยลง ตอนนี้อย่างน้อยทะเลาะกันแล้ว เพราะมันสามารถเป็นสื่อกลางในการให้เด็กได้แสดงออก และสื่อตัวนี้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนทัศนคติของวัยรุ่นได้ (บุญชู พุ่มม่วง , สัมภาษณ์ , 16 มีนาคม 2551) ”

“ วิทยุชุมชนมีการเผยแพร่เรื่องเกี่ยวกับการเกษตรอยู่แล้วเพราะเป็นการจัดรายการเป็นช่วงๆ ในช่วงการเกษตรนั้นจะเป็นการจัดของ ผู้ช่วยจำนงค์ แต่จะมีคนชอบโทรไปว่าแก่ทางรายการหาว่าแก่พูดมาก เพราะแก่จะเป็นคนที่มีความรู้เยอะจริงแต่คนไม่ยอมรับและไม่ยอมรับกัน (นงนอม โพลงเงิน , 16 มีนาคม 2551) ”

การรับฟังวิทยุชุมชนของชาวบ้านเขาสมอคอนส่วนใหญ่ยังคงไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสนอรายการหรือประเด็นปัญหาของชุมชนเท่าที่ควร แต่ยังคงเป็นนักฟังวิทยุตามปรกติเหมือนที่เคยปฏิบัติมา มีเพียงแค่เอามาวิพากษ์วิจารณ์กันในหมู่เพื่อนฝูงหรือในวงเหล้าเท่านั้น ตามความเคยชินที่คนในชุมชนมักไม่กล้าแสดงความคิดเห็น

จากการศึกษา พบว่า แทบทุกบ้านจะต้องฟังรายการวิทยุชุมชนเพราะถือว่าวิทยุชุมชนเขาสมอคอนเป็นสิ่งที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมาจากน้ำพักน้ำแรงของคนในชุมชนที่เกิดจากแรงบันดาลใจในสิทธิของการรับรู้ข่าวสารของชาวบ้าน ทุกบ้านจะมีวิทยุฟังและเลือกฟังในช่วงของรายการที่ตัวเองชอบ เพราะถ้าเป็นเรื่องของการเกษตรก็จะเป็น ผู้ช่วยจำนงค์ ซึ่งก็พูดเรื่องศูนย์เรียนรู้เรื่อยๆ ในตอนที่ศูนย์เรียนรู้เริ่มก่อตั้งใหม่ๆ วิทยุชุมชนของเขาสมอคอนนี้มีบทบาทมากต่อการเกษตรในหมู่บ้าน เพราะคนที่นี่ส่วนมาทำเกษตรทั้งหมด

ข. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตรายการ

กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมได้จริงต้องดูความพร้อมของผู้ผลิตรายการ ซึ่งการดำเนินงานของวิทยุชุมชนเขาสมอคอนนอกจากนายบุญชูแล้ว ยังมีกลุ่มอาสาสมัครที่มีใจรักในวิทยุชุมชนเข้ามาช่วยผลิตรายการด้วย เพราะต้องการความหลากหลายของรายการ

การสนับสนุนด้านข้อมูล : หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งประชาชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งข่าว หรือสนับสนุนด้านข้อมูลต่างๆเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินรายการ และ DJ ที่รับผิดชอบในช่วงรายการประเภทรายการนั้นก็รับผิดชอบในการหาข้อมูลของประเภทรายการนั่นเองด้วย แต่โดยส่วนมากชาวบ้านจะโทรเข้ามาหามากกว่า

การมีส่วนร่วมในการผลิตรายการวิทยุชุมชนเขาสมอคอน สามารถแบ่งตามแนวคิดการผลิตสื่ออย่างมีส่วนร่วมได้ดังนี้

ขั้นก่อนการผลิต (Pro-production stage)

การเตรียมการก่อนการผลิตรายการวิทยุชุมชนเขาสมอคอน ประกอบด้วย การเลือกประเด็นแต่ละประเภทของรายการนั้นๆ แต่ด้วยที่เป็น DJ สมัครเล่นทำให้ยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานของวิทยุชุมชนมากนักก็จะเอาเท่าที่หาได้เท่านั้น โดยจะนำเสนอในหลายๆแง่มุมซึ่งขั้นตอนการผลิตนี้จะเป็นการตัดสินใจของ DJ ประเภทรายการนั้นๆและนายบุญชู โดยมีแนวคิดในการเลือกประเด็นดังนี้

- **การเลือกประเด็นเนื้อหารายการ** จะคำนึงถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่ออกอากาศหรือเหตุการณ์สำคัญในช่วงนั้นทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน หรือจากความสนใจของผู้จัดขณะนั้นเป็นหลัก เช่น ใกล้เคียงการสงกรานต์ ก็จะเน้นไปในเรื่องของวัฒนธรรมอันดีงานในการเล่นสงกรานต์ หรือไปในทางให้ความรู้ หรือเหตุการณ์ที่กำลังได้รับความสนใจของประเทศและจากหนังสือพิมพ์ ส่วนเรื่องการเมืองจะไม่พูด บางครั้งก็เชิญวิทยากรผู้รู้ในสาขานั้นมาออกรายการเท่าที่พอจะหาได้

- **การเลือกประเด็นหัวข้อโดยคำนึงถึงตัวบุคคลหรือกลุ่มองค์กร** ซึ่งประเด็นนี้มักจะเป็นช่วงเวลาออกอากาศประจำวันที่ไม่ได้เป็นวันพิเศษจากที่กล่าวข้างต้นประเด็นหัวข้อจะเป็นเรื่องของแต่ละช่วงของ DJ ประเภทรายการนั้นจะเลือกขึ้นมา เช่น ในช่วงของเรื่องเกษตรซึ่งเป็นเรื่องของปากท้องของคนในหมู่บ้านก็จะมีสาระสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนว่าในช่วงนี้มีการปลูกพืชอะไรใหม่ๆที่ปลอดสารพิษบ้าง เพื่อให้ชาวบ้านได้ไปซื้อผักปลอดสารพิษกินกันได้ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด หรือแม้กระทั่งวิธีการเพิ่มผลผลิตเรื่องข้าวให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน เป็นต้น

ค. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนกำหนดนโยบายนั้น คนในหมู่บ้านทุกคนสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นการผลิตก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ บุญชูและเหล่า DJ ก็จะเป็นการวางแผนกันเองในการปรับปรุงวิทยุชุมชนเขาสมอคอนให้ดีขึ้น เมื่อวางแผนกันได้แล้วว่าส่วนไหนดีหรือไม่ดีอย่างไร

หรือเมื่อออกอากาศไปแล้วมีผู้ฟังติชมเข้ามา ก็ค่อยๆ ปรับแก้ไขกันไป เพราะมันยังไม่มีความพร้อม ในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านงบประมาณ หรือบุคลากร

จากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในรายการ ได้ทุกขั้นตอน เช่น สามารถโทรเข้าไปร่วมรายการได้ ในขณะที่กำลังออกอากาศอยู่ และสามารถเข้ามาบริหารจัดการวิทยุชุมชนในลักษณะการแจ้งข่าวสารหรือให้ข้อมูลขององค์กรที่มี บทบาทต่อชุมชนได้ตลอดเวลา รวมทั้งร่วมเสนอเนื้อหารายการหรือตรวจสอบรายการที่ไม่มี สาระได้ มีการมีการจัดแบ่งเวลาในการออกอากาศให้ตามผังรายการที่กำหนด เพราะการจัด รายการที่นี้จะเน้นความเป็นกันเองมาก และรูปแบบการจัดรายการสามารถเปลี่ยนแปลงได้ จะมี เพียงบางรายการและบางระยะเวลาที่ผู้ดำเนินรายการอื่นมาขอจัดรายการสลับเป็นบางช่วง

สรุปแล้ว วิทยุชุมชนของชาวบ้านเขาสมคอนั้น แตกต่างจากวิทยุประเภทอื่นๆ ทุก ประเภทและทุกขนาดที่มีอยู่ในสังคมไทย เนื่องจากผู้ฟังวิทยุ นั้นได้กลายมาเป็นผู้ผลิตรายการ ดำเนินรายการ และกำกับรายการเอง อีกทั้งยังเป็นผู้จัดการสถานีและผู้ประเมินผลสถานี ตลอดจน เป็นเจ้าของสถานีด้วยตนเอง วิทยุชุมชนเขาสมคอนั้นมีแนวคิดที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ประชาชน เป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้นมิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐและ เอกชนผู้หนึ่งผู้ใด แต่ที่นี้จะเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ริเริ่มก่อน ภายใต้กรอบการเป็นพี่ เลี้ยงให้กับประชาชนหรือความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น และมีระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการ ถอนตัวออก เพื่อให้ประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน ได้อย่างเต็มที่ วิทยุชุมชนจะเน้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยประชาชนจะเข้าถึงสื่อได้อย่างง่ายดาย มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และสามารถบริหารจัดการสถานีวิทยุ และจัดรายการด้วยตนเอง ด้วยเหตุที่วิทยุชุมชนเป็นวิทยุที่ เกิดจากสปิริตของการอาสาเข้ามาของทุกคนในชุมชน การดำรงอยู่ของสถานีวิทยุชุมชนจึงต้อง ได้รับการโอบอุ้มจากชุมชนที่แวดล้อมและก่อเกิดวิทยุ นั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการผลิตรายการ ก็จะมีอาสาสมัครเข้ามาช่วยในการผลิต (โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน) หรือจะเป็นการบริหารสถานีก็ เช่นกัน การลงทุนในเรื่องห้องส่งและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ก็เกิดจากทุนของชุมชนและเงินบริจาค ของชุมชน ไปจนถึงงบประมาณรายจ่ายในการดำเนินการก็มาจากชุมชนเช่นเดียวกัน ซึ่งโดยส่วน ใหญ่แล้ววิทยุชุมชนหลายๆ ที่สามารถพึ่งตนเองได้จากเงินค่าสมาชิกรายเดือนไม่น้อยกว่า 40 - 60 % ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด และส่วนที่เหลือได้จากการรับบริจาคหรือโฆษณาขายย่อยๆ

สำหรับชาวบ้านเขาสมคอนที่ยังไม่คุ้นเคยกับเรื่องวิทยุชุมชนเท่าไรอาจจะเข้าใจว่า “วิทยุชุมชน” เป็นวิทยุขนาดเล็กสำหรับชุมชน ที่มีลักษณะหลักๆ ไม่ต่างไปจากสถานีวิทยุของ ธุรกิจเอกชนหรือสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งหมายความว่า มีห้องส่ง มีผู้ประกาศ หรือผู้ดำเนินรายการนำเสนอสาระบันเทิงต่าง ๆ ออกอากาศไปถึงคนฟัง ความแปลกใหม่ถ้าจะมีก็

เพียงแต่การเป็นคลื่นเล็ก ๆ ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนที่ไม่เคยมีวิทยุมาก่อนเท่านั้นเอง เพราะเมื่อก่อนชาวบ้านที่นี้เข้าใจวิทยุชุมชนแค่เป็นวิทยุที่ฟังทั่วๆไป เพราะวิทยุชุมชนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) ลักษณะสำคัญของวิทยุชุมชนจึงอยู่ที่การเป็นสื่อของระบอบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (participatory communication) วิทยุชุมชนเขาสมอคอนจึงเกิดขึ้นจากความล้มเหลวของการบริหารบ้านเมืองของรัฐบาลยุคการปฏิวัติที่ผ่านมา และการมีรายการเพื่อการศึกษา รายการเพื่อสื่อสารกับผู้ฟังในชุมชนในเรื่องของชุมชนหรือแม้กระทั่งเรื่องการเกษตรซึ่งเป็นหัวใจหลักของคนในชุมชน ก็จะเป็นประโยชน์ได้บ้างในเมื่อชาวบ้านเห็นว่าวิทยุชุมชนเข้ามาเติมเต็มช่องว่างในระบบสื่อสารวิทยุกระแสหลัก ว่าวิทยุชุมชนที่มุ่งเสนอสาระของคนในชุมชน และจากคนในชุมชนเขาสมอคอนจึงประสบความสำเร็จพอสมควรเท่าที่พวกเขาพอจะทำได้ เพราะได้ตอบสนองต่อสิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และสิทธิในการแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชาวบ้านโดยตรง

ดังนั้น กลุ่มวิทยุชุมชนจึงเป็นกลุ่มที่ต้องการแสวงหาอัตลักษณ์หรือพื้นที่ของกลุ่ม โดยการแสดงออกทางวิถีวัฒนธรรมและจุดยืนของตัวเอง ด้วยวิธีการอาสาเข้ามาใช้สิทธิในการสื่อสารแบบทางตรง สำหรับชาวบ้านเขาสมอคอนที่มีความตื่นตัวเข้ามาดำเนินการวิทยุชุมชนอยู่ในขณะนี้ ยังอยู่ในสถานะที่กำลังริเริ่มทดลองและประกอบด้วยกลุ่ม หรือองค์กรชุมชนหลายรูปแบบเข้ามามีส่วนร่วม มีอาสาสมัครที่หลากหลายเข้ามาฝึกฝนเรียนรู้การทำงานและสร้างสรรค์สื่อวิทยุชุมชน นี่คือการโดดเด่นของวิทยุชุมชนเขาสมอคอนแห่งนี้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมคอน จ.ลพบุรี ” มีจุดมุ่งหมายในการศึกษา คือ การกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน และประสิทธิผลของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ศึกษาจาก โครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมคอน จ.ลพบุรี เป็นโครงการที่ดำเนินงานโดยศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

5.1 สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ความเป็นมาของโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมคอน

ภูมิหลังเกี่ยวกับโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

เป็นโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนของรัฐบาล เพื่อจัดปัญหาความยากจนของคนจนในประเทศให้หมดไป รัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยให้อยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี และความพอประมาณ อย่างมีเหตุผลภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยกำหนดแนวทางการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน โดยการจัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ขึ้นเป็นองค์กรอำนวยการระดับชาติ เพื่อเป็นกลไกในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทาง และกำกับดูแล ตรวจสอบการดำเนินการตามนโยบายของรัฐในการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน โดยเสนอแนะนโยบายแก่คณะรัฐมนตรี สั่งการ เร่งรัด กำกับดูแล ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของส่วนราชการและองค์กรต่างๆ โดยมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบจดทะเบียนปัญหาความยากจนและความเดือดร้อนของประชาชนซึ่งดำเนินโครงการในยุครัฐบาลทักษิณ

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาความยากจนจึงเป็นนโยบายที่สำคัญประการหนึ่งที่รัฐบาลยุค พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้กำหนดขึ้นและต้องเร่งดำเนินการโดยด่วน เพื่อให้คนจนได้มีหนทาง ในการสร้างช่องทางทำมาหากินภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมุ่งเน้นให้ทุกภาคส่วนร่วม ดำเนินการให้บรรลุผล โดยมีเป้าหมายให้ความยากจนของคนในชาติหมดสิ้นไปในปี 2551 และ การแก้ไขนั้นจะต้องเกิดขึ้นในลักษณะที่ยั่งยืนและไม่กลับมายากจนอีก ด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์ ที่ชัดเจนและวิธีการที่หลากหลายเหมาะสม ตามภูมิภาคสังคมและศักยภาพของแต่ละชุมชน

เมื่อกระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบหน้าที่ในการจดทะเบียนคนจนเพื่อให้ทราบถึง ปัญหา กระทรวงที่จะต้องรับหน้าที่ดำเนินการในเรื่องนี้ก็คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็น หน่วยงานที่ดำเนินงานในภาคการเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงรับหน้าที่ดำเนินการถึงปัญหาดังกล่าวและเห็นว่าการ แก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินทำกิน จึงสมควรหาที่ดินว่างเปล่าที่เป็นที่ สาธารณ ที่รัฐ และที่เอกชนที่ยินยอมมอบให้ดำเนิน โครงการจัดทำศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชน เพื่อเรียนรู้ควบคู่การผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ โดยคัดเลือกเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินที่มีความตั้งใจ ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีความสมัครใจจะเข้าร่วม โครงการเพื่อการแสวงหาความรู้ ความชำนาญ รอคการจัดที่ดินทำกินจากภาครัฐในภายภาคหน้า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้ ดำเนินโครงการจัดทำศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน หรือแปลงเรียนรู้ควบคู่การผลิตเพื่อยังชีพ เป็นโครงการนำร่องโดยให้ส่วนราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมปฏิบัติงานใน ลักษณะบูรณาการ เพื่อเป็นการให้เกษตรกรได้มีความรู้ในการทำการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเป็นการ บรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรและเป็นหลักฐานประกอบการพิจารณาในการขอรับจัดที่ดิน ทำกินให้ในโอกาสต่อไป

ระยะเวลาในการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน ดังนี้

ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2547) เป็นขั้นตอนการบูรณาการแนวความคิดจดทะเบียน / สำรวจ ตรวจสอบ / วิเคราะห์ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และเร่งแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่ สำคัญของประชาชน การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ที่ทำกิน น้ำ ที่อยู่อาศัย และการส่งเสริมอาชีพ และการมีงานทำ

ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2548 – 2549) เป็นขั้นตอนการขยายผลการแก้ไขปัญหาความ เดือดร้อนต่างๆของประชาชนให้หมดสิ้นโดยเร็ว

ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2550 – 2551) เป็นขั้นตอนการสร้างที่ยั่งยืนในการแก้ไข ปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการมีแผนชุมชนของภาคประชาชนควบคู่กับ การตรวจสอบผู้เดือดร้อนที่ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือ หรือได้รับความช่วยเหลือแต่ยังไม่สามารถ หลุดพ้นความยากจนได้ เพื่อกำหนดวิธีการช่วยเหลือต่อไป

ลักษณะการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้

นำกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินจากการขึ้นบัญชีทะเบียนคนจน และสนใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาอบรม โดยเฉพาะเกษตรกรเองจะจัดหาวิทยากรและอุปกรณ์กันเองภายในท้องถิ่น และเมื่อมีรายได้จะจัดสรรแบ่งให้เกษตรกรหลังจากหักต้นทุนแล้ว เพื่อนำไปบรรเทาปัญหาความยากจนให้เบาบางลงได้ ในเบื้องต้นกิจกรรมที่ผ่านมาเกษตรกรสมาชิกได้เข้าร่วมการอบรมและจัดทำกิจกรรมทางด้านการเกษตรภายในศูนย์ โดยมีการเตรียมปัจจัยการผลิตและปฏิบัติจริงในพื้นที่ ภายใต้อการดูแลของเกษตรกรตำบลและความร่วมมือของ อบต. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่ให้ความรู้ทางการเกษตรที่หลากหลายอย่างยั่งยืนและถาวร โดยให้เกษตรกรเกิดความสามัคคีและได้เรียนรู้ร่วมกัน ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ และบูรณาการความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านในระดับพื้นที่ จากหน่วยงานภาครัฐวิทยากรเกษตร และปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีศูนย์เรียนรู้เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้

อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เน้นการให้น้ำหนักกับเสถียรภาพ ความค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าการเสี่ยง เป็นปัญหาที่สำคัญในประเด็นนี้ คือความสามารถในการประเมินความเสี่ยง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการบริหารความเสี่ยง ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีข้อมูลมากมาย จะช่วยให้การเสี่ยงแล้วเกิดความผิดพลาดทำได้ยากมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะนักเก็งกำไรจะเข้ามาเก็งกำไรจากความผิดพลาดของผู้ที่ชอบเสี่ยงมากเกินไป ระบบดังกล่าวจะช่วยให้จะต้องมีความแม่นยำในความคิดเพิ่มมากขึ้นโดยปริยาย

ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในปัจจุบันที่รัฐบาลวางนโยบายและเร่งในการแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 – 2551 ทั่วประเทศนั้น ปัจจุบันจังหวัดลพบุรีถือเป็นจังหวัดที่มีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่สามารถบริหารงานได้ด้วยตัวเองอยู่ประมาณ 7 ศูนย์ ซึ่งทั้งหมดเป็นการจัดการกันเองภายใต้คนในชุมชนซึ่งผู้เขียนมีความสนใจที่จะทำการวิจัยศึกษาถึงงานในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน” สถานที่ตั้งอยู่ที่ หมู่ 1 อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จังหวัดลพบุรี ลักษณะของศูนย์เป็นที่ดิน สาธารณะพื้นที่เดิมเป็นโครงการ 1 อำเภอ 1 แปลง มาก่อนและพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนจนถึงปัจจุบันนี้

ลักษณะของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนจัดเป็น “ ศูนย์หลัก ” สภาพโดยทั่วไปเป็นสถานที่ฝึกอบรมและเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ตั้งอยู่บนพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นพื้นที่ของหน่วยงานราชการซึ่งยินยอมให้ใช้พื้นที่ เพื่อจัดทำเป็นแปลงหมุนเวียนทำกินชั่วคราว และเป็นศูนย์ข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ที่จะพัฒนาให้เกิดประกายความคิด ทักษะ การผลิต การจัดการ เพื่อนำไปพัฒนาปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกร โดยหลีกเลี่ยงพื้นที่เอกชนแต่หากจำเป็นก็จะมีสัญญายินยอมจากเจ้าของพื้นที่ที่ให้ใช้พื้นที่ในระยะยาว เช่น 10 ปี ขึ้นไป โดยสภาพของศูนย์นั้นเป็นพื้นที่ให้เกษตรกรทำการเกษตรเพียงพอกับกิจกรรมการเกษตรที่จะดำเนินการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรภายในศูนย์ ถึงการสร้าง การคิด และการปฏิบัติ และพื้นที่สำหรับใช้เป็นสถานที่บรรยายถ่ายทอดความรู้ มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อทำการเกษตร อยู่ใกล้แหล่งน้ำหรือมีแหล่งน้ำเพียงพอสำหรับทำการเกษตร ซึ่งทั้งหมดเป็นลักษณะการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

ลักษณะการดำเนินงานภายในศูนย์เรียนรู้

เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องควบคู่กับการรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีการช่วยเหลือกัน ทั้งในด้านการผลิต การสร้างการเรียนรู้ และการตลาด ผ่านทางศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่มีพื้นที่รองรับให้เข้าทำประโยชน์ในรูปแบบการฝึกปฏิบัติ และฝึกทักษะการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีค่าตอบแทนเป็นค่าแรงจากการจำหน่ายผลผลิตในแปลงที่ดินที่ฝึกทำกินดังกล่าว โดยจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยทุกขั้นตอน พื้นที่ลักษณะนี้จะจัดให้เกษตรกรยากจนเข้าอยู่เป็นการชั่วคราว เพื่อรองรับให้เกษตรกรยากจนเข้าทำประโยชน์ได้ชั่วคราว ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ทั้งในภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี หลังจากครบกำหนดจะหมุนเวียนให้สมาชิกรายใหม่เข้าแทน กลุ่มที่ผ่านการเรียนรู้โดยเฉพาะกลุ่มที่มีที่ดินไม่เพียงพอ จะได้รับความรู้ในการจัดการที่ดินที่มีขนาดเล็ก และการปลูกพืชกินใบอย่างถูกวิธี เพื่อที่จะได้มีความรู้ติดตัว

บุคลากรในการบริหารงานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์ นางปาริตดา แก้วมณี เกษตรอำเภอท่าม่วง
2. คณะกรรมการบริหารศูนย์ นางเฉลิมศรี คลองสระบัว เกษตรตำบลเขาสมอคอน
3. เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ นายวิชา พุมดี (ปราชญ์ชาวบ้าน)

การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

จัดหาพื้นที่เพื่อที่จะก่อสร้างศูนย์เรียนรู้ โดยการสำรวจพื้นที่ที่เหมาะสมที่เป็นที่ของรัฐ ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป และจัดหาหลักสูตรในการเรียนการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ส่วนเรื่องงบประมาณได้เงินทุนจากภาครัฐ เอกชน และเงินทุนหมุนเวียนภายในศูนย์ สำหรับเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรแล้ว ทางศูนย์จะคัดเลือกผู้ที่มีความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ โดยเฉพาะผู้ไม่มีที่ดินทำกิน ที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ โดยทางศูนย์จะจัดสรรที่ดินทำกินในพื้นที่ให้ใช้ประกอบอาชีพการเกษตรชั่วคราว จนกว่าจะมีเงินทุนและช่วยเหลือตัวเองได้ ก็จะเริ่มเปลี่ยนหมุนเวียนเป็นรุ่นๆ ไป

ตอนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

การเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนจะสนับสนุนการส่งเสริมความรู้ โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนมาเป็นแนวทางการดำเนินการสร้างการเรียนรู้ ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมโครงการ เกื้อกูลกันภายในศูนย์เรียนรู้จากการทำจริงจากกิจกรรมภายในศูนย์ โดยผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ที่จบออกไปแล้วจะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปทำที่แปลงของตัวเองหรือที่บ้านของตัวเองได้ คนที่จบออกไปแล้วแทบจะทุกคนจะนำเอาความรู้ที่ได้รับจากศูนย์เรียนรู้กลับไปทำที่บ้านของตัวเองไม่มากก็น้อยตามแต่จะมีที่ทำกิน และทุนทรัพย์ โดยส่วนมากจะเป็นในเรื่องของการจัดการพื้นที่ขนาดเล็กที่อยู่ตามบ้านเรือนของตัวเอง

สาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้นั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ การคิด ริเริ่ม พิจารณาตัดสินใจ วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบและติดตามผล หรือแม้กระทั่งรับผลประโยชน์ ในเรื่องของการทำงานภายในศูนย์เรียนรู้ เพื่อให้คนที่เข้ามาเรียนรู้จักคิดให้มากขึ้น ไม่ใช่เข้ามาทำงานอย่างเดียว

การมีส่วนร่วม

ทุกๆคนในศูนย์เรียนรู้สามารถที่จะมีส่วนร่วมได้ทุกชั้นตอน ไม่ใช่เฉพาะแต่คนในศูนย์เรียนรู้เท่านั้น ศูนย์เรียนรู้เขาสมอคอนก็สามารถที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ด้วย ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปิดให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความคิดเห็น เพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่างๆ เช่น การ

รับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ เกี่ยวกับการริเริ่มในการจัดตั้งโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน

ชาวบ้านที่เห็นประโยชน์ของศูนย์เรียนรู้ก็จะร่วมกันดำเนินงานตั้งแต่ การก่อสร้างรวมทั้งการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ทั้งหมดเป็นการปลูกฝังให้เป็นสมบัติของหมู่บ้าน ซึ่งจากการวิจัย พบว่า ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้สามารถที่จะเข้ามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นริเริ่มจนถึงขั้นตอนสุดท้ายประเมินผล และชาวบ้านก็อยากที่จะมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ไม่ใช่แค่อยากทำ เพราะมันเป็นหน้าที่หรือผู้เข้าร่วมเท่านั้น

ปราชญ์ชาวบ้านสร้างการเรียนรู้

ปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน คือ นายวิชา พุมดี ที่สร้างขึ้นมาเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ เป็นคนที่ถูกส่งไปอบรมบ่อยครั้งที่สุด เพื่อให้ นำความรู้ที่ได้มาเผยแพร่ให้คนในชุมชนต่อไป

หน้าที่ของปราชญ์ชาวบ้าน

มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลศูนย์เรียนรู้ทั้งหมด ให้ความรู้เรื่องการเกษตรแก่คนภายในศูนย์เรียนรู้แบบครบวงจร ตลอดจนอธิบายการอยู่อย่างพอเพียงว่ามันสามารถทำได้อย่างไร ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดความรู้สู่คนในศูนย์ การจัดหาวัสดุทางการเกษตร รวมทั้งคัดคนเข้าทำงาน บริหารงาน และดำเนินงานภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน ให้การฝึกอบรมปฏิบัติอาชีพด้านการเกษตรแก่เกษตรกรผู้ยากจนที่เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ และคนจนที่เข้ามาเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้ฯ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบครบวงจร และปัจจุบันเป็นผู้บริหารงานศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ทั้งหมด

การเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้

ให้ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เรียนด้วยตัวเองก่อนแล้วก็ตามด้วยสิ่งที่ถูกต้อง ในส่วนของการแลกเปลี่ยนความรู้กับศูนย์อื่นนั้นยังมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอยู่เรื่อยๆ และก็ต้องไปอบรมดูงานตามที่ต่างๆอยู่เป็นประจำเพราะต้องเอาความรู้ใหม่ๆกลับมาทำที่ศูนย์ของตัวเอง การมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้นั้น คนในศูนย์เรียนรู้จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ร่วมกันสร้างรูปแบบการทำงานร่วมกัน หรือแม้กระทั่งการร่วมกันตัดสินใจในการใช้ทรัพยากร มีการร่วมลงทุนกันเองคือ ซ้อมเมล็ดพันธุ์ผัก เครื่องพ่นยาไม่มีงบก็ซื้อเอง หรือแม้กระทั่งยาสมุนไพรก็ต้องซื้อเอง เพราะจะเน้นให้ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้นั้นใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด ซึ่งเมื่อก่อนผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้จะได้ค่าตอบแทนวันละ 100 บาท ในช่วงเริ่มต้นจากรัฐแต่ตอนนี้ไม่ได้แล้วเพราะเห็นว่าสามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่มีค่าไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม ส่วนที่เขาสมอกอนนั้นจะมีการอนุรักษ์ประเพณีการทำบุญหน้าบ้านไว้ด้วย เปรียบเสมือนกับเป็นการทำบุญหมู่บ้านทั้งหมด

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดิ่งงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในอนามัยประสานกับการรักษาสสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การรวมกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่ม DJ เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ตอนที่ 3 บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

ผู้นำของหมู่บ้านเขาสมอกอน

ผู้นำของหมู่บ้านเขาสมอกอนเป็นระดับบุคคลหนึ่งที่สามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมที่เปิดเผยมองของบุคคลอื่นๆ ตามที่บุคคลผู้นั้นต้องการโดยอาศัยวิธีที่ไม่เป็นทางการ และสามารถมีอิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อยลักษณะของผู้นำหมู่บ้านที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ในหมู่บ้านเขาสมอกอนประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน นายเสถียร โพธิ์ดี (ผู้ใหญ่หมึก) และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจันงค์ แสงม่วง ซึ่ง 2 คนนี้เป็นบุคคลที่มีบทบาทมากที่สุดในการหมู่บ้านเขาสมอกอนนี้

คุณลักษณะของผู้นำหมู่บ้านเขาสมอกอน

นายเสถียร โพธิ์ดี : เป็นผู้นำแบบเป็นทางการ (เป็นโดยตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน) เป็นคนที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของลูกบ้านในการพัฒนาต่างๆ ได้ดีพอสมควร เป็นคนที่กระจายข่าวสารเรื่องศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนให้คนในชุมชนได้รับทราบ และผลักดันให้ศูนย์เรียนรู้แห่งนี้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้

นายจันงค์ แสงม่วง : เป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคอยสนับสนุนการทำงานกับผู้ใหญ่บ้าน แต่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่าเป็นคนเก่งทำงานเพื่อชุมชน เป็นคนที่คอยช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านในเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านในเรื่องต่างๆ ได้ดีมาก ได้รับ

การแต่งตั้งจากเกษตรอำเภอให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเป็นคนที่ชาวบ้านเข้ามาขอความช่วยเหลือมากกว่าผู้ใหญ่บ้าน คือ ชาวบ้านเปิดใจมากกว่าผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนที่สนับสนุนและเห็นความสำคัญของวิถชุมชน และการสื่อสารภายในชุมชนเป็นอย่างมาก และยังเป็น DJ ของวิถชุมชนเขาสมคอนออกอากาศช่วงของเรื่องการเกษตรอีกด้วย เมื่อก่อนเคยได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านให้เป็นผู้ใหญ่บ้านแต่ไม่ยอมเป็นเพราะไม่ชอบแข่งกับใคร

บทบาทของผู้นำที่มีต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้

การเข้าไปมีบทบาทหรือผลักดันให้คนในหมู่บ้านตัดสินใจในการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ โดยการกระจายข่าวสารออกหอกระจายข่าว จากผู้เข้าร่วมแต่ละคนตามความเห็นของคนที่เคยเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ นั้น ผู้นำจะมีบทบาทแตกต่างกันไปในการตัดสินใจเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ บางคนมีมาก บางคนมีน้อย แตกต่างกันไป ตามระดับความเป็นผู้นำในความคิดของแต่ละคน

บทบาทอย่างหนึ่งของผู้นำชุมชนเขาสมคอน คือ การทดลองเข้าร่วมโครงการก่อนเป็นรุ่นแรก ทั้ง นายเชษฐ โภธิดี และ นายจันทน์ แสงม่วง เพื่อที่ว่าเวลาจบออกมาแล้วจะได้ไปเล่าให้ลูกบ้านฟังว่ามันมีประโยชน์ต่อชาวบ้านอย่างไร และมันสามารถใช้ชีวิตที่พอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านเขาสมคอนได้อย่างไร เหมาะสมกับชุมชนหรือไม่ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วผู้นำทางความคิดมักจะเป็นผู้นำในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย จึงทำให้ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นต่างๆ ไปในสังคม จึงทำให้ชาวบ้านตัดสินใจได้ง่ายขึ้น แต่ที่ผ่านจากการศึกษา พบว่า ก่อนที่ชาวบ้านจะเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ นั้น ส่วนมากจะต้องมาปรึกษาผู้ใหญ่บ้านก่อนเป็นอันดับแรก รองลงมาคือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจันทน์ เพราะนายจันทน์เป็นที่เก่งทางด้านเกษตรเป็นอย่างมาก เป็นคนที่เสียสละเพื่อหมู่บ้านเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจึงมักจะมาปรึกษาอยู่เป็นประจำ

การผลักดันให้ชาวบ้านเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้

ผู้นำนี้เป็นคนที่สามารถผลักดันให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้ดีมาก คือ สามารถเป็นจุดศูนย์รวมของชาวบ้านได้ ทั้งผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยส่วนมากการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ของชาวบ้านนั้นจะรู้ข่าวจากการกระจายออกหอกระจายข่าวของผู้ใหญ่บ้าน หรือไม่ก็มาชวนถึงที่บ้าน แต่จากการศึกษาพบว่า การตัดสินใจเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ นั้นเป็นเพราะผู้ใหญ่ กับผู้ช่วยผู้ใหญ่เคยไปทำมาแล้ว จึงตัดสินใจทำ เนื่องจากการที่ผู้นำความคิดสามารถมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของผู้อื่น ส่งผลให้บุคคลนั้นๆ ยอมรับสิ่งที่ผู้นำทางความคิดชี้แนะ และนำมาซึ่งการปฏิบัติตาม

แนวคิดที่ว่าผู้นำทางความคิดเห็นในเรื่องหนึ่งหรือกิจกรรมหนึ่ง อาจไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็นในอีกเรื่องหนึ่งหรืออีกกิจกรรมหนึ่ง นั้น ในหมู่บ้านเขาสมคอน มีผู้นำหลายอย่าง และมีความหลายหลายกันไปถ้าเป็นศูนย์เรียนรู้ก็ นายวิชา พุมดี หรือหมู่บ้านก็เป็น ผู้ใหญ่บ้าน

นายเผชิญ โพธิ์ดี และถ้าเป็นเรื่องการสื่อสารภายในชุมชนก็จะเป็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจ้านงค์ แสงม่วง จึงทั้งหมดน่าจะเป็นสิ่งสนับสนุนแนวคิดนี้ได้

บทบาทต่อการให้ข่าวสารแก่ชุมชน

ส่วนมากข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมักจะถูกผู้นำเอามาเผยแพร่ให้ลูกบ้านฟังอยู่อย่างสม่ำเสมอ เช่น ข่าวสารของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ในช่วงแรกๆ ส่วนมากจะมาจากผู้ใหญ่บ้านที่ประกาศออกหอกระจายข่าว หรือเรื่องกิจกรรมของชุมชนว่าแต่ละวันเป็นอย่างไรบ้างมีเรื่องดีร้ายอย่างไร ผู้นำที่นี่จะมีการนำข่าวสารมาเผยแพร่ภายในหมู่บ้านให้ลูกบ้านตามแต่โอกาส ส่วนผู้นำที่มีบทบาทมากที่สุดในเรื่องการสื่อสาร คือ ผู้ช่วยจ้านงค์ เพราะเป็นคนที่มีความสามารถมากในหมู่บ้าน ผู้นำทั้งสองคนนี้ถ้ามีปัญหาส่วนมากชาวบ้านจะไปหาผู้ช่วยจ้านงค์บ่อยที่สุด แต่ผู้ใหญ่บ้านจะไปหาก่อนเป็นมารยาท แต่ที่บ่อยที่สุดคือผู้ช่วยจ้านงค์

แต่คนที่มีบทบาทมากที่สุดในเรื่องการให้ข่าวสารกับเป็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจ้านงค์ อาจจะเป็นเพราะเป็นคนเก่งมีความสามารถในการสื่อสาร และเป็นผู้ตัดสินใจในข่าวสารข้อมูลต่างๆ ด้วย บางทีนายจ้านงค์ยังหาข่าวสารเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรกับหมู่บ้านอื่นด้วย เพื่อเอามาปรับปรุงศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในช่วงแรกๆด้วย

บทบาทของ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ในหมู่บ้านเขาสมคอน

ลักษณะชุมชนที่ปรากฏในสังคมไทยจึงมักประกอบด้วย “บ้าน” (ชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คนและระบบชีวิตที่ก่อเกิดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย) “วัด” (สถาบันศาสนา ซึ่งเป็นตัวขัดเกลาและบ่มเพาะวัฒนธรรมและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน) “โรงเรียน” (สถานศึกษา เป็นตัวเพิ่มเติมความรู้และถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ) สถาบันทั้ง 3 จึงเป็นสถาบันสำคัญในทางสังคมที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็ง พัฒนาให้เกิดเครือข่าย อันนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

ตอนที่ 4 ประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้าน

การสื่อสารในชุมชน

สื่อบุคคล (Personal Media)

มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันคนในชุมชนใช้การสื่อสารแบบเห็นหน้าคาดตากัน มีการสื่อสารแบบปากต่อปากในการติดต่อสื่อสารกัน จะเห็นได้จากการที่ผู้ใหญ่บ้านประกาศข่าวสารทางหอกระจายข่าว เมื่อชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารแล้วก็จะมีการเดินบอกกันต่อไปตามบ้าน เพื่อเป็นการย้ำทำความเข้าใจที่ตรงกันอีกด้วย นอกจากนี้ทางหมู่บ้านยังจัดการประชุม อสม. (อาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน) ประจำทุกเดือน หรือเมื่อมีเรื่องต่างๆเกิดขึ้นในชุมชน โดยบางครั้งก็จะเชิญเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมด้วย เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาตามสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ชาวบ้านได้นำไปปฏิบัติ ส่วนคนในชุมชนเมื่อมีข้อสงสัยประการใดก็สามารถซักถามกับเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เลย หรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม

การใช้สื่อบุคคลก่อให้เกิดผลดีต่อชาวบ้าน คือ สามารถนำข่าวสารที่ต้องการเผยแพร่ไปสู่ชาวบ้านได้โดยตรง และสามารถชักจูงใจผู้รับสารได้โดยใช้วิธีการพูดคุยแบบเป็นกันเอง ในขณะที่เดียวกันทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปในลักษณะที่ยึดหยุ่นปรับให้เข้ากับผู้รับสารเป็นรายๆ ไปทำให้ได้รับทราบความรู้สึกนึกคิดของผู้รับสารได้ทันที สื่อบุคคลที่มีอิทธิพลต่อชุมชนเขาสมอคอน ได้แก่

1. ผู้ใหญ่บ้านตำบลเขาสมอคอน นายเผชิญ โพธิ์ดี (เป็นคนที่ชาวบ้านเข้ามาหาเป็นคนแรกเพราะเป็นตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน)
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจันงค์ แสงม่วง (เป็นคนที่ทำงานเพื่อชุมชน และเป็นคนที่มีความสามารถมากที่สุดคนหนึ่งในชุมชนเขาสมอคอน)
3. หมอบุญเรือง พุนไส หมอประจำอนามัย (เป็นคนดูแลหอกระจายข่าว)
4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม นางปาริตตา แก้วมณี เกษตรอำเภอ (เป็นผู้ที่ดูแลโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน และคอยให้ความรู้แก่ชาวบ้าน)
5. เจ้าหน้าที่ส่งเสริม นางเฉลิมศรี คลองสระบัว เกษตรตำบล (เป็นผู้ที่ดูแลเรื่องศูนย์เรียนรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจสร้างขึ้นมา)

การประชุม

มีการประชุม อ.ส.ม. (อาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน) โดยมีการประชุมอยู่เรื่อยๆตามวาระการประชุม สถานที่ประชุมจะเป็นที่อนามัย โดยหมอเรื่องจะกระจายข่าวสารผ่านหอกระจายข่าวเพื่อนัดวันประชุม ในบางครั้งก็มีหน่วยงานของทางราชการมาให้ความรู้เพื่อนำไปเผยแพร่ต่อไป

สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ดีที่สุดในการสร้างทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แต่ก็มีข้อเสียคือ ไม่สามารถที่จะส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว การเปิดรับข่าวสารของชาวบ้านเขาสมอคอนนั้น สื่อบุคคลจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้ข่าวสารและเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวบ้าน เช่น เกษตรอำเภอลำปางจูงใจให้ชาวบ้านรู้จักโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนของกระทรวงเกษตรฯ ว่ามีแนวทางการดำเนินงานอย่างไรซึ่งตอนแรกยังไม่ค่อยมีใครให้ความสนใจเท่าไร ต้องให้คนในรุ่นแรกเข้าร่วมจนออกมาจนถึงจะเห็นผลเพื่อจูงใจให้ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการอย่างถาวรได้ สื่อบุคคลจะมีประสิทธิผลมากกว่าในการจูงใจให้บุคคลมีทัศนคติในเรื่องนั้นๆ ตามแนวทางที่มุ่งหวัง

หอกระจายข่าว

หอกระจายข่าวเป็นสื่อหนึ่งที่ชุมชนเขาสมอคอนใช้กันอยู่ ตั้งอยู่ในอนามัยของหมู่บ้านมีลำโพงกระจายอยู่ 3 แห่งรอบๆหมู่บ้านซึ่งใช้สำหรับประกาศแจ้งข่าวสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านปรกติ หมอเรื่อง พูนใส ซึ่งเป็นหมอประจำอนามัยเขาสมอคอนจะพูดออกหอกระจายข่าวอยู่เป็นประจำ หรือใครมีข่าวสารต่างๆที่เห็นว่ามีมีความสำคัญต่อหมู่บ้านก็สามารถนำมาเผยแพร่ยังหอกระจายข่าวแห่งนี้ได้ รวมทั้งเรื่องราวข่าวสารของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงก็ยังเผยแพร่ผ่านทางสื่อที่อยู่เป็นประจำ การดำเนินงานของหอกระจายข่าวของเขสมอคอนนั้น ส่วนใหญ่ยังมีปัญหาในการเลือกข่าวสารที่จะนำออกเผยแพร่ รวมทั้งขาดผู้รับผิดชอบที่มีความรู้ด้านการทำงานโดยตรง โดยส่วนมากก็เป็นเรื่องข่าวสารทั่วไปไม่ได้เฉพาะเจาะจงเท่าที่ควร ส่วนมากใครมีความรู้เรื่องอะไรก็จะเป็นคนนั้นที่กระจายเสียง จึงทำให้หอกระจายข่าวไม่ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อสาธารณะของชุมชนที่แท้จริงเท่าที่ควร ส่วนมากเป็นเรื่องของทางอนามัย เพราะตั้งอยู่ในอนามัย หรือไม่ก็เป็นเรื่องภายในชุมชนต่าง เช่น งานสพกิจกรรมต่างๆภายในหมู่บ้าน บางครั้งมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีข่าวเรื่องการเกษตรใหม่ๆ ก็เอามาเผยแพร่ เช่น วิธีการปลูกข้าว หรือวิธีทางการเกษตรใหม่ๆ

หอกระจายข่าวก็มีความสำคัญต่อหมู่บ้านมาก เพราะมันเป็นเหมือนกระบอกเสียงของชาวบ้านในการกระจายข่าวสารต่างๆให้ได้รับทราบกัน และมีส่วนเป็นอย่างมากในเรื่องของการสร้างความสามัคคีของชาวบ้านเวลาเรียกประชุมอะไรก็เรียกผ่านหอกระจายข่าว

วิทยุชุมชนเขาสมอคอน

วิทยุชุมชนเขาสมอคอนเป็นรูปแบบการบริหารแบบวิทยุท้องถิ่น เน้นความเป็นตัวเอง เพื่อมุ่งเน้นเป็นศูนย์กลางการสื่อสารที่ตรงกับความต้องการของคนในท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงสะท้อนปัญหาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการร่วมมือของคนในชุมชนเป็นเทคโนโลยีที่เปิดช่องทางการสื่อสารเพื่อชีวิต ของคนในชุมชนและมาจากการจัดทำ นำเสนอ โดยคนในชุมชนเขาสมอคอน ซึ่งเป็นเพียงสถานีวิทยุขนาดเล็กๆ ที่มีเครื่องส่งกระจายเสียง ขนาด 20-30 วัตต์ รัศมีการกระจายเสียง 10-15 กิโลเมตรเท่านั้น ดังนั้น วิทยุชุมชนเขาสมอคอนจึงเป็นเรื่องของชุมชนคิด ชุมชนทำ ชุมชนนำเสนอและชุมชนตรวจสอบจัดการเป็นหลักหรือเป็นการนำเทคโนโลยีที่รัฐเคยผูกขาด มาสร้างช่องทางอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมแห่งสิทธิภายใต้รัฐธรรมนูญที่ชุมชนต้องการมีสิทธิในการสื่อสารเรื่องที่ดีเพื่อสิ่งที่ดีต่อชุมชนของตน ซึ่งไม่ใช่แค่เรื่องการได้หรือมีสถานีวิทยุเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างคุณแห่งอำนาจของภาคประชาชน ที่จะสร้างสรรค์สื่อและสาระบนรากฐานทางวัฒนธรรมที่แท้จริงของตนเองดังนั้นแนวคิดของวิทยุชุมชนเขาสมอคอน คือ คนในชุมชนเป็นผู้ผลิตและเป็นผู้ฟัง , เข้าถึงง่าย ปิด-เปิด ง่าย , ใช้ภาษาท้องถิ่น ต้นทุนต่ำ การผลิต การจัดการมีเครื่องมือไม่ซับซ้อน , เป็นสมบัติสาธารณะใช้ระบบอาสาสมัครเข้ามาช่วย และไม่แสวงหากำไร , ชุมชนเป็นเจ้าของ สำหรับการกำหนดทิศทางและนโยบาย

บนพื้นฐานของคนในหมู่บ้านเขาสมอคอนเชื่อเหมือนกันว่า "คลื่นความถี่ คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ไม่มีวัดหมดสิ้น และคลื่นความถี่ไม่มีข้อจำกัดในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เพียงแต่มีต้นทุนในการถือครองและใช้ความชำนาญการเป็นพิเศษในการทำประโยชน์ และเมื่อคลื่นความถี่ไม่มีลักษณะทางกายภาพ ดังนั้น แนวความคิดในการบริหารจัดการ สรรหาคลื่นความถี่ จึงไม่อาจใช้วิธีคิด เช่นเดียวกับการใช้ในการบริหารจัดการ ทรัพยากรชนิดอื่นๆ ที่มีคุณสมบัติทางกายภาพได้ มันจึงสามารถถูกนำไปใช้ในสถานะ ของการสร้างคุณประโยชน์สู่ประชาชนได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ดังนั้น วิทยุชุมชนเขาสมอคอนจึงเกิดขึ้นภายใต้หลักการบริหารดังกล่าวนี้ ซึ่งพื้นฐานของการสื่อสารในแนวนี้จะเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งมีหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. การเข้าถึง (Access) : การเข้าถึงสื่อวิทยุชุมชนที่ให้บริการแก่ชุมชนนั้น คนในชุมชนสามารถที่จะเข้าไปใช้สื่อได้ง่ายเพราะอยู่บนเขาในหมู่บ้าน ทุกบ้านในหมู่บ้านเขาสมอคอนมักจะมีวิทยุชุมชนฟังอยู่แทบทุกบ้าน ชาวบ้านสามารถที่จะเลือกรายการหรือเข้าไปจัดทำในสิ่งที่ไม่ เป็นประโยชน์แก่ตัวเองได้นอกจากนี้ ยังเปิดให้ชาวบ้านได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการโดยตรง คือ การโทรศัพท์เข้าไปในรายการได้เลยในขณะที่ออกอากาศอยู่ หรือการแสดงความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงรายการ รวมทั้งการเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้

2. การมีส่วนร่วม (Participation) : ชาวบ้านสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ในทุกระดับ ตั้งแต่ที่เค้าพอใจที่จะศรัทธาในวิทยุชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมตั้งแต่การรวมเม็ดเงินลงขันเป็น

งบประมาณในการซื้อคลื่น ในตอนนั้นได้จากเด็กตั้งแต่ 5 บาท ขึ้นไปจนถึงหลายๆหมื่นจากคนที่ มีฐานะ ไปจนถึงการบริหารวิทยุชุมชนเกี่ยวกับการรายการที่ไม่มีสาระก็สามารถให้ชาวบ้านโทร เข้ามาติติงได้ การทำงานที่นี้จะต้องเน้นใจมาก่อนเพราะไม่มีรายได้ ส่วนเรื่อง DJ นั้น ทุกคนที่มี ใจรักในงานเพื่อส่วนรวมสามารถมาฝึกฝนกันได้ แต่ที่สำคัญต้องมีใจรักในการที่จะต้องเสียสละ เพื่อชุมชนเสียก่อน

3. การจัดการด้วยตัวเอง (Self – management) : ชาวบ้านในหมู่บ้านมีอำนาจตัดสินใจ ตั้งแต่ขั้นเริ่มคิดวางแผน ปรับเปลี่ยน ไปจนกระทั่งการกำหนดนโยบายการบริหาร และการลงมือผลิต สื่อวิทยุชุมชนด้วยตัวเองผ่าน นายบุญชู รายการอะไรที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่เหมาะสมหรือเป็นการหา ผลประโยชน์ก็จะมีการร้องเรียนเข้ามาที่วิทยุชุมชน กับ นายบุญชู แต่ส่วนมากมักจะโทรเข้ามาที่ รายการเลยโดยตรง

การดำเนินงานของวิทยุชุมชนเขาสมอคอน

ดำเนินงานต่อจากวิทยุชุมชนของทหาร FM 131.5 MHz ที่เข้ามาให้ความรู้เรื่องการ ปฏิวัติของ คมช. ในช่วงของรัฐบาลทหารเพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเมือง ให้ชาวบ้านได้มี ความรู้เพิ่มมากขึ้นโดยเริ่มดำเนินงานตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2550 โดยลื้อคลื่นของวิทยุไว้ที่ FM 106 MHz ดำเนินงานบริหารโดยชาวบ้าน 3 ตำบล คือ โกกสลุต มุจลินทร์ และเขาสมอ คอน แต่สถานที่ตั้งๆอยู่บนเขาสมอคอน ต.เขาสมอคอน เปิดรายการตั้งแต่ 5.00 น - 23.00 น. เสาร์อาทิตย์มักมีชาวบ้านส่งลูกหลานมาฝึกการเป็น DJ กับ นายบุญชู

รูปแบบการดำเนินงานของวิทยุเขาสมอคอน

1. มีคณะกรรมการรับผิดชอบดำเนินการ ซึ่งประกอบด้วย คณะทำงานรับผิดชอบด้าน บริหาร ด้านจัดรายการในการดำเนินงานอย่างน้อย 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายเกษตร ฝ่ายการศึกษา ฝ่าย สาธารณสุข ฝ่ายธรรมมะ และฝ่ายทั่วไป
2. มีการจัดแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงานของคณะกรรมการ
3. มีตารางออกอากาศที่แน่นอน
4. มีการเผยแพร่ความรู้และปัญญาในการแก้ปัญหาท้องถิ่น หรือส่งเสริมการพัฒนา หมู่บ้าน ส่งเสริมอาชีพ วัฒนธรรม หรืออื่นๆ
8. มีการจัดรายการในการออกแบบหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการเสนอข่าวด้วยการ ประกาศ การสัมภาษณ์ การสนทนา การเสนอบทความ บทความสลับเพลง
9. มีการจัดหาทุนเพื่อใช้ในการดำเนินการ โดยขอเป็นคำบำรุงรักษาอุปกรณ์จาก สปอนเซอร์ หรือผู้ให้การสนับสนุนบ้าง โดยจะคัดเฉพาะที่ไม่ได้มุ่งหวังผลประโยชน์มากเกินไป

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

จากการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอน สามารถสรุปปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

บุคลากร

คณะกรรมการบริหารงานวิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอน คัดเลือกมาจากคนที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นคนที่ทำงานเพื่อชุมชนจริงๆ และมีความสนใจในวิสาหกิจชุมชน ที่อยากให้มีวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นอย่างจริงจัง โดยคณะกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอนเป็นอาสาสมัครซึ่งทำงานในรูปแบบที่ไม่มีมาตรฐานที่แน่นอนซึ่งมีประจำอยู่ 10 คน หมุนเวียนกันเข้ามาจัดรายการในแต่ละช่วงเวลาของตัวเอง ไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ การทำงานขึ้นอยู่กับใจต้องมาก่อน ส่วนความสามารถนั้นสามารถมาฝึกกันได้

การวางแผน

การวางแผนการทำงานของวิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอน คณะกรรมการบริหารงานวิสาหกิจชุมชนจะให้ตัวแทนของช่วงรายการนั้นเป็นผู้รับผิดชอบเนื้อหาของรายการในช่วงนั้น ให้รับผิดชอบแล้วนำมาออกอากาศตามผังรายการในช่วงนั้นๆ บางครั้งข้อมูลหาไม่ได้ก็เปิดแต่เพลง โดยการวางแผนนั้นจะขึ้นอยู่กับบุคลากร งบประมาณ สถานการณ์ความจำเป็น โดยส่วนมากจะนัดประชุมกันทางโทรศัพท์ หรือโทรให้ขึ้นมาที่สถานีมาประชุมกัน ส่วนมากเป็นแผนระยะสั้นมากกว่าระยะยาว

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอน

วิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอนเป็นการบริหารจัดการโดยชาวบ้าน ที่คิดว่าสิ่งที่เขาต้องการจะฟังนั้นคืออะไรและร่วมกันบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารตรงนี้เพื่อพวกเขาฟังกันเอง โดยทำงานร่วมกับทางสถานีที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ ชาวบ้านมาบริหารจัดการที่รายการนั้นจะเป็นรายการของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน และเพื่อชาวบ้าน จะคิดและทำรายการที่คิดว่าชาวบ้านชอบอะไร จะทำไปตามนั้นและเป้าหมาย คือ การให้ประโยชน์กับชุมชนให้ได้มากที่สุด การเปลี่ยนแปลงก็เริ่มเกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านรับแต่สื่อกระจายข่าวอย่างเดียว ก็เริ่มมาปรับตัวให้ความสำคัญกับวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนของหมู่บ้านเขาสมอคอนจึงเป็นสื่อที่เกิดขึ้นเปิดพื้นที่ให้กับคนที่ไม่เคยพูดได้มีโอกาสพูด ชาวบ้านซึ่งถูกบังคับให้เป็นฝ่ายฟังมาตลอดได้สลับสับเปลี่ยนมาเป็นคนพูดบ้าง ซึ่งมีชาวบ้านหลายคนในเขาสมอคอนที่ส่งลูกหลานเข้ามาฝึก เป็นอาสาสมัครดำเนินรายการร่วมกับ DJ ทำให้ตอนนี้วิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอนมี DJ ที่เป็นเยาวชนอยู่หลายคน เพื่อฝึกทักษะการพูด ทำให้รู้สึกถึงความมั่นใจในการพูดและพูดได้อย่างชานฉลาดมากขึ้น แม้ว่าจะไม่เคยพูดต่อหน้าสาธารณะผ่านไมโครโฟนมาก่อนเลยก็ตาม

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านตามแนวคิดของระดับการมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้ดังนี้

ก. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร

การเข้าถึงสื่อในฐานะของผู้รับสาร ให้ชาวบ้านสามารถถึงสื่อในฐานะได้โดยเปิดโอกาสให้ผู้ฟังสามารถแสดงความคิดเห็นโดยตรง โดยส่วนมากจะโทรเข้ามาที่สถานีหรือรายการโดยตรง หรือเขาไปคุยที่สถานี จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นว่าวิทยุชุมชนเป็นการแจ้งข้อมูลข่าวสาร มากกว่าการให้บริการด้านความบันเทิง อีกทั้งเวลาในการออกอากาศที่ไม่ตรงกับเวลาที่คนในหมู่บ้านมีความพร้อมเท่าไร และพื้นที่กระจายเสียงที่ไม่ครอบคลุมและตรงกับความต้องการ ทำให้ผู้ฟัง ไม่สามารถแสดงความคิดเห็น แจ้งความต้องการ และยังไม่สามารถเข้ามามีส่วนด้านการจัดการในฐานะผู้ฟังได้ดีเท่าที่ควร ส่วนมากนายบุญชูเป็นคนจัดการเองทั้งหมด หรือถ้ามีชาวบ้านเสนอเนื้อหาอะไรเข้ามาที่เป็นประโยชน์ก็จะรับไว้พิจารณา

ข. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตรายการ

การดำเนินงานของวิทยุชุมชนเขาสมอคอนนอกจากนายบุญชูแล้ว ยังมีกลุ่มอาสาสมัครที่มีใจรักในวิทยุชุมชนเข้ามาช่วยผลิตรายการด้วย เพราะต้องการความหลากหลายของรายการ ส่วนมาชาวบ้านจะเข้าถึงสื่อในลักษณะผู้ฟังเป็นส่วนใหญ่ แต่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงสื่อในฐานะในการผลิตได้โดยแสดงความคิดเห็นโดยแจ้งผ่านสถานีได้โดยตรง ซึ่งปัจจุบันกำลังพยายามให้ชาวบ้านทั่วไปสามารถเข้ามาเป็นผู้ผลิตรายการ และวางแผน

การสนับสนุนด้านข้อมูล : หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งประชาชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งข่าว หรือสนับสนุนด้านข้อมูลต่างๆเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินรายการและ DJ ที่รับผิดชอบในช่วงรายการประเภทนั้น และบางครั้งก็รับผิดชอบในการหาข้อมูลของประเภทรายการนั่นเองด้วย แต่โดยส่วนมากชาวบ้านจะโทรเข้ามาหามากกว่า

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตรายการของชาวบ้านสามารถแบ่งตามแนวคิดการผลิตสื่ออย่างมีส่วนร่วมได้ดังนี้

ขั้นก่อนการผลิต (Pro-production stage)

การเตรียมการก่อนการผลิตรายการวิทยุชุมชนเขาสมอคอน ประกอบด้วย การเลือกประเด็นแต่ละประเภทของรายการนั้นๆ แต่ด้วยที่เป็น DJ สมัครเล่นทำให้ยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานของวิทยุชุมชนมากนักจะเอาเท่าที่หาได้เท่านั้น โดยจะนำเสนอในหลายๆแง่มุมซึ่งขั้นตอนการผลิตนี้จะเป็นการตัดสินใจของ DJ ประเภทรายการนั้นๆและนายบุญชู โดยมีแนวคิดในการเลือกประเด็นดังนี้

- **การเลือกประเด็นเนื้อหารายการ** จะคำนึงถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่ออกอากาศ หรือเหตุการณ์สำคัญๆในช่วงนั้นทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน หรือจากความสนใจของผู้

จัดขณะนั้นเป็นหลัก หรือเหตุการณ์ที่กำลังได้รับความสนใจของประเทศ และจากหนังสือพิมพ์ ส่วนเรื่องการเมืองจะไม่พูด

- การเลือกประเด็นหัวข้อโดยคำนึงถึงตัวบุคคลหรือกลุ่มองค์กร ซึ่งประเด็นเหล่านี้ มักจะเป็นช่วงเวลาออกอากาศประจำวันที่ไม่ได้เป็นช่วงวันพิเศษ จากที่กล่าวข้างต้นประเด็นหัวข้อ จะเป็นเรื่องของแต่ละช่วงของ DJ ประเภทนั้นจะเลือกขึ้นมา

จากการศึกษาพบว่า การนำเสนอเรื่องราวต่างๆมาออกอากาศนั้น ขึ้นอยู่กับตัว DJ เองด้วยว่าทำการบ้านมากน้อยแค่ไหน ส่วนมากถ้าไม่มีข้อมูลในการออกอากาศเท่าไรก็จะเปิดสายพูดคุยกับแฟนรายการที่โทรเข้ามา แล้วสลับกับการเปิดเพลงซึ่งเป็นจุดอ่อนของวิทยุชุมชนที่นี้

ค. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนกำหนดนโยบายนั้น คนในหมู่บ้านทุกคนสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานหรือวางแผนได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นการผลิตก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ บุญชูและเหล่า DJ เท่านั้น เพราะดังที่กล่าวข้างต้นว่าชาวบ้านที่นี่จะเคยชินกับการเป็นผู้ฟังมากกว่า โดยจะเป็นการวางแผนกันเองในการปรับปรุงวิทยุชุมชนเขาสมอคอนให้ดีขึ้นเสียมากกว่า เมื่อวางแผนกันได้แล้วว่าส่วนไหนดีหรือไม่ดีอย่างไร หรือเมื่อออกอากาศไปแล้วมีผู้ฟังติชมเข้ามา ก็ค่อยๆปรับแก้ไขกันไป เพราะมันยังไม่มีความพร้อมในหลายๆด้าน ทั้งด้านงบประมาณ หรือบุคลากร

จากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในรายการได้ทุกขั้นตอน เช่น สามารถโทรเข้าไปร่วมรายการได้ในขณะที่กำลังออกอากาศอยู่ และสามารถเข้ามาบริหารจัดการวิทยุชุมชนในลักษณะการแจ้งข่าวสารหรือให้ข้อมูลขององค์กรที่มีบทบาทต่อชุมชนได้ตลอดเวลา รวมทั้งร่วมเสนอเนื้อหารายการหรือตรวจสอบรายการที่ไม่มีสาระได้ มีการมีการจัดแบ่งเวลาในการออกอากาศให้ตามผังรายการที่กำหนด เพราะการจัดรายการที่นี้จะเน้นความเป็นกันเองมาก และรูปแบบการจัดรายการสามารถเปลี่ยนแปลงได้ จะมีเพียงบางรายการและบางระยะเวลาที่ผู้ดำเนินรายการขอจัดรายการสดบ้างเป็นบางช่วง

สรุปแล้ว วิทยุชุมชนของชาวบ้านเขาสมอคอนนั้น แตกต่างจากวิทยุประเภทอื่นๆ ทุกประเภทและทุกขนาดที่มีอยู่ในสังคมไทย เนื่องจากผู้ฟังวิทยุชุมชนได้กลายมาเป็นผู้ผลิตรายการ ดำเนินรายการ และกำกับรายการเอง อีกทั้งยังเป็นผู้จัดการสถานีและผู้ประเมินผลสถานี ตลอดจนเป็นเจ้าของสถานีด้วยตนเอง วิทยุชุมชนเขาสมอคอนนั้นมีแนวคิดที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้นมิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด แต่ที่นี้จะเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ริเริ่มก่อน ภายใต้กรอบการเป็นพี่เลี้ยงให้กับประชาชนหรือความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น และมีระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการถอนตัวออก

เพื่อให้ประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน ได้อย่างเต็มที่ วิทยุชุมชนจะเน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยประชาชนจะเข้าถึงสื่อได้อย่างง่ายดาย มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และสามารถบริหารจัดการสถานีวิทยุ และจัดรายการด้วยตนเอง ด้วยเหตุที่วิทยุชุมชนเป็นวิทยุที่เกิดจากสปิริตของการอาสาเข้ามาของทุกคนในชุมชน การดำรงอยู่ของสถานีวิทยุชุมชนจึงต้องได้รับการโอบอุ้มจากชุมชนที่แวดล้อมและก่อเกิดวิทยุชุมชนนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการผลิตรายการ ก็จะมีอาสาสมัครเข้ามาช่วยในการผลิต (โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน) หรือจะเป็นการบริหารสถานีก็เช่นกัน การลงทุนในเรื่องห้องส่งและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ก็เกิดจากทุนของชุมชนและเงินบริจาคของชุมชน ไปจนถึงงบประมาณรายจ่ายในการดำเนินการก็มาจากชุมชนเช่นเดียวกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ววิทยุชุมชนหลายๆที่ที่สามารถพึ่งตนเองได้จากเงินค่าสมาชิกรายเดือนไม่น้อยกว่า 40 - 60 % ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด และส่วนที่เหลือได้จากการรับบริจาคหรือโฆษณารายย่อยๆ

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอคอน จ.ลพบุรี นี้เป็นงานวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ บทบาทของผู้นำ และประสิทธิผลของการสื่อสาร ซึ่งเป็นระบบของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านทั้งความเป็นอยู่ และการสื่อสาร การอภิปรายได้แบ่งตามหัวข้อต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

1. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

จากการรัฐบาลยุคทักษิณ ได้ประกาศว่าหนึ่งในสามสงครามหลักคือ จะทำสงครามกับความยากจนให้หมดจากประเทศไทยโดยชูนโยบายประชานิยมยึดคนเป็นศูนย์กลางซึ่งงบประมาณมากกว่า 1 แสนล้านบาทต่อปีอัดฉีด เพื่อกระตุ้นการสร้างรายได้ ลดหนี้และสร้างงาน ให้ประชาชนในชนบท หรือกลุ่มรากหญ้า นโยบายดังกล่าวแม้ได้รับการขานรับอย่างกึกก้องแต่ในบางจุดของสังคมกลับมีเสียงแสดงความกังวลต่อนโยบายเพิ่มหนี้ชาวบ้านเพื่อให้บรรลุเป้ากระตุ้นเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมา และเสียงค้านยิ่งระงมขึ้นเมื่อรัฐบาลเริ่มประกาศประชานิยมภาค (2) นับแต่ลงทะเบียนคนจนที่ผู้สมัครตัวว่าจนมาลงชื่อกว่า 5 ล้านคนและทุ่มงบประมาณกว่า 100 ล้านบาท จัดงานการตลาดการเมือง "เหลียวหลังแลหน้าจากรากหญ้าสู่รากแก้ว" เพื่อตอกย้ำความภักดีในแบรนด์ของ ไทยรักไทย นโยบายประชานิยมเกิดขึ้นเพราะรัฐบาลต้องการเพิ่มอุปสงค์ให้กับระบบเศรษฐกิจ เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เหมาะเฉพาะในช่วงแรกเท่านั้น แต่รัฐบาลไม่ได้ส่งเสริมให้เกิด

การผลิตที่สูงขึ้น เพราะในการดำเนินการรัฐบาลให้เฉพาะตัวเงิน เร่งปล่อยสินเชื่อให้ประชาชนทำธุรกิจซึ่งถือว่าเสี่ยงมาก

ขณะเดียวกันมีนักวิชาการมองปัญหาที่คาดว่าจะเกิดจากกองทุนหมู่บ้านว่า ที่เห็นชัดเจนคือ ประชาชนมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ตัวเลข หนี้ภาครัฐวเรือนก่อนมีโครงการอยู่ที่ 70,586 บาท/ปี ในปี 2544 แต่ในปี 2546 มีหนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น 84,603 บาท/ปี และวิเคราะห์กองทุนหมู่บ้านต่อว่า การบริหารกองทุนไม่มีประสิทธิภาพ ขาดหลักการทำบัญชีที่ถูกต้องและได้มาตรฐาน ขณะที่รัฐบาลตั้งเป้าหมายว่า ในอนาคตกองทุนหมู่บ้านต้องพัฒนาตัวเองและรวมกลุ่มกันเป็นธนาคารหมู่บ้าน จึงมีคำถามว่าประสิทธิภาพที่สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชน วัตถุประสงค์ความสำเร็จของกองทุนใช้เกณฑ์อะไร วัด คัดจากเปอร์เซ็นต์ของคนกู้ หรือเม็ดเงินจากการกู้แล้วคืน เพราะรัฐบาลใช้วิธีปฎิรูปมห้วเงินลงไปก่อน แล้วค่อยมาให้ความรู้กับประชาชนภายหลัง ส่วนกองทุนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจริง ๆ ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีความรู้อยู่แล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นระบบประชานิยมที่รัฐมีนโยบายใช้กระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้าหรือชนชั้น การดำเนินการตามแนวคิดประชานิยมในปัจจุบันจะมุ่งไปที่การสร้างคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ ด้วยการทำให้หลุดพ้นจากความยากจนเพิ่มโอกาสทางสังคม ประชาชนทั่วไปมีหลักประกันทางสังคม รวมถึงการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยภาพรวมของประเทศให้ดีขึ้น การนำแนวคิดประชานิยมมาใช้ ย่อมจะก่อให้เกิดการแบ่งประชาชนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ประชาชน (รากหญ้า) และ กลุ่มชนชั้นนำ ดังคำกล่าวที่ว่า “สอนให้คนจับปลา เป็นดีกว่าที่เราจะเอาปลาไปให้ เพราะถ้าเราเอาปลาไปให้ เขาก็จะนั่งรอแต่คนที่เราจะเอาปลาไปให้ แต่ถ้าเราสอนให้คนจับปลาเป็นแล้ว เขาเหล่านั้นสามารถหาปลากินเองได้ และอยู่รอดได้ในที่สุด” ก็เหมือนกับเกษตรกรเมื่อเงินลงมาแล้วก็ใช้อย่างเดียว เมื่อหมดเงิน รัฐบาลเปลี่ยนยุค ก็กลับมาจนเหมือนเดิม โดยไม่มีภูมิคุ้มกัน ภูมิคุ้มกันในที่นี้คือ สิ่งที่จะทำให้เราอยู่ได้ในยุคที่สังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นั่นคือ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตตามหลักทางสายกลาง และการยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ของ 'ทุกชีวิต' ที่ต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยเฉพาะการดำรงชีพในยุคสมัยปัจจุบันเช่น นี้ จำเป็นเหลือเกินที่ต้องพึ่งหลัก 'เศรษฐกิจพอเพียง' ในระดับบุคคลทั่วไปมาใช้ในชีวิตโดยเร่งด่วน ด้วยระดับนี้ ถือเป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตามฐานะ ไม่หลงไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ "การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้มันไม่ดี อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินแล้วทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องคิดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ" (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา) แม้บางคนอาจจะพลาดไปแล้ว ไม่ว่าจะใช้จ่ายเกินตัว หนี้สินล้นมือ ฯลฯ แต่ไม่มีคำว่าสายเกินไปสำหรับ

การเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง "เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้ นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป

ดังนั้น จากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนำมาเป็นแนวคิดในการดำเนินงาน โครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เข้ามาเป็นแนวคิดในการดำเนินงาน ที่เป็นทั้งปรัชญาและกระบวนการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล ครัวเรือน กลุ่ม องค์กร จนถึงหน่วยงาน รวมถึงสถาบันและประเทศชาติ ดังแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งตนเอง เป็นเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่แบบชุมชน ไม่ได้อยู่แบบปัจเจกชน ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของปัจเจกชนนั้นมิได้มีเฉพาะมิติที่เป็นความสัมพันธ์กับตลาดเท่านั้น แต่มีความสัมพันธ์ต่อครอบครัวและชุมชนในมิติอื่นๆ ที่การวิเคราะห์จากเศรษฐกิจระบบตลาดแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ เพราะในสังคมไทยชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยมาช้านาน และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เป็นรากฐานของชีวิตสังคมของประเทศก็จะเป็นการช่วยในการพัฒนาชุมชนให้อยู่อย่างมีความสุข ดังจะเห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

ในการบริหารงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน นอกจากการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นแนวทางการทำงานแล้ว ยังใช้หลักทางสายกลางเข้ามาบริหารควบคู่ไปด้วย โดยให้ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้จัดการดำเนินชีวิตในแบบที่มีเหตุ มีผล มีความพอเพียง มีคุณธรรมในการดำรงชีวิต เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนในชุมชน ดังนั้นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน จะใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่ไปกับหลักทางสายกลางในการดำรงชีวิต เพื่อให้มีความพร้อมที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทั้งภายนอกและภายใน ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงนี้ยังสามารถมองได้ว่าเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตให้มีความสุข จำเป็นต้องใช้ทั้งความรู้ ความเข้าใจ ผวนวกกับคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ไม่ใช่เพียงการประหยัดอย่างเดียว แต่เป็นการดำเนินชีวิตอย่างชาญฉลาด และสามารถอยู่ได้แม้ในสภาพที่มีการแข่งขัน และการไหลบ่าของโลกาภิวัตน์ เพื่อนำสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ของ ชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมได้

ดังนั้นโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นโครงการที่ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนมาแก้ไขปัญหาความยากจน ควบคู่ไปกับการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ให้คนในหมู่บ้านได้เข้ามาแสวงหาความรู้ในด้านการเกษตรเพื่อติดความรู้ให้กับตัวเอง

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอนใช้การสร้าง ปราชญ์ชาวบ้านขึ้นมาประจำศูนย์เพื่อเป็นแหล่งองค์ความรู้ โดยการเสริมสร้างประสิทธิภาพความรู้ทางวิชาการให้กับตัวปราชญ์ชาวบ้าน ให้เป็นคนที่มีความรู้เพื่อที่จะได้สร้างการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หน้าที่ของปราชญ์ชาวบ้านคือ ให้ความรู้เรื่องการเกษตรแก่คนในศูนย์เรียนรู้แบบครบวงจร ตลอดจนอธิบายและแสดงตัวอย่างการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการคุ้มครองในการใช้ชีวิต วิธีการสร้างปราชญ์ คือ ให้การอบรม หรือส่งไปดูงานตามศูนย์เรียนรู้ที่อื่น แล้วเอามาปรับใช้ในศูนย์เรียนรู้ของตัวเอง ในการเรียนรู้นั้นใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมในการถือฤกษ์กันภายในศูนย์ฯ เรียนรู้จากการทำจริงตามกิจกรรมทางการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้ว่าถ้าศูนย์เรียนรู้ใดไม่มีความสามัคคีแล้วก็จะค่อยหยุดพัฒนาการลงเรื่อยๆ

การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้จะเน้นให้ผู้เข้าร่วมได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม พิจารณาตัดสินใจ วางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันรับผิดชอบ และติดตามผล หรือแม้กระทั่งการรับผลประโยชน์ โดยหัวใจสำคัญของการสร้างการเรียนรู้ คือ

1. เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ให้เกษตรกรรู้จักการสร้างองค์ความรู้เอง รู้จักคิด รู้จักวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และศึกษาจากการปฏิบัติจริง
2. เน้นการฝึกอบรมภาคปฏิบัติ (Skill Practice) การทำงานภาคปฏิบัติถือว่าเป็นการสร้างความรู้ที่ดีที่สุดเพราะผลที่ได้ กับผลเสียจะมีให้ศึกษาควบคู่กันไป เป็นการเรียนรู้เพื่อติดปัญญา
3. เน้นการนำที่ดินที่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ (Land Reform) ในการสร้างงาน สร้างรายได้ ควบคู่กับการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้รู้จักนำสิ่งที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
4. เน้นการรวมกลุ่มเกษตรกร ให้พึ่งพาช่วยเหลือกันในรูปแบบสหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน (Business Chain) สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน เพื่อช่วยเหลือด้านการตลาด อันสามารถจะเชื่อมโยงไปสู่การออกในรูปแบบการทำ Contract Farming กับบริษัทเอกชน

การสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายถึง กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ ในการจัดการภายในศูนย์เรียนรู้ฯ รวมถึงการดำเนินชีวิตของ

ผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ ว่าเมื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในศูนย์แล้วจะมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่อย่างไร และศึกษาการสื่อสารภายในชุมชนว่ามีลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมอย่างไร

การมีส่วนร่วม นั้น ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับศูนย์เรียนรู้ได้ เพราะศูนย์เรียนรู้เขาสมอคอนแห่งนี้ เป็นสมบัติของคนในหมู่บ้านทุกคน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของคนในหมู่บ้านสร้างขึ้นมา ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีให้กับหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง การมีส่วนร่วมของชาวบ้านก็จะเป็นการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การรับข้อมูลข่าวสาร ให้ข้อมูลข่าวสาร ประกอบการตัดสินใจ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ เกี่ยวกับการริเริ่มจัดตั้งโครงการแก้ไขความยากจน ทั้งหมดเพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการ คิด ตัดสินใจ ในการวางแผนงานต่างๆ ของชาวบ้านได้

การสร้างการมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้ สร้างเพื่อให้เกิดความรู้ เกิดแนวคิด การเรียนรู้ เป็นความพยายามที่จะให้สาระสำคัญที่ว่าคนเราเรียนรู้ได้อย่างไร มีกลไกอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการเรียน ทำอย่างไรผู้เรียนจะได้รับประโยชน์มากที่สุดสามารถนำความรู้ที่ได้จากศูนย์เรียนรู้ไปใช้ในการหาเลี้ยงชีพได้หรือไม่ และแนวคิดได้ให้ข้อคิดเห็นอะไรบ้างในอันที่จะนำไปใช้ในการจัดการ การเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้ศูนย์เรียนรู้ประสบผลสำเร็จ

สาระสำคัญที่ทำให้ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเขาสมอคอน ประสบความสำเร็จดำเนินงานวิจัยของ ชลิตดา สุขสวัสดิ์ (2547) ศึกษาเกี่ยวกับ การสื่อสารกับการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงและการสร้างชุมชนเข้มแข็งในชุมชนบ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งไว้ 3 กลุ่ม คือ ชาวบ้าน ผู้นำ และบุคคลภายนอก เช่นเดียวกับงานวิจัยชิ้นนี้ที่พบว่า สิ่งที่ทำให้ศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ประสบผลสำเร็จได้มีดังนี้

- การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ให้เข้ากับ โครงการแก้ไขปัญหายากจน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นได้
- ชาวบ้าน คือ การรับข่าวสาร การถ่ายทอดข่าวสาร การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การแสดงความคิดเห็น การสร้างความสามัคคี และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ผู้นำ คือ ตัวประสาน ให้ข้อมูลข่าวสาร การส่งข่าวสาร การมีส่วนร่วม การเป็น ศูนย์กลางในการรวมตัวในการทำกิจกรรม และการช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- เจ้าหน้าที่ส่งเสริม คือ เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล เพราะว่าเป็นกลไกอันสำคัญ ในการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นถ้าเอาแนวคิดที่ว่า

- บ้าน วัด โรงเรียน โครงสร้างทางสังคมที่มีมาคู่สังคมไทย สถาบันทั้ง 3 จึงมีความสัมพันธ์ในทางสังคม และเป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนทั้ง มิติทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

จากการศึกษาพบว่า โครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นแนวคิดที่ใช้เปลี่ยนแนวทางการดำรงชีวิตของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ เพราะการเข้ามาอยู่ในศูนย์เริ่มแรกใจต้องมาก่อนเป็นอันดับแรก เพราะศูนย์เรียนรู้ที่นั่นการเข้าไปทำมันไม่สามารถทำให้รวยขึ้นมาได้ แต่เป็นการเข้าไปเรียนรู้ชีวิต รู้หลักในการดำรงชีวิตในทางสายกลางไม่ฟุ้งเฟ้อ เป็นการเรียนรู้ในการอยู่ได้ท่ามกลางยุคที่ทันสมัยขึ้น ชาวบ้านเขาสมอคอนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ตลอด เพราะศูนย์เรียนรู้ฯ เป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาของความยากจน เริ่มจากการรับฟังความคิดเห็น ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปิดให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่างๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ เกี่ยวกับการริเริ่มในการจัดตั้งโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยให้ชาวบ้านมีการประชุมประชาคมว่าเห็นด้วยหรือไม่ว่าจะให้มีการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นภายในหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านมองเห็นในประโยชน์ ก็ให้ชาวบ้านร่วมกันคัดเลือกพื้นที่ว่าจะเลือกกันตรงไหน เป็นการสร้างทักษะการเรียนรู้และทำงานเป็นทีมไปในตัวรวมทั้งการให้เสนอความคิดว่ากิจกรรมในแปลงนี้จะทำอะไรกันบ้างในแต่ละปี รวมถึงใครมีไอเดียในเรื่องการเกษตรต่างๆหรือว่าใหม่ๆ ก็มาแชร์ความรู้กันได้ เป็นการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน ในส่วนของเรื่องผลประโยชน์นั้น จะจัดสรรให้ผู้เข้าทำและแบ่งเข้าศูนย์บ้างเพื่อเป็นต้นทุนต่อไป ทั้งหมดนี้เพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของคนในศูนย์เรียนรู้รวมทั้งชาวบ้านในการเรียนรู้ เช่น รู้แหล่งข้อมูล รู้วิธีตั้งคำถาม เพื่อหาความรู้ใหม่ๆ รู้วิธีคิดแก้ปัญหา วิเคราะห์หาคำตอบโดยตนเองและร่วมกับคนอื่นๆ หรือเจ้าหน้าที่ที่มาให้การอบรมได้

2. บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

ผู้นำที่มีบทบาทต่อหมู่บ้านเขาสมอคอนมีอยู่ 2 คน คือ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำความคิดที่นี้สามารถมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของชาวบ้านได้ ส่งผลให้ชาวบ้านยอมรับในสิ่งที่ผู้นำทางความคิดชี้แนะ และนำมาซึ่งการปฏิบัติตาม ดังนั้นคุณลักษณะของผู้นำทางความคิดจึงได้รับความเชื่อถือและยอมรับจากคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ซึ่งผู้นำของหมู่บ้านเขาสมอคอนมีส่วนในการดูแลควบคุมให้กลุ่มสมาชิกสามารถทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเป็นไปในแนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ว่าจะต้องมีผู้นำที่ดี คือ จะต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติของผู้นำ ลักษณะการ

ปกครองของผู้นำกับสถานการณ์ของหมู่บ้าน หรือลักษณะของกลุ่มความทันสมัย พฤติกรรมการสื่อสาร ตลอดจนการเป็นผู้นำความคิด จะต้องอยู่ในตัวของผู้นำ

คุณสมบัติที่โดดเด่นของผู้นำหมู่บ้านเขาสมอคอน

ความสามารถในการทำงาน ความสามารถในการสื่อสาร รวมถึงการวางแผนและการจัดการ ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือ และจัดทำแผนงานในการพัฒนาหมู่บ้านจนมีแผนงานในลักษณะต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างเช่น เช่น ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน และวิทยุชุมชนเขาสมอคอน เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำทั้ง 2 คน นี้แสดงออกมา และที่สำคัญที่สุดคือ การที่ชาวบ้านเขาสมอคอนยอมรับในตัวผู้นำของตนเอง

บทบาทต่อศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน

ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านเขาสมอคอนค่อนข้างจะมีบทบาทมากต่อศูนย์เรียนรู้ เพราะผู้นำนี่เป็นคนที่สามารถผลักดันให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมได้ดีมาก คือ สามารถเป็นจุดศูนย์รวมของชาวบ้านได้ ทั้งผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนที่ชาวบ้านเข้ามาขอความช่วยเหลือมากที่สุด และเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ของชาวบ้านด้วย ผู้นำทางความคิดตามหลักแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำทางความคิดเห็น ส่วนมากจะเป็นผู้รับสารจากสื่อมวลชนมากกว่าผู้อื่นในชุมชนของตน ซึ่งจะฟังมาก อ่านมาก เห็นมาก และเป็นศูนย์กลางของการสื่อสารได้ดี แต่ผู้นำเขาสมอคอนนั้นจะเป็นผู้นำเฉพาะตำแหน่งเท่านั้นคือ ผู้ใหญ่บ้าน และคนที่บทบาทมากที่สุดในเรื่องการให้ข่าวสารกับเป็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพราะเป็นคนที่เก่งมีความสามารถในการสื่อสาร และเป็นผู้ตัดสินใจในข่าวสารข้อมูลต่างๆ ด้วย บางครั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านยังหาข่าวสารเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรกับหมู่บ้านอื่นด้วย เพื่อเอามาปรับปรุงศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงด้วย ดังแนวคิดที่ว่าผู้นำทางความคิด หรือบุคคลที่มีอิทธิพลในชุมชนใดๆ ย่อมมีลักษณะทางการให้ข่าวสารแก่ชุมชนนั้น และเป็นผู้แสวงหาข่าวสารใหม่ๆ มาป้อนให้กับกลุ่มชุมชนอยู่เสมอ (Giving and seeking information) ซึ่ง ตรงกลับคุณลักษณะของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำทางความคิดเห็นในเรื่องหนึ่งหรือกิจกรรมหนึ่ง อาจไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็นในอีกเรื่องหนึ่งหรืออีกกิจกรรมหนึ่ง กล่าวคือ เพราะความสามารถของผู้นำนั้นแตกต่างกันในบริบทของการพัฒนาชุมชน ผู้นำในศูนย์เรียนรู้อาจจะปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้ในการจัดการเรื่องของการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเฉพาะในศูนย์เรียนรู้ หรือจะเป็นผู้นำในการทำงานเพื่อชุมชนก็จะเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าเป็นบุคคลที่ เก่งมีความรอบรู้ และเสียสละกับชุมชนแห่งนี้มาก แต่ผู้นำชุมชนก็ยังเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ดีเพราะจะเป็นไปตามโครงสร้างของชุมชน ถึงชาวบ้านที่นี้จะคิดว่าผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนที่มี

ความสามารถมากที่สุดในการทำงานเพื่อชุมชน แต่ผู้ใหญ่บ้านก็ยังเป็นสิ่งที่ชาวบ้านที่นึกถึงเป็นอันดับแรก เพราะเป็นผู้นำโดยตำแหน่งที่แต่งตั้งโดยคนในชุมชน และจะเป็นคนที่มีอิทธิพลต่อโครงการของทางราชการเฉพาะการกระจายข่าวสารภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่

3. ประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมของชาวบ้านเขาสมอคอน

การสื่อสารภายในหมู่บ้านเขาสมอคอนจะแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกัน ในรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ สื่อบุคคล หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชนซึ่งเป็นสื่อที่ชาวบ้านเขาสมอคอนใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นในการดำรงชีวิต มีความรู้ความเข้าใจถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการสื่อสารภายในชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนา ดังนี้

สื่อบุคคล

การใช้สื่อบุคคลของชาวบ้านที่นี่มีความสำคัญในบริบทของเรื่องนั้นๆ ต่อข่าวสารที่ต้องการเผยแพร่ไปสู่ชาวบ้าน และสามารถดึงดูดใจผู้รับสารได้โดยใช้วิธีการพูดคุยแบบเป็นกันเอง ในขณะเดียวกันทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปในลักษณะที่ยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนให้เข้ากับชาวบ้านเป็นรายๆ ไปทำให้ได้รับทราบความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านแต่ละคนได้ทันที

สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ดีที่สุดในการสร้างทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แต่ก็มีข้อเสียคือ ไม่สามารถที่จะส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว การเปิดรับข่าวสารของชาวบ้านเขาสมอคอน สื่อบุคคลจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้ข่าวสารและเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวบ้าน

จากการศึกษาพบว่า สื่อบุคคลดังกล่าวจะมีอิทธิพลแตกต่างกันตามบริบทของเรื่องนั้นๆ ในหมู่บ้าน เช่น เรื่องการศึกษาที่จะเป็นครู การเกษตรก็จะเน้นเกษตรอำเภอ หรือในศูนย์เรียนรู้เขาสมอคอนก็จะเป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

สื่อบุคคลยังเป็นสื่อพื้นฐานที่ยังมีประสิทธิภายในตัวของมันเองอยู่ ชาวบ้านยังคงยอมรับในสื่อบุคคลว่าสะดวก และมีประสิทธิภาพ เพราะจะให้ชาวบ้านไปรับสื่อที่เป็นเทคโนโลยีก็ค่อนข้างจะลำบากพอสมควร เพราะส่วนมากชาวบ้านไม่ค่อยมีโอกาสได้เรียนหนังสือกันมากนัก สื่อบุคคลประเภทเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะเป็นสื่อที่ชาวบ้านจะสามารถได้รับความรู้มากที่สุด ยกตัวอย่างเช่น การประชุมภายในหมู่บ้านจะมีความจำเป็นมากเพราะจะเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารให้กับชาวบ้านได้รับทราบถึงข่าวสารต่างๆ ได้ และจะมีการประชุมร่วมกันของชาวบ้านเดือนละครั้ง หรือมีเหตุการณ์ด่วน หรือเรื่องที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านก็จะมีการประชุมด่วน ซึ่งเนื้อหาในการประชุมก็จะเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน การระดมความคิดแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และความ

เป็นไปในหมู่บ้าน โดยการประชุมแต่ละครั้งจะมีการสอดแทรกเรื่องศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนกับเรื่องชุมชนเข้มแข็งเข้าไปด้วย

หอกระจายข่าว

หอกระจายข่าวเขาสมอคอน จัดอยู่ในรูปแบบของการสื่อสารเฉพาะกิจมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับเฉพาะกลุ่ม หอกระจายข่าวตั้งอยู่ภายในอนามัยของหมู่บ้านมีลำโพงกระจายอยู่ 3 แห่งรอบๆหมู่บ้าน ซึ่งใช้สำหรับประกาศแจ้งข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน

การศึกษาพบว่า การดำเนินงานของหอกระจายข่าวของเขาสมอคอนนั้น ส่วนใหญ่ยังมีปัญหาในการเลือกข่าวสารที่จะนำออกเผยแพร่ รวมทั้งขาดผู้รับผิดชอบที่มีความรู้ด้านการทำงานโดยตรง ทำให้ประสิทธิภาพของวิทยุชุมชนลดลงไปบ้างจากที่ควรจะเป็น โดยส่วนมากก็เป็นเรื่องข่าวสารทั่วไปไม่ได้เฉพาะเจาะจงเท่าที่ควร ส่วนมากใครมีความรู้เรื่องอะไรก็จะเป็นคนนั้นที่กระจายเสียง จึงทำให้หอกระจายข่าวไม่ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อสาธารณะของชุมชนที่แท้จริงเท่าที่ควร และปัจจัยสำคัญที่ทำให้หอกระจายข่าวยังมีความสำคัญต่อหมู่บ้านเขาสมอคอน คือ ความสะดวกในการใช้งาน ความรวดเร็วในการส่งข่าวสาร และความเป็นเจ้าของสื่อและบริหารกันเองของชาวบ้านเขาสมอคอน

หอกระจายข่าวเขาสมอคอนถูกใช้ประโยชน์ไปในทางการให้ข่าวสารมากกว่าการให้ความรู้ แต่ก็ยังคงไว้ในประโยชน์อันมีค่ายิ่ง โดยส่วนมากก็เป็นเรื่องของการส่งข่าวสารทั่วไปไม่ได้เฉพาะเจาะจงเท่าที่ควร ส่วนมากใครมีความรู้เรื่องอะไรก็จะเป็นคนนั้นที่กระจายเสียง จึงทำให้หอกระจายข่าวไม่ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อสาธารณะของชุมชนที่แท้จริงเท่าที่ควร เพราะในหมู่บ้านเขาสมอคอนมีวิทยุชุมชนที่เป็นแกนหลักของการสื่อสารอยู่ด้วยจึงทำให้หอกระจายข่าวเป็นแค่หอส่งข่าวสารของหมู่บ้านเท่านั้น และบทบาทที่สำคัญที่สุดของหอกระจายข่าวเขาสมอคอนคือ การสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ให้อำนาจการพัฒนาชุมชน และการรับรู้ในสิทธิการสื่อสารของตนเองที่พึงมี

วิทยุชุมชน

วิทยุชุมชนเขาสมอคอนเป็นการบริหารงานในรูปแบบของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งคนในชุมชนจะสามารถเข้าถึงสื่อได้ง่าย สะดวก และสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการ การบริหารจัดการ วางแผนเกี่ยวกับการผลิตสื่อในชุมชนเอง ซึ่งจุดเริ่มต้นเกิดขึ้นมาจากหน่วยงานทหาร เป็นหน่วยงานที่เข้ามาในหมู่บ้านในช่วงเลือกตั้งตอนที่มีการปฏิวัติในคณะรัฐบาล คมช. ที่ผ่านมา เพื่อเข้ามาอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจในเรื่องของการเมือง และทำความเข้าใจกับชาวบ้านในเรื่องของการปฏิวัติ เพื่อให้ความรู้ในเรื่องของการปฏิวัติว่า ทำไมถึงต้องปฏิวัติ และปฏิวัติไปเพื่ออะไรแล้วหลังจากปฏิวัติแล้วเราจะปฏิบัติตัวในระบอบประชาธิปไตยอย่างไร แสดงความเป็น

กลางในการพูดมากที่สุดเพื่อเป็นการให้ความรู้กับชาวบ้านเขาสมอคอน และเมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเข้าสู่สภาวะปกติก็ออกไปจากหมู่บ้าน ซึ่งในจุดนี้เองที่ชาวบ้านเล็งเห็นประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชนและเป็นตัวจุดชนวนที่จะอยากจะเป็นเจ้าของสื่อ ในขณะที่ชาวบ้านไม่เคยมีวิสาหกิจชุมชนเป็นของตัวเองก็เห็นความสำคัญ และมีประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมากก็อยากที่จะให้วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้คงอยู่ต่อไป ก็เลยหาหนทางให้ได้มาซึ่งสื่อวิสาหกิจชุมชน และก็ต่อสู้กันเรื่อยมาจนได้เป็นวิสาหกิจชุมชนและสิทธิในการเป็นเจ้าของสื่อของตัวเอง

นอกจากนี้ วิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอนเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดรายการและมีการบริหารจัดการ วางแผนเกี่ยวกับการผลิตสื่อในชุมชนเอง ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้นมิใช่การคิด หรือการเริ่มต้นมาจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนผู้หนึ่งผู้ใดภายใต้กรอบการเป็นพี่เลี้ยงให้กับประชาชนหรือความช่วยเหลือในการดำเนินงานที่เป็นของตัวเอง วิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอนจะเน้นหลักการที่สำคัญ 3 ประการ

การเข้าถึง (Access) เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการหรือเข้าไปจัดทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง และไม่เป็นประโยชน์แก่ตัวเองได้ครบเท่าที่ไม่ขัดกับกฎหมาย นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางที่ให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการหรือแสดงความต้องการเปลี่ยนแปลงรายการ รวมทั้งการเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้แม้แต่คณะผู้ผลิตรายการหรือผู้ควบคุมการทำงานของสื่อนั้นก็สามารถจะเปลี่ยนได้

การมีส่วนร่วม (Participation) เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกระดับ ในระบบการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งการผลิต การจัดการ การใช้สื่อในชุมชนต่างๆ ชาวบ้านในหมู่บ้านจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน

การจัดการด้วยตัวเอง (Self – management) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตยและการตัดสินใจนั้น ประชาชนในชุมชนมีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผนไปจนกระทั่งการกำหนดนโยบายการบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตัวเองได้

วิสาหกิจชุมชนของหมู่บ้านเขาสมอคอนเป็นสื่อที่เกิดขึ้น เพื่อเปิดเป็นพื้นที่ให้กับคนที่ไม่เคยพูดได้มีโอกาสพูด ชาวบ้านซึ่งถูกบังคับให้เป็นฝ่ายฟังมาตลอดได้สลับสับเปลี่ยนมาเป็นคนพูดบ้าง มีชาวบ้านหลายคนในเขาสมอคอนที่ส่งลูกหลานเข้ามาเป็นอาสาสมัครดำเนินรายการร่วม DJ ทำให้ตอนนี้วิสาหกิจชุมชนเขาสมอคอนมี DJ ที่เป็นเยาวชนอยู่หลายคนเพื่อฝึกทักษะการพูด ทำให้รู้สึกถึงความมั่นใจในการพูดและพูดได้อย่างชานฉลาดมากขึ้น แม้ว่าจะไม่เคยพูดต่อหน้าสาธารณะผ่านไมโครโฟนมาก่อนเลยก็ตาม

จากการศึกษาพบว่า แทบทุกบ้านจะต้องฟังรายการวิทยุชุมชน เพราะทุกบ้านจะมีวิทยุฟังและเลือกฟังในช่วงของรายการที่ตัวเองชอบ เพราะถ้าเป็นเรื่องของการเกษตรก็จะเป็นผู้ช่วยจำนงค์ ซึ่งก็พูดเรื่องศูนย์เรียนรู้ที่อยู่เรื่อยๆ ในตอนที่ศูนย์เรียนรู้เริ่มก่อตั้งใหม่ๆ วิทยุชุมชนของเขาสมอกอนนี้มีบทบาทมากต่อเรื่องการเกษตรในหมู่บ้าน เพราะคนที่นี่ส่วนมาทำทำการเกษตรทั้งหมด การรับฟังวิทยุชุมชนของชาวบ้านเขาสมอกอนส่วนใหญ่ยังคงไม่ถอยกลับที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสนอรายการหรือประเด็นปัญหาของชุมชนเท่าที่ควร แต่ยังคงเป็นนักฟังวิทยุตามปรกติเหมือนที่เคยปฏิบัติมา มีเพียงแค่เอามาวิพากษ์วิจารณ์กันในห้องเพื่อนฝูงเท่านั้น ตามความเคยชินที่คนในชุมชนมักไม่กล้าแสดงความคิดเห็น

5.3 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

1. การศึกษามีลักษณะที่ต้องค้นหาสิ่งที่เป็นอดีตมาตอบคำถามในบางวัตถุประสงค์ในเรื่องของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนสำหรับคนที่เคยทำมาในรุ่นแรกๆ ทำให้คำตอบที่ได้รับมีความหลากหลาย ทำให้กรอบในการเขียนกว้างมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงต้องกำหนดกรอบลงมาให้แคบลงกว่าที่ตั้งใจไว้ในตอนแรก
2. ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทมากกว่าผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ทราบว่าสิ่งที่ชาวบ้านจะไว้วางใจขึ้นอยู่กับความสามารถในตัวผู้นำนั้นๆ
3. การสื่อสารของหมู่บ้านเขาสมอกอนทั้ง 3 ลักษณะ คือ สื่อบุคคล หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน ความสำคัญก็จะแตกต่างกันออกไปในบริบทของการใช้งาน แต่วิทยุชุมชนจะมีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นสื่อที่มีความซับซ้อน และมีผลประโยชน์แอบแฝง และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านหวงแหนมาก เพราะเป็นสิ่งกระตุ้นให้ชาวบ้านหันมาสนใจในเรื่องสิทธิการรับข่าวสารกันมากขึ้นจากที่ไม่เคยมีใครใส่ใจกับเรื่องนี้เลย

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. เพื่อให้เกิดความรอบรู้ในเรื่องวิทยุชุมชนเขาสมอกอนเพิ่มมากขึ้น ผู้ศึกษาขอเสนอแนะให้มีการศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมของวิทยุชุมชนเขาสมอกอนเพิ่มขึ้น เพื่อศึกษาลงลึกไปอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ยังไม่ลงลึกเท่าที่ควร
2. เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอกอน อ.ท่าม่วง ต.เขาสมอกอน จ.ลพบุรี เฉพาะการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมศูนย์เรียนรู้ฯ และการมีส่วนร่วมของการสื่อสารภายในชุมชน ในการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปหากมีการศึกษาถึงกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้รับสาร โดยศึกษาถึงทัศนคติ พฤติกรรมและ

ความพึงพอใจของชาวบ้านเขาสมอคอนที่มีต่อวิทยุชุมชน จะเกิดประโยชน์ทั้งทางวิชาการและการสื่อสารภายในชุมชน เพราะชาวบ้านเขาสมอคอนยังไม่ตระหนักถึงสิทธิของการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร

3. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงภาพรวมของการมีส่วนร่วมใน 2 เรื่อง คือ เรื่อง ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน และการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งไม่ได้เจาะลึกในการใช้การสื่อสารของชาวบ้านแต่ละประเภท สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปผู้วิจัยเสนอแนะให้มีการศึกษาเฉพาะเจาะจงในการใช้เครื่องมือการสื่อสารชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น หอกระจายข่าว สื่อบุคคล และวิทยุชุมชน เพื่อการเจาะลึกในการแสวงหาข้อมูลในการวิจัย

บ
ร
ร
ณ
า
น
ุ
ก
ร
ม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

เกศินี จุฑาวิจิตร . (2540) การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น **Communication in Rural Development** : ภาควิชาการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ . กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏนครปฐม .

ศิริบูรณ์ ศรีสุวรรณ . (มปก) **ทฤษฎีการเรียนรู้** (เอกสารประกอบการเรียนรู้) . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง .

พูนทรัพย์ สิทธิพรหม . (2539) การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น : ภาควิชาการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ คณะวิทยาการจัดการ . กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏพระนคร .

อุษา บิ๊กกินส์ . **ทฤษฎีและนิเทศศาสตร์พัฒนาการ** . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต .

วิทยานิพนธ์

กอบกวี ชี้อรักสกุล . (2546) การสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในเกาะเกร็ด วิทยานิพนธ์ปริญญา
นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต . สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต .

ชาติวุฒิ วิงวอล . (2542) อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีผลต่อความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษาของ
นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสหศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนในอำเภอ
เมือง จังหวัดเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์ปริญญาคณะวารสารศาสตร์มหาบัณฑิต
(สื่อสารมวลชน) . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .

ชลิตดา สุขสวัสดิ์ . (2542) การสื่อสารกับการสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างชุมชน
เข้มแข็งในชุมชนบ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต .

ลีลาวดี วัชรโรบล .(2548) การมีส่วนร่วมของของประชาชนในวิถุชุมชน : กรณีศึกษา วิถุชุมชนคนเมืองปทุม ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี วิทยานิพนธ์ปริญญา นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

วาสนา สุขนิรันดร์ .(2547) บทบาทของตำรวจชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ในการใช้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม : กรณีศึกษาอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส วิทยานิพนธ์ปริญญา นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

สุภารัตน์ รัชย์มณี .(2545) บทบาทของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ วิทยานิพนธ์ปริญญา นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ธุรกิจ . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

Website

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. คณะทำงานที่ 3. มาตรฐานหอกระจายข่าว. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2551 ,
จาก www.thailocaladmin.go.th

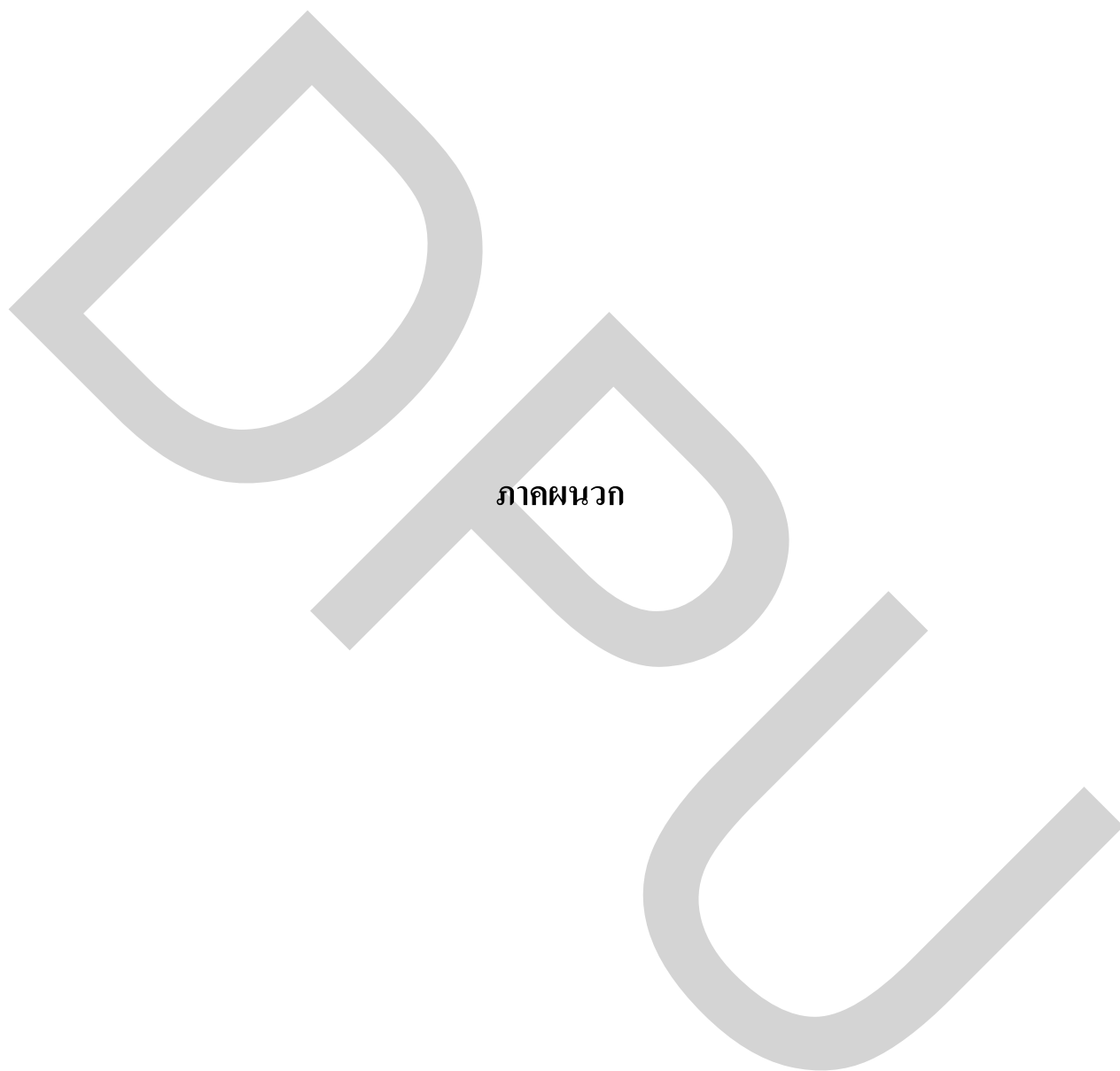
ภูมิปัญญาชาวบ้าน. สืบค้นเมื่อ 27 เมษายน 2551 , จาก www.school.net.th

สำนักงานเกษตรจังหวัดเลย. หลักทางสายกลาง. สืบค้นเมื่อ 27 เมษายน 2551 ,
จาก loei.doae.go.th/chiangkhan/download/00.doc

ภาษาอังกฤษ

BOOK

Rogers , Everett M. and Shoemaker , Floyed F. (1979) **Communication of Innovation :
A Cross Cultural Approach** . New york The Fee Press .



ภาคผนวก



ภาพที่ 1 สภาพแหล่งน้ำของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเขาสมอคอน



ภาพที่ 2 ผลิภัณฑ์ดอกชวนชมที่พร้อมจำหน่าย



ภาพที่ 3 แปลงปลูกพริกบริเวณศูนย์เรียนรู้ฯ



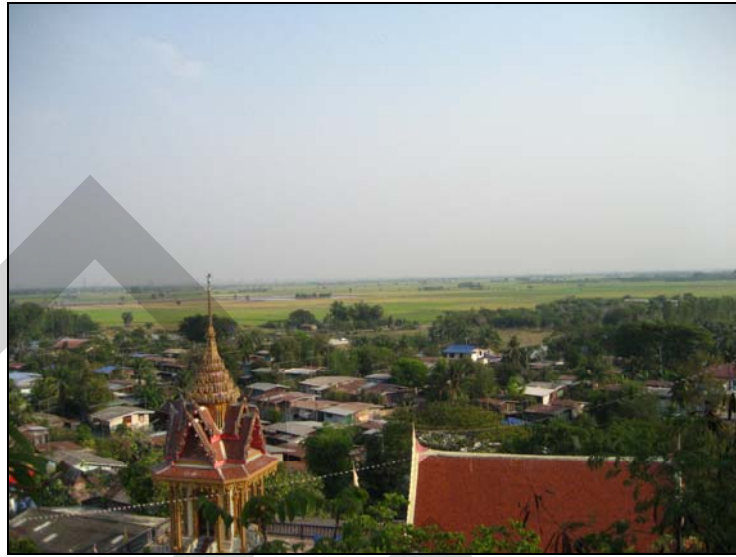
ภาพที่ 4 แปลงปลูกผักกาด



ภาพที่ 5 ภาพพระอาทิตย์ตกตอนเย็นบริเวณด้านหลังศูนย์เรียนรู้ฯ



ภาพที่ 6 สภาพบ้านที่ผู้เขียนไปขอพักอาศัยในช่วงที่เก็บข้อมูลอยู่



ภาพที่ 7 สภาพบริเวณหมู่บ้านเขาสมคอนที่ถ่ายจากบนวัดเขาสมคอน



ภาพที่ 8 สถานีอนามัยเขาสมคอน



ภาพที่ 9 ศูนย์ประชุมภายในหมู่บ้านเขาสมอคอน



ภาพที่ 10 บอร์ดเผยแพร่ความรู้ของหมู่บ้านตั้งอยู่ภายในศูนย์ประชุม



ภาพที่ 11 ห้องสมุดขนาดเล็กของหมู่บ้านใช้เป็นแหล่งหาความรู้



ภาพที่ 12 สภาพบริเวณรอบนอกหมู่บ้าน



ภาพที่ 13 ผู้เขียน(เสื้อสีดำ)ขณะรับเชิญเข้าร่วมจัดรายการวิทยุชุมชนในช่วงของนายบุญชู

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ

นายภาณุพงศ์ ภูโต

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2536 มัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนปทุมธานีรัตนมนูญีบำรุง

พ.ศ. 2539 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ช่างอุตสาหกรรม
สาขาไฟฟ้ากำลัง จากโรงเรียนกรุงเทพเทคนิคคนนท์พ.ศ. 2546 ปริญญาตรีนิติศาสตร์ สาขาการโฆษณา
จากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ประสบการณ์การทำงาน

ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 เข้าทำงานราชการที่สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ถนนราชดำเนินกลาง ส่วนช่วยเหลือเกษตรกร สำนักงานและโครงการพิเศษ ในตำแหน่งเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับโครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนโดยตรง และในปี พ.ศ. 2550 ย้ายไปดำรงตำแหน่งบุคลากร กองการเจ้าหน้าที่ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และทำงานจนถึงปัจจุบันนี้